

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Liis Laursoo

**EBAKOHASE VÄÄRTUSHINNANGU KLASSIFITSEERIMINE
JA ÕIGUSVASTASUS EESTI KOHTUPRAKTIKAS**

Magistritöö

Juhendaja: LL.M. Olavi Jänes

Tallinn 2015

Deklareerin, et käesolev magistritöö
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Liis Laursoo

"....." 2015

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja LL.M. Olavi Jänes

"....." 2015

Kaitsmisele lubatud "....." 2015

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Avaldatu klassifitseerimine väärtushinnanguks	8
1.1. VÕSi regulatsiooni väljakujunemine	8
1.2. Väärtushinnangu ja faktiväite eristamise vajadus	11
1.3. Riigikohtu poolt tuvastatud probleemid klassifitseerimisel.....	16
1.4. Klassifitseerimise kriteeriumid	20
1.5. Väär klassifitseerimine väärtushinnanguks	30
2. Ebakohase väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamine	38
2.1. Väärtushinnangu ebakohasus.....	38
2.1.1. Faktilise aluse puudumine	38
2.1.2. Ebasünnis väljendusviis.....	41
2.2. Isiklikud õigused ehk rikkumise liik.....	43
2.3. Rikkumise põhjus, ajend, eesmärk ja raskus	47
2.4. Erinevate hüvede ja huvide võrdlev hindamine.....	50
Kokkuvõte	60
Classification and Unlawfulness of Undue Value Judgment in Estonian Case Law	65
Kasutatud allikad	67

Lühendid

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIKo - Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus

EIÕK - Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

HMKo – Harju Maakohtu otsus

PMKo – Pärnu Maakohtu otsus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RKEKo – Riigikohtu erikogu otsus

RKHKo – Riigikohtu halduskolleegiumi otsus

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TrtRnKo – Tartu Ringkonnakohtu otsus

TsMS - Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

VMKo – Viru Maakohtu otsus

VÕS – Võlaõigusseadus

Sissejuhatus

Käesolev magistritöö analüüsib ebakohase väärtushinnangu¹ klassifitseerimist ja selle avaldamisega isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasust Eesti kohtupraktikas võlaõigusseaduse (VÕS)² § 1046 tähenduses. Ebakohase väärtushinnanguga isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasust reguleeriv VÕS § 1046 on püsinud muutumatuna alates VÕSi jõustumisest. Hoolimata õigusliku regulatsiooni staatilisusest on valdkonda kujundanud kohtupraktika ja tänaseks sisalduvad õiguse kirjutatud tekstis mitmed põhimõtted, mida Riigikohus on kasutanud isiklike õiguste kaitse vaidlustes juba enne VÕSi jõustumist.³

Õigusvastasuse tuvastamisel on oluline eristada väärtushinnangut ja faktiväidet⁴, sest ka ebaõigete andmete avaldamine võib olla VÕS § 1047 alusel õigusvastane, kuid tõendatavate asjaolude ring on väärtushinnangu ja faktiväite puhul kvalitatiivselt erinev.⁵ Samuti erinevad mõneti ka kohaldatavad õiguskaitsevahendid. Juhul kui kohus eksib avaldatu klassifitseerimisel ja käsitleb väärtushinnangut faktiväitena, nõudes avaldatu tõendamist, riivab see väärtushinnangu avaldaja õigust vabale eneseväljendusele, sest väärtushinnangu sisu tõesust või väärust ei ole võimalik tõendada. Vastupidiselt, kui kohus käsitleb faktiväidet ekslikult väärtushinnanguna, siis on oht, et kohus loeb ebaõige faktiväite avaldamise VÕS § 1046 alusel õiguspäraseks, jättes seeläbi kehtima ebaõiged andmed, sest VÕS § 1046 ei võimalda andmete ümberlükkamist ega parandamist. Eristamine võib aga osutada keeruliseks, sest väärtushinnangud ja faktiväited võivad tihti olla omavahel läbipõimunud. Faktiväide võib endast kujutada väärtushinnangut, väärtushinnangust võib järeldada faktiväiteid või väärtushinnang võib põhineda faktiväitel. Riigikohus on läbi aastate püüdnud kujundada ühtset kohtupraktikat, kuid erinevates kohtuastmetes esineb endiselt avaldatu klassifitseerimisel ebakõlasid – teema aktuaalsust kinnitavad ka kaks Riigikohtu poolt 2015. aastal tehtud lahendit, kus Riigikohus leidis erinevalt alama astme kohtust, et tegemist ei ole mitte väärtushinnangu, vaid faktiväite avaldamisega ja kohaldatud on vale materiaalõiguse normi.⁶ Sellega seoses on magistritöö esimeseks uurimisprobleemiks väärtushinnangu ja faktiväite eristamine, mis on isiklike õigusi rikkuva väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamise eelduseks.

¹ Kohtupraktikas ka „väärtusotsustus“, RKTko 3-2-1-43-09 p 14 ja 16. Eesti keele seletava sõnaraamatu (www.eki.ee/dict/ekss/) kohaselt on väärtusotsustus isiklikust väärtushinnangust lähtuv otsustus.

² VÕS RT I, 11.04.2014, 13.

³ Kull, I., Lahe, J., Ots, J., Torga, M. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. *Juridica*, 2009, nr 8, lk 556.

⁴ Kohtupraktikas on faktiga samatähenduslikud „andmed“ ja „asjaolu“, RKTko 3-2-1-83-10, p 12.

⁵ RKTko 3-2-1-5-07, p 31; RKTko 3-2-1-161-05, p 16.

⁶ RKTko 3-2-1-159-14; RKTko 3-2-1-24-15.

Õigusvastasuse tuvastamisel peab kohus arvestama VÕS § 1046 lõike 1 alusel rikkumise liiki, põhjust ja ajendit ning suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. VÕS § 1046 lõike 2 alusel ei ole isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Seega tuleb õigusvastasuse tuvastamisel lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest. Väärtushinnang ja selle ebakohasus on määratlemata õigusmõisted. Magistritöös uuritakse, kas ja mis tunnuste alusel on Eesti kohtupraktikas käsitletud väärtushinnangu ebakohasust. Kuigi Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikas sellist mõistet nagu „ebakohane“ väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel ei kasutata, analüüsib töö autor, kas sisulised põhimõtted Eesti kohtupraktikas kattuvad EIK praktikaga. Rikkumise liigiga seonduvalt uuritakse muuhulgas seda, millisel juhul on kohus lugenud, et isik on avaldatust äratuntav. Samuti selgitatakse õigusvastasuse tuvastamisel väärtushinnangu avaldamisega seonduvate asjaolude arvestamist. Lisaks käsitletakse erinevate osapoolte huve ehk näiteks võlgniku ja võlausaldaja huvi, kui ka avalikku huvi, mida kohus peab kaaluma. Kuna avaliku huvi tõttu on avaliku elu tegelasel kõrgem talumiskohustus, siis kaardistatakse kohtupraktika põhjal, keda võib pidada avaliku elu tegelaseks ja milline on tema talumiskohustuse piir ebakohase väärtushinnangu avaldamise korral. Seonduvalt on magistritöö teiseks uurimisprobleemiks Eesti kohtupraktika ühtsus ja järjepidevus ning kooskõla EIK praktikaga.

Magistritöö esimeseks eesmärgiks on leida konkreetsete kriteeriumid väärtushinnangu ja faktiväite eristamiseks, mis aitaksid luua õiguslikku järjepidevust kohtupraktika kujundamisel. Teiseks eesmärgiks on tuua lisaks kohtupraktikas juba tuvastatud probleemidele esile ka mõned sellised esimese ja teise astme jõustunud kohtulahendid, mille osas leiab töö autor iseseisva analüüsi tulemusena, et kohus on eksinud kohaldatava materiaalõiguse normi osas, klassifitseerides faktiväite väärtushinnanguks. Töö kolmandaks eesmärgiks on võrrelda Eesti kohtupraktikat väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel EIK praktikaga ning leida sarnaste kaasuste lahendamisel ühtsed alused. Töös püstitatud hüpoteesiks on väide, et Eesti kohtupraktika on avaldatu klassifitseerimisel väärtushinnanguks ja selle õigusvastasuse tuvastamisel ebaühtlane.

Töös kasutatakse kvalitatiivse uurimisviisina dokumendianalüüsi. Töö põhineb Eesti kohtupraktika analüüsil ja võrdlusel EIK praktikaga, samuti teadusartiklitel, õiguskirjandusel ning õigusaktide kommenteeritud väljaannetel. Autorile teadaolevalt ei ole avaldatu väärtushinnanguks klassifitseerimise ja selle õigusvastasuse tuvastamise teemal põhjalikku analüüsi varem koostatud. Küll aga leidub töid, mis puudutavad peamiselt ebaõigete ja au teotavate andmete avaldamist ning

käsitlevad ebakohase väärtushinnangu avaldamist põgusalt.⁷ Teema on piiritletud ebakohase väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisega ja kannatanule mittevaralise kahju hüvitamist selle raames ei käsitleta.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk käsitleb avaldatu klassifitseerimist väärtushinnanguks ja teine ebakohase väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamist. Esimeses peatükis antakse ülevaade regulatsiooni väljakujunemisest ning selgitatakse väärtushinnangu ja faktiväite eristamise vajadust. Samuti tuuakse välja erinevaid avaldatu klassifitseerimisega seotud probleeme nii Eesti kohtute kui ka EIK praktikas. Kohtupraktikas käsitletud seisukohtade pinnalt seab töö autor konkreetsed kriteeriumid väärtushinnangu ja faktiväite eristamiseks. Nende kriteeriumite valguses analüüsib töö autor ebakõlasid viies esimese ja teise astme jõustunud kohtulahendis, hinnates ka lahendi õigsust.

Teine peatükk keskendub isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasuse tuvastamisele ja on ehitatud üles lähtuvalt VÕS §-s 1046 sätestatust. Kuna ebakohane väärtushinnang on õigusvastane, toob töö autor kohtupraktikast välja tunnused väärtushinnangu ebakohasuse tuvastamiseks. Samuti peab kohus arvestama õigusvastasuse tuvastamisel rikkumise liiki, põhjust ja ajendit ning suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. Kohus peab lähtuma erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest. Teises peatükis analüüsib töö autor tervikuna VÕS § 1046 sisustamist kohtupraktikas väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel ja selle kooskõla EIK praktikaga.

⁷ Näiteks Punab, M. Ebaõigete ja au teotavate andmete avaldamine ja sellega tekitatud mittevaraline kahju, bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2009
www.just.ee/sites/www.just.ee/files/ebaoigete_ja_au_teotavate_andmete_avaldamine_ja_sellega_tekitatud_mittevaraline_kahju.pdf (28.03.2015).

1. Avaldatu klassifitseerimine väärtushinnanguks

1.1. VÕSi regulatsiooni väljakujunemine

Enne VÕSi jõustumist oli isiklike õiguste kaitse reguleeritud 1994. aasta 1. septembril jõustunud tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)⁸ 2. peatüki 4. jaos, kuhu kuulusid eraldi paragrahvidena sätestatuna au teotamine, eraelu kaitse, isiku nime kaitse ja muude isiklike õiguste kaitse.⁹ Kuna enne VÕSi jõustumist oli regulatsioon napisõnaline, oli Riigikohtu roll isiklike õiguste rikkumise reeglite väljakujundamisel siis veelgi olulisem.¹⁰ Mõistet „väärtushinnang“ TsÜSi regulatsioon ei sisaldanud. Riigikohtu praktikas kasutati seda mõistet isiklike õiguste rikkumise kontekstis esmakordselt 1997. aasta kriminaalkolleegiumi otsuses, kus tõlgendati TsÜS § 23 selliselt, et isikul puudub võimalus oma au kaitsta tsiviilõiguslike vahenditega juhtudel, mil au on alandatud väärtushinnanguga, sest väärtushinnangu tegelikkusele vastavust ei ole võimalik tõendada. Seega kui isiku au oli alandatud väärtushinnanguga, oli isikul võimalik taotleda oma au kaitsmist vaid kriminaalõiguslike vahenditega.¹¹

Riigikohtu erikogu võttis veel samal aastal teises kohtuasjas tehtud lahendis vastupidise seisukoha ja leidis, et õigusvastase väärtushinnangu avaldamise korral saab isiku au kaitsta ka tsiviilõiguslike vahenditega. Nõuda ei saa väärtushinnangu ümberlukkamist, sest selline informatsioon ei sisalda andmeid, kuid isik saab siiski TsÜS § 23 lõike 1 alusel nõuda kas au teotamise lõpetamist, au teotamisega tekitatud moraalse ja varalise kahju hüvitamist või mõlema kaitsevahendi kohaldamist.¹² Seega nägi Riigikohus juba 1997. aasta kohtulahendis *intra legem* õiguse loomisega selgelt ette väärtushinnangu ja faktiväite eristamise vajaduse ning sellest tulenevalt ka kohaldatavate õiguskaitsevahendite erisuse.¹³

Kriminaalõiguslikest vahenditest oli võimalik tunnistada isik süüdi kriminaalkoodeksi¹⁴ § 130 alusel solvamises ehk teise isiku au ja väärkuse alandamise eest ebasüüdsas vormis. Kriminaalkoodeks kehtis kuni 2002. aasta 1. septembrini, mil jõustus karistusseadustik¹⁵. Algselt

⁸ TsÜS RT I 1994, 53, 889.

⁹ TsÜS §-d 23-26.

¹⁰ Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika. Tartu 2005. www.nc.ee/vfs/21/RK_teadustoo_de_kogumik_2005.pdf, lk 21 (28.03.2015).

¹¹ RKKKo 3-1-1-80-97, II osa.

¹² RKEK 3-2-1-99-97.

¹³ Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. *op.cit.*, lk 22.

¹⁴ KrK RT 1992, 20, 288.

¹⁵ KarS RT I, 23.12.2014, 16. Autori kommentaar: Karistusseadustiku jõustumine ja kriminaalkoodeksi kehtetuks tunnistamine sätestati karistusseadustiku rakendamise seaduses RT I, 05.07.2013, 12.

oli karistusseadustiku eelnõus ette nähtud, et väljend „au ja väärrikuse alandamine“ asendatakse konkreetsema, tegevust väljendava keelendiga „halvustamine“, sest mõiste „au“ ja „väärrikus“ on abstraktsed ning võivad praktikas põhjustada määratluslikke raskusi.¹⁶ Eelnõu menetlemisel Riigikogu õiguskomisjonis juhiti tähelepanu, et kriminaalõiguslikud ja tsiviilõiguslikud kaitsevahendid kattuvad ning nende vahel tuleks teha valik.¹⁷ Menetlemise käigus jäetigi eelnõu algtekstist välja algselt isikuvastaste süütegude peatükis 4. jaona ette nähtud auvastased süüteod, mille alla kuulusid paragrahvid laimamise ja solvamise kohta.¹⁸ Seega ei ole kehtiva regulatsiooni kohaselt Eestis solvamine ega laimamine isikuvastase kuriteona kriminaliseeritud.

Võrreldes isiklike õiguste kaitse regulatsiooni Eestis teiste riikidega, on põhjamaade õigussüsteemides peetud kinni vanadest traditsioonidest hõlmata isiklike õiguste nagu isiku au kaitse kriminaalõiguses.¹⁹ Siinkohal nõustub töö autor M. Hirvoja seisukohaga, mille kohaselt ei ole isikuõiguste väga laia spektri tervikuna kriminaliseerimine vajalik tulenevalt karistusõiguse *ultima ratio* põhimõttest ja määratletuse nõudest, arvestades, et karistusõiguse katmata osas on nende õiguste kaitsmise roll eraõigusel.²⁰ Küll aga on oluline teadvustada, et au ja hea nime teotamise eest kaitsakse Eestis üksikisikut, mitte isikute gruppi ja individualistliku mõttemudeli tõttu võivad jääda grupi kui terviku õigused kaitseta.²¹

Seega on kujunenud ebakohase väärtushinnangu avaldamisega isiklike õiguste kahjustamise eest kaitse välja tsiviilõiguses. Uue TsÜSi ja VÕSi jõustumisel²² 2002. aasta 1. juulil viidi isiklike õiguste kaitse, mis on olemuslikult seotud võlaõigusega, TsÜSist üle VÕSi.²³ Võrreldes kuni 2002. aasta 1. juulini kehtinud TsÜSi ja praeguse VÕSi regulatsiooni, on kehtiv regulatsioon üldistatum ja laiem. Kui TsÜSis olid mõned isiklikud õigused nagu isiku au teotamine, tema eraelu ja nime kaitse, reguleeritud eraldi paragrahvides, siis praegune VÕSi regulatsioon näeb ette isiklike

¹⁶ Karistusseadustiku eelnõu (119 SE) algtekst ja seletuskiri.

www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991610003 (28.03.2015).

¹⁷ Riigikogu õiguskomisjoni 2000. aasta 18. aprilli istungi protokoll nr 34.

www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003671399 (28.03.2015).

¹⁸ Karistusseadustiku eelnõu (119 SE) algtekst ja seletuskiri *op.cit.*, (28.03.2015).

¹⁹ Brüggemeier G., Colombi Ciacchi A. ja O'Callaghan P. The Common Core of European Private Law. Personality Rights in European Tort Law. Cambridge University Press. Cambridge: 2010, lk 9.

²⁰ Hirvoja, M. Tõrjuv kahjuhüvitis Eesti ja Saksa võlaõiguses mittevahalise kahju hüvitamisel ning nende seos karistusliku kahjuhüvitise kontseptsiooniga. *Juridica* 2011, nr 1, lk 47-48.

²¹ Leppik, M., Vutt, M. Õigus aule kui igauhe õigus. Kui palju au on autul? Mõned ebatraditsioonilised remargid au ja väärrikuse aspektidest ja subjektidest.

www.riigikohus.ee/vfs/1573/Oigus%20aule%20kui%20igauhe%20oigus_Vutt_Leppik.pdf, lk 96-97 (28.03.2015).

²² VÕSi ja TsÜSi jõustumise aeg ning TsÜSi kehtetuks tunnistamine sätestati võlaõigusseaduse, tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse rakendamise seaduses, RT I, 04.02.2011, 9.

²³ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (121 SE) seletuskiri

www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600043 (28.03.2015).

õiguste kahjustamise õigusvastasuse ühes üldises paragrahvis, kehtestades mitteammendava näidisloetelu kaitse alla kuuluvatest isiklikest õigustest. Kehtiva regulatsiooni kohaselt on isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.

Samuti kehtestati VÕSis kohtule sõnaselge kohustus erinevate huvide hindamiseks ja kaalumiseks, kuigi kohtupraktikas lähtuti sarnastest printsiipidest juba enne VÕSi jõustumist.²⁴ VÕS § 1046 lõikes 1 on sätestatud, et õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. VÕS § 1046 lõike 2 kohaselt ei ole isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve ning sellisel juhul tuleb õigusvastasuse tuvastamisel lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest.

Oluline on veel märkida, et ebakohase väärtushinnanguga isiklike õiguste rikkumist puudutav vaidlus lahendatakse Eestis nii tsiviil- kui ka halduskohtutes, olenevalt sellest, kas vaidlus on tekkinud eraõiguslikus suhtes või on väärtushinnangu avaldanud riik.²⁵ Riigikohus on rõhutanud 2012. aastal tehtud otsuses, et erinevalt eraõiguslikust vaidlusest ei piisa väärtushinnangu õiguspärasuse hindamisel ainuüksi kooskõlast VÕS §-ga 1046, vaid väärtushinnangu avaldamiseks peab olema ka seaduslik alus.²⁶ Ringkonnakohus on 2011. aastal tehtud otsuses nr 3-10-2285 leidnud, et avalikkusele suunatud teabe avaldamisel, mille osas esineb oluline avalik huvi, ei ole seadusest tuleneva õigusliku aluse olemasolu vajalik, sest tegemist ei ole avaliku võimu rakendamisega. Seega ei ole kohtu seisukoha kohaselt Kaitsepolitsei aastaraamatus korruptsioonivastase kuriteokahtluse kohta teate avaldamine õigusliku aluse puudumise tõttu õigusvastane.²⁷ Vastupidiselt on ringkonnakohus leidnud hilisemas lahendis, toetudes ka Riigikohtu seisukohale, et Kaitsepolitsei aastaraamatus andmete avaldamine on avaliku võimu teostamise käigus tehtud toiming, mille puhul on oluline õigusliku aluse olemasolu.²⁸ Töö autor nõustub Riigikohtu lähenemisega ja leiab, et õigusliku aluse olemasolu on vajalik isikuõiguste

²⁴ Kull, I., Lahe, J., Ots, J., Torga, M. *op.cit.*, lk 557.

²⁵ Leppik, M., Vutt, M. *op.cit.*, lk 94. Autori kommentaar: Avaliku võimu teostamisel tekitatud kahju hüvitamisel kohaldatakse riigivastutuse seaduse § 7 lõike 4 alusel eraõiguse kahju hüvitamise sätteid, kui see pole vastuolus avalikõiguslike suhete olemusega ja seadusega pole sätestatud teisiti.

²⁶ RKHKo 3-3-1-3-12, p 41.

²⁷ TlnRnKo 3-10-2285, p 15.

²⁸ TlnRnKo 3-12-960, p 9.

tugevamaks kaitseks riigivõimu omavoli eest. See põhimõte on sätestatud põhiseaduse (PS)²⁹ §-s 13, mille kohaselt kaitseb seadus igähte riigivõimu omavoli eest.

1.2. Väärtushinnangu ja faktiväite eristamise vajadus

Avaldatu klassifitseerimine on selle õigusvastasuse tuvastamise eelduseks, sest ebakohase väärtushinnangu ja ebaõige faktiväite puhul on tõendatavate asjaolude ring erinev. Väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel peab VÕS § 1046 alusel arvestama rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel ning lähtuma erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest ehk väärtushinnangu avaldamise keelamiseks peab esitama ülekaalukad põhjused.³⁰ Ebaõige faktiväite õigusvastasuse tuvastamisel peab VÕS § 1047 kohaselt arvestama avaldatu vastavust tegelikkusele ja avaldaja tõendamist, et ta ei teadnud avaldamisel andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest ega pidanudki sellest teadma. Samuti ei ole avaldatu VÕS § 1047 lõike 3 alusel õigusvastane, kui avaldajal või isikul, kellele asjaolu avaldati, oli avaldamise suhtes õigustatud huvi ning avaldaja kontrollis andmeid või asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele.

Seega oleneb avaldatu klassifitseerimisest väärtushinnanguks või faktiväiteks, millist materiaalõiguse normi peab kohus kohaldama ja sellest tulenevalt mida peab kohus kontrollima avaldatu õigusvastasuse tuvastamisel. Selgus kohaldatava materiaalõiguse normi osas on oluline ka väärtushinnangu avaldaja jaoks, nagu on kohtunik J. Luik oma eriarvamuses märkinud: „Kuna seaduse kohaselt lasub nii faktiväite tegelikkusele vastavuse kui ka väärtusotsustuse põhjendamise tõendamiskoormis kostjal, on ka temale tarvilik selgus selles, kas ta peab tõendama fakti vastavust tegelikkusele või väärtusotsustuse aluseks olevaid asjaolusid.“³¹ Tõendamiskoormise osas on Riigikohus sedastanud, et faktiväidete tegelikkusele vastavuse tõendamise koormust kannab avaldaja ka siis, kui ta põhjendab nende faktiväidetega mainet kahjustavat väärtushinnangut.³² Väärtushinnangu avaldamist kui tegevust peab aga tõendama kannatanu.³³

Lisaks oleneb klassifitseerimisest väärtushinnanguks või faktiväiteks ka vastava õiguskaitsevahendi kohaldamise võimalus ja just see põhjustab sageli vaidluse avaldatu

²⁹ PS RT I, 27.04.2011, 2.

³⁰ Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. *Juridica* 2007, nr 1, lk 23.

³¹ Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas nr 3-2-1-161-05. www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222489770 (28.03.2015).

³² RKTko 3-2-1-161-05, p 13; RKTko 3-2-1-24-15, p 13.

³³ Tampuu, T. *Lepinguvälised võlasuhted*. Tallinn: Juura 2012, lk 224.

klassifitseerimise üle.³⁴ Õigusvastase väärtushinnanguga isiklike õiguste rikkumise korral on kannatanul õigus nõuda talle tekitatud varalise või mittevaralise kahju hüvitamist³⁵ ning koos kahju hüvitamise nõudega või selle esitamisest sõltumata nõuda VÕS § 1055 lõike 1 alusel rikkujalt õigusvastase käitumise lõpetamist, kui õigusrikkumine on jätkuv, või sellega ähvardamisest hoidumist, kui on alust karta õigusrikkumise kordumist³⁶.

Kohtupraktikas on käsitletud ka vabandamist, kuid vabandama kohustamiseks puudub Riigikohtu 2005. aasta lahendi kohaselt regulatsioonis õiguslik alus.³⁷ Siiski võib kohus lugeda tekitatud kahju vabandusega heastatuks ning ainuüksi ka kohtumenetlus ja tehtav kohtulahend võib negatiivsete tagajärgete kõrvaldamiseks olla piisav.³⁸ Riigikohtu seisukohaga, mille kohaselt puudub kohtul õigus kohustada vabandama, on autori hinnangul läinud vastuollu ringkonnakohtu 2011. aasta otsus nr 2-10-1509. Maakohus kohustas kostjat hageja ees korteriühistu üldkoosolekul avalikult vabandama, kuigi kostja oli eelnevalt selgitanud, et ta on nõus hageja ees kirjalikult vabandama. Kohus ei viidanud, millisest õiguslikust alusest tulenevalt kohaldati avalikku vabandamist õiguskaitsevahendina. Pooled avalikuks vabandamiseks kohustamist ei vaidlustanud, mistõttu selle seaduslikkust ega põhjendatust ringkonnakohus TsMS § 651 lõike 1 alusel ei kontrollinud. Seega jäi kehtima Riigikohtu praktikaga vastuolus olev pretsedent, mille kohaselt võib kohus nii ebakohase väärtushinnangu kui ka ebaõigete andmete avaldamise korral kohustada avaldajat avalikult vabandama.³⁹

Õigusvastase faktiväitega isiklike õiguste rikkumise puhul on kannatanul samasugused õiguskaitsevahendid nagu ka väärtushinnangu puhul, kuid lisaks eelnevale on tal õigus VÕS § 1047 lõike 4 alusel nõuda andmete ümberlükkamist või paranduse avaldamist, sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane, kui avaldaja ei tõenda, et avaldatud asjaolu vastab tegelikkusele. Kohus on leidnud, et ebaõigete andmete kehtima jätmiseks puudub mõistlik õigustus.⁴⁰ Väärtushinnangu puhul, isegi juhul, kui see tugineb ebaõigetele faktiväidetele, andmete ümberlükkamise ega paranduse avaldamise õiguskaitsevahendit kohaldada ei saa, sest selline informatsioon ei sisalda andmeid.⁴¹ Näiteks kui A väidab, et tema arvates on B konkreetse töö

³⁴ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, § 1046, lk 660, p 3.3.

³⁵ VÕS § 131 ja VÕS § 134 lõike 2 alusel.

³⁶ RKTko 3-2-1-161-05, p 12.

³⁷ RKTko 3-2-1-17-05, p 28

³⁸ RKTko 3-2-1-17-05, p 29; RKTko 3-2-1-11-04, p 17.

³⁹ TlnRnKo 2-10-1509.

⁴⁰ RKTko 3-2-1-17-05, p 27.

⁴¹ RKTko 3-2-1-53-07, p 18; RKEko 3-2-1-99-97; RKTko 3-2-1-5-07, p 26.

jaoks parim kandidaat, siis on ilmselgelt tegemist A arvamusega⁴² ja seda lauset ei ole võimalik ümber lükata, sest samaaegselt võib olla kehtiv ka selle lause eitus, mis on samuti põhjendatav – B ei ole parim kandidaat selle konkreetse töö jaoks. Ümber on võimalik lükata ainult faktiväidet, sest faktiväite eitus ei saa olla samaaegselt kehtiv.⁴³ Erandina on see õiguskaitselahend väärtushinnangu osas kohaldatav juhul, kui väärtushinnangust on mõistlikult võimalik järeldada fakte, millega kujutatakse isikut üldsuse ees ebaõigesti ja sellisel juhul saab nõuda nende faktiväidete ümberlükkamist, mis väärtushinnangust järeldub.⁴⁴

Sarnaselt on ka Eesti ajakirjanduseetika koodeksi⁴⁵ punktide 5.2 ja 5.3 kohaselt õigus parandada avaldatud materjalis esinevaid faktivigu ja tsitaate vastulausega ning ebaõige informatsiooni ilmumise korral tuleb avaldada parandus. Hinnanguid andva, kuid mitte õigusvaidlusi lahendava organi Avaliku Sõna Nõukogu⁴⁶ poolt 2008. aastal tehtud lahendis on selgelt eristatud väärtushinnangut ja faktiväidet ning on märgitud, et kuna vastulause ei võimalda olemuslikult korrigeerida ebakohaseid väärtushinnanguid, puudub isikul võimalus end kaitsta, sest vastuväiteid pole millelegi esitada.⁴⁷ Avaliku Sõna Nõukogu lahendis võetud seisukoht läheb vastuollu K. Otsa artiklis toodud selgitusega, mille kohaselt on paranduse esemeks faktiviga, kuid vastulause ese on sellega võrreldes avaram – vastulause esitamise õigus võib laiendada ka juhtudele, kus otseseid fakte ei ole esitatud, kuid neid võib järeldada kontekstist, millega pannakse isik halba valgusesse.⁴⁸ Vaatamata erisusele vastulause olemuse tõlgenduses ühtib mõlema seisukoht väärtushinnangute ja faktiväidete põhimõttelise eristamise osas. Seda peab kaebaja vaidluse kohtuvälise lahendamise kasutamise võimaluse sobivuse hindamisel endale teadvustama.

Õiguskaitselahendina ebaõigete andmete ümberlükkamise või paranduse avaldamise kasutamise tõhususe osas peab autor vajalikuks veel märkida, et kuigi VÕS kommenteeritud väljaandes on nenditud selle nõude olulisust praktikas⁴⁹, nõustub töö autor paraku K. Otsa seisukohaga, mille kohaselt ei ole kohtulik parandus kuigi sobiv vahend isikuõiguste heastamiseks, tuues näiteks 2004. aastal Eesti Ekspressi artiklis avaldatud väite paranduse avaldamise alles 2008. aastal lehe arvamisleheküljel, väikeses kirjas ja karikatuuri all. Paranduse või vastulause toimimiseks on

⁴² Wood, J. K Truth, Lies, and Stolen Valor: A Case for Protecting False Statements of Fact under the First Amendment. *Duke Law Journal* 2011, 61 (2), lk 494-495.

⁴³ Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) *Õiguse tõlgendamise teooria*. Tallinn: 1996 Juura, lk 212.

⁴⁴ RKTko 3-2-1-161-05, p 12; RKTko 3-2-1-5-07, p 27; RKTko 3-2-1-145-07, p 13; RKTko 3-2-1-24-15, p 13.

⁴⁵ Eesti ajakirjanduseetika koodeks www.eall.ee/eetikakoodeks.html (28.03.2015).

⁴⁶ Kõve, V. Tsiiviilvaidluste kohtuväliline lahendamine Eestis. *Juridica* 2005, nr 3, lk 158.

⁴⁷ Avaliku Sõna Nõukogu lahend nr 385 www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=385 (28.03.2015)

⁴⁸ Ots, K. Üksikisiku seisund meedia suhtes ning vastulause esitamise õigus. *Juridica* 2008, nr 2, lk 115-116 ja 117; RKTko 3-2-1-145-07.

⁴⁹ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, § 1046, lk 660, p 3.3.

oluline ajafaktor ja avaldamise koht ning olukorda illustreeriva kaasuse näitel jääb lihtsast ja viivitamatust õiguskaitsest hetkel vajaka,⁵⁰ mistõttu on töö autori arvates küsitav ka andmete ümberlükkamise nõude või paranduse avaldamise olulisuse rõhutamine, arvestades selle kohtuliku realiseerimise efektiivsust. Asjakohane on ütlus „vale jõuab teha pool ringi ümber maakera enne, kui tõde jõuab saapad jalga panna“ ja seetõttu ei saa oodata, et jõustunud kohtulahend jõuab samaväärselt laia inimeste ringini, omades loodetud mõju.⁵¹

Töö autori arvates võib praktikas andmete ümberlükkamise või paranduse avaldamise õiguskaitsevahend olla oluline juriidilise isiku jaoks, sest Eesti kohtupraktika kohaselt kuuluvad isiklikud õigused üksnes füüsilisele isikule ja juriidilise isiku isikuõigusi ei ole kohtupraktikas seni tunnustatud.⁵² VÕS § 1046 lõike 1 alusel saab seega nõude esitada üksnes füüsiline isik, sest VÕS § 1046 sätestab konkreetselt isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasuse. Kohtupraktikas leidub kaasuseid, kus juriidiline isik on väitnud, et talle on mainet kahjustava väärtushinnangu avaldamisega tekitatud mittevahaline kahju, kuid kohus on jäänud seisukohale, et juriidiline isik ei saa VÕS § 1046 lõike 1 alusel nõuet esitada ja väärtushinnangu ümberlükkamist VÕS § 1047 ei võimalda.⁵³ Juriidilisel isikul on järelikult ainukeseks õiguskaitsevahendiks andmete parandamise nõue⁵⁴, mistõttu võib tema jaoks olla oluline avaldatu klassifitseerimine faktiväiteks.

Töö autor on seisukohal, et kui ühelt poolt on EIK praktikas leitud, et väljendusvabadus ei ole omane ainult inimesele ja ka juriidilisel isikul on väljendusvabadus⁵⁵, siis teiselt poolt peaks olema tasakaalustatud juriidilise isiku kaitse sellise väljendusvabaduse teostamise eest, mis rikub põhjendamatu isiku mainet avalikkuse ees. Ka PS kommentaarides on märgitud: „Maine ehk reputatsioon võib olla, kuigi vaieldavalt, omane ka ühingule, organisatsioonile või juriidilisele isikule.“⁵⁶ Brändi või maine kahjustamine kajastub juriidilise isiku halvenenud majandusnäitajates⁵⁷ ja eriti intensiivse maine kahjustamise korral saab eeldada, et see on põhjustanud ka varalise kahju, kuigi selle tegelikku ulatust ei ole reeglina võimalik kindlaks

⁵⁰ Ots, K. *op.cit.*, lk 113 ja 117; RKTko 3-2-1-145-07.

⁵¹ Ardia, D. S. Reputation in a Networked World: Revisiting the Social Foundations of Defamation Law. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 2010, 45 (2), lk 314. Inglise keeles: „*a lie can make it half way around the world before the truth has time to put its boots on*“, mille autor on vaieldav, kuid mida omistatakse peamiselt M. Twainile.

⁵² Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, lk 646, p 3.5.

⁵³ TlnRnKo 2-10-62561, maakohtu seisukoht.

⁵⁴ Leppik, M., Vutt, M., *op.cit.*, lk 95.

⁵⁵ Tikk, E., Nõmper, A. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007, lk 53.

⁵⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne. www.pohiseadus.ee § 17, p 2.

⁵⁷ Tammiste, H. Mittevahalisest kahjust Eesti kohtupraktikas. *Juridica* 2004, nr 2, lk 132.

määrata⁵⁸. Ka EIK on kohtuasjas *Comingersoll S.A. vs Portugal* jaatanud juriidilisele isikule mittevahalise kahju hüvitamiseks rahalise kompensatsiooni määramist.⁵⁹ Riigikohtu kohtupraktika analüüsis on mööndud, et kehtiv õigus võib jätta juriidilised isikud osaliselt õiguskaitseta, sest on võimalik, et ka juriidilistel isikutel võib tekkida mittevahaline kahju.⁶⁰ Arutelud juriidilisele isiku võimaliku mittevahalise kahju osas on riigivastutuse seaduse § 9 lõike 1 kontekstis juba toimunud. Nimetatud sätet on kavandatud 2010. aastal Riigikogu XI koosseisus ja 2011. aastal XII koosseisus algatatud eelnõudega muuta selliselt, et mittevahalist kahju oleks võimalik nõuda ka juriidilistel isikutel, luues seeläbi kaitse ebakohaste väärtushinnangute avaldamise eest, kuid Riigikogu koosseisu lõppemisega on mõlemad eelnõud langenud menetlusest välja.⁶¹ Töö autori arvates on oluline teadvustada, et juriidilise isiku maine kaitsmine ebakohase väärtushinnangu avaldamise korral on praktikas problemaatiline. Seega võib avaldatu klassifitseerimine faktiväiteks ja võimalus nõuda selle faktiväite parandamist või ümberlükkamist olla juriidilise isiku jaoks oluline, sest kui kohus klassifitseerib avaldatu väärtushinnanguks, siis VÕS § 1046 alusel juriidiline isik nõuet esitada ei saa.

Kokkuvõtvalt on väärtushinnangu ja faktiväite eristamine vajalik vastava materiaalõiguse normi kohaldamiseks, mille alusel on kohtul võimalik tuvastada avaldatu õiguspärasus ning hinnata nõutud õiguskaitsevahendi kasutamise võimalikkust. Ka kostja peab teadma, kas ta peab kohtumenetluses tõendama faktiväite vastavust tegelikkusele või väärtushinnangu aluseks olevaid asjaolusid. Hageja jaoks on oluline kohaldatav õiguskaitsevahend – väärtushinnangu ümberlükkamist ega paranduse avaldamist ta nõuda ei saa, sest selline informatsioon ei sisalda andmeid. Samuti ei saa hageja nõuda vabandamist, kuigi kohtupraktikas on sellist väärtushinnangu avaldamist esinenud.

⁵⁸ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006, § 134 p 3.

⁵⁹ EIKo, 6.04.2000, 35382/97, *Comingersoll S.A. vs Portugal*, p 34 ja 35.

⁶⁰ Kanger, L. Riigikohtu õigusteave osakonna kohtupraktika analüüs. Kahju hüvitamise nõue riigivastutuse seaduse alusel. www.riigikohus.ee/vfs/775/Analüüs%20Riigivastutus lk 20 (28.03.2015).

⁶¹ Riigivastutuse seaduse eelnõu (818 SE) langes välja Riigikogu XI koosseisu lõppemisel. Riigivastutuse seaduse eelnõu (7 SE) langes välja Riigikogu XII koosseisu lõppemisel. Riigivastutuse seaduse eelnõu (7 SE) tekst ja seletuskiri <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d89f1d8e-0242-ebe9-90db-ff1ba5364ac9/Riigivastutuse-seadus/> (08.05.2015).

1.3. Riigikohtu poolt tuvastatud probleemid klassifitseerimisel

Riigikohus on oma praktikas korduvalt rõhutanud üldisi põhimõtteid, mida peab avaldatu klassifitseerimisel silmas pidama. Riigikohtu seisukoha kohaselt on faktiväide põhimõtteliselt kontrollitav ning selle tõesus või väärus on kohtumenetluses tõendatav. Väärtushinnang väljendub isikule antud hinnangus, mida on võimalik põhjendada, aga mitte tõendada selle sisu tõesust või väärust.⁶² Riigikohus on sedastanud, et kuna ümberlukkamise nõue peab olema konkreetne, siis peab kohus laskma nõude ebaselguse korral hagejal oma nõuet täpsustada ning selgitada, mida hageja ise peab ebaõigeteks faktiväideteks ja mida ebakohasteks väärtushinnanguteks ning missuguste faktiväidete ümberlukkamist ta taotleb. Vaidluse korral peab kohus tuvastama, mida kostja mõistliku inimese arusaama järgi üldsusele avaldas ja see, mida avaldaja ise silmas pidas, ei ole asjakohane.⁶³ Seega kehtivad väärtushinnangu ja faktiväite eristamisel kohtu selgitamiskohustuse osas erireeglid.⁶⁴ Kuna väärtushinnangud ja faktiväited võivad olla omavahel läbi põimunud, siis probleeme avaldatu klassifitseerimisel esineb nii Eesti kui ka teiste riikide kohtupraktikas. Näiteks põhjustab see üldise õigussüsteemiga riikides sarnase sisuga kaasuste erineva lahendamise.⁶⁵ Ka EIK on oma praktikas juhtinud tähelepanu väärtushinnangute ja faktiväidete eristamisega seonduvatele probleemidele, näiteks mitmetes lahendites, mis on tehtud Venemaa suhtes.⁶⁶

Euroopalik põhimõte, mille kohaselt peab väärtushinnangut ja faktiväidet eristama, sest üksnes ebaõigeid andmeid on võimalik ümber lükata, leidis Eestis esmakordselt kinnitamist Riigikohtu 1997. aasta erikogu otsuses nr 3-2-1-99-97.⁶⁷ Kohtud käsitlesid lauset „Luther oli klassikaline väljapressija nagu kõik kantpead“. Esimese astme kohus kohustas kostjat andmed ümber lükkama. Teise astme kohus leidis, et lause ei sisalda mingisuguseid andmeid hageja kohta ega pidanud seda ka isiku au ega väarikust teotavaks. Riigikohus leidis, et antud lauses on faktiväiteks „Luther oli väljapressija“, mille tegelikkusele vastavust pidi kostja tõendama ja väärtushinnanguks on sõna „kantpea“.⁶⁸

Praktikas ei ole väärtushinnangu ja faktiväite eristamine siiski nii lihtne, nagu eelnevalt toodud näite põhjal võiks arvata. Näiteks võib faktiväide kujutada endast ka väärtushinnangut. Kohtuasjas

⁶² RKTko 3-2-1-161-05, p 10; RKTko 3-2-1-11-04, p 10; RKTko 3-2-1-53-07, p 18.

⁶³ RKTko 3-2-1-161-05, p 11; RKTko 3-2-1-145-07, p 13; RKTko 3-2-1-67-10, p 21; RKTko 3-2-1-80-13, p 36.

⁶⁴ Tampuu, T. Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded. *Juridica* 2012, nr 2, lk 363.

⁶⁵ Riseley, W. J. In Fact, it's a Matter of Opinion: determining a distinction between fact and opinion withing the New Zeland defence of honest opinion. *Victoria University of Wellington Law Review* 2014, 45 (1), lk 193.

⁶⁶ Näiteks EIKo, 22.01.2013, 33501/04, 38608/04, 35258/05 ja 35618/05, *OOO Ivpress jt vs Venemaa*, p 72 ja 73.

⁶⁷ Kull, I., Lahe, J., Ots, J., Torga, M., *op.cit.*, lk 556.

⁶⁸ RKEKo 3-2-1-99-97.

nr 3-2-1-67-10 vaidlesid pooled selle üle, kas tänavaplakatil oma kohustusi mittetäitvate võlgnike nimede avaldamine ja ühtlasi ajakirjanduses nende kõige jultunumateks klientideks nimetamine kujutab endast faktiväite avaldamist või avaldati tulenevalt esitamise viisist ka väärtushinnang. Erinevalt maakohtust leidis Riigikohus, et tulenevalt faktiväidete esitamise viisist ja kontekstist võib faktiväide endast kujutada isiku mainet kahjustavat väärtushinnangut. Samuti võib plakatil avaldatut seostada ajakirjanduses avaldatud hinnangutega, kui sisuliselt on eesmärgiks anda isikule terviklik negatiivne väärtushinnang.⁶⁹ Seda, et faktiväide võimaldab isiku „väärtustamist“ negatiivse hinnanguga ja võib selle tõttu olla isiku au teotav, on Riigikohus leidnud ka otsuses nr 3-2-1-83-10.⁷⁰

Järelikult ei saa faktiväidet ja väärtushinnangut täielikult lahus käsitleda. Väärtushinnangust võib samuti järeldada faktiväiteid – avaldaja ei viita otseselt faktidele, kuid jätab mulje, et need faktid on olemas ja talle teada. Sellise näitena võib tuua Riigikohtu otsusest nr 3-2-1-161-05 lause: „Teil ei ole kasulik informeerida elanikke, kuna Teil on pealesundimise, surve ja võlgnike hirmutamise süsteem“, kus viidatakse sellele, et avaldaja teab mingisuguseid fakte, mille alusel on isiku tegevus halvustavalt hinnatav kui pealesundimise, surve ja võlgnike hirmutamise süsteem. Erinevalt ringkonnakohtust leidis Riigikohus, et faktiväiteid ei ole avaldatud ja seetõttu ei ole võimalik nõuda ka nende andmete ümberlükkamist või paranduse avaldamist.⁷¹ Ümberlükatuna lause tähendusele ja mõtte kadumisele juhtis ka kohtunik J. Luik oma eriarvamuses tähelepanu („Hagejal on kasulik informeerida elanikke, kuna tal ei ole pealesundimise, surve ja võlgnike hirmutamise süsteemi.“).⁷²

Avaldatu ümberlükkamist on aga võimalik nõuda juhul, kui esitatakse kaudseid asjaolusid, millest saab mõistlikult järeldada üldsuse ees isikut ebaõigesti kujutavaid otseseid fakte.⁷³ Sarnaselt leidis Riigikohus 2007. aasta 13. aprilli kohtuotsuses nr 3-2-1-5-07, et väljendid nagu „omastamine“ ja „ametiseisundi kuritarvitamine“ kujutavad endast väärtushinnangut, kuna avaldaja on lähtunud oma subjektiivsest õigusetõlgendusest, kuid need väljendid võivad olla käsitatavad ka faktiväidetena, sõltuvalt nende esitamise või avaldamise kontekstist ja sellest, kellele need on adresseeritud. Kui väljendid „vara omastamine“ ja „ametiseisundi kuritarvitamine“ ei ole esitatud omaette, vaid seonduvalt isikute ja koos teiste kaudsete asjaoludega, millest võib mõistlikult

⁶⁹ RKTko 3-2-1-67-10, p 18, 20 ja 23.

⁷⁰ RKTko 3-2-1-83-10, p 12.

⁷¹ RKTko 3-2-1-161-05, p 12.

⁷² Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas nr 3-2-1-161-05., *op.cit.*

⁷³ RKTko 3-2-1-161-05, p 12; RKTko 3-2-1-5-07, p 27; RKTko 3-2-1-145-07, p 13.

järeldada isikute kohta käivaid fakte, siis võib olla tegemist ka faktiväitega. Antud kohtuasjas oli maakohus eelnevalt käsitlenud avaldatut faktiväitena ja ringkonnakohus väärtushinnanguna.⁷⁴

Käsitletud kohtulahendid pärinevad ajavahemikust kuni aastani 2010, kuid probleeme väärast materiaaloiguse normi kohaldamisega tulenevalt väärtustest klassifitseerimisest esineb ka hilisemas kohtupraktikas. Näiteks leidsid esimese ja teise astme kohtud 2013. aasta kohtuotsuses nr 3-2-1-166-12, et lausete „See on absurdne, et Tallinna linna poolt PBK-lt tellitud kolme venekeelse saate maksumus ulatub ligi poole miljoni euron. Selge on, et sellise summa eest ei tellitud pelgalt saateid, vaid maksti kinni ka kanalil jooksvad Keskerakonna reklaamid.“ puhul on tegemist väärtushinnanguga, tehes sellega poolte jaoks ühtlasi üllatusliku lahendi, sest pooled ise olid pidanud avaldatut faktiväideteks. Kohtud põhjendasid, et tegemist on väärtushinnangutega, sest laused ei sisalda andmeid, vaid väljendavad kostja arvamust. Riigikohus aga leidis, et avaldatut tuleb lugeda faktiväiteks, kuna tegemist on isiku kohta andmeid sisaldavate lausetega – väide on põhimõtteliselt kontrollitav ja selle tõesus või väärus kohtumenetluses tõendatav.⁷⁵

Sarnane muster avaldatu klassifitseerimisel, mille kohaselt esimese ja teise astme kohus leidsid, et tegemist on väärtushinnanguga, kuid Riigikohus leidis vastupidiselt, et avaldatud on faktiväide, esines ka Riigikohtu 2015. aasta otsuses nr 3-2-1-159-14. Kohtud käitlesid telesaates avaldatud politseiametniku arvamust, mille kohaselt ei ole kõik isiku poolt toime pandud kuriteod avastatud. Riigikohus märkis, et avaldatuga väidetakse kaudselt, et isik on lisaks avastatud kuritegudele toime pannud veel kuritegusid ja sellisel juhul on tegemist faktiväite avaldamisega.⁷⁶

Sarnaselt leidis Riigikohus kõige värskeimas, 2015. aasta 15. aprilli otsuses nr 3-2-1-24-15, et tegemist ei ole mitte väärtushinnangu, vaid faktiväite avaldamisega. Kohtud analüüsisid väidet „Postimehe andmetel huvitab uurimisasutusi tehing seetõttu, et Kõlvarti selgitused ja pangakontode väljavõtted ei pruugi kattuda.“. Ringkonnakohtu seisukohaselt on faktiväiteks see, et uurimisasutusi huvitab tehing, kuid see, kas tehing huvitab uurimisasutusi seetõttu, et Kõlvarti selgitused ja pangakontode väljavõtted ei pruugi kattuda, on juba väärtushinnang, mida ei ole võimalik ümber lükata. Riigikohus leidis, et ringkonnakohtu seisukoht on väär ja selgitas, et faktiväited võivad ka avaldatust järelduda. Kolleegiumi hinnangul on tegemist liitväitega, mis koosneb kolmest faktiväitest: „a) uurimisasutusi huvitab tehing; b) hageja on andnud tehingu kohta selgitusi uurimisasutustele või teistele isikutele; c) uurimisasutusi huvitab tehing seetõttu, et hageja

⁷⁴ RKTko 3-2-1-5-07, p 10 ja p 27.

⁷⁵ RKTko 3-2-1-166-12, p 12.

⁷⁶ RKTko 3-2-1-159-14, p 10.

antud selgitused ja pangakontode väljavõtted ei pruugi kattuda.“. Kostja peab nende väidete tõele vastavust tõendama.⁷⁷

Poolte esitatule peab õigusliku hinnangu andma kohus⁷⁸, kes ei ole tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS)⁷⁹ § 436 lõike 7 alusel otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega. Riigikohus on märkinud, et kuigi kohtul on õigus ja ka kohustus ise hinnata, mis liiki väidetega tegemist on, peab pooltest erineva hinnangu andmisel olema tagatud poolte eelnev teavitamine sellisest võimalusest.⁸⁰ TsMS § 351 lõike 1 kohaselt arutab kohus menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt võimaldab kohus esitada pooltel kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoha. Lisaks ei või TsMS § 436 lõike 4 alusel kohus tugineda otsust tehes asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Selle sätte kohaselt ei või kohus hinnata ka esiletoodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemast poolest, välja arvatud juhul, kui kohus on juhtinud sellisele võimalusele eelnevalt poolte tähelepanu ja andnud neile võimaluse avaldada oma seisukoht. Juhul kui menetlusosalised seatakse olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni, siis tuleb seda menetlusosalistega arutada ning võimaldada neil esitada oma seisukohti ja vajadusel ka tõendeid.⁸¹ Vastasel juhul võib selline menetlusõiguse normide rikkumine kaasa tuua ebaõige kohtulahendi.⁸²

Suurem osa asjakohasest Riigikohtu praktikast, mis puudutab ebakohast väärtushinnangut VÕSi tähenduses, on seotud just avaldatu klassifitseerimise probleemiga. Kuigi Riigikohus on püüdnud kohtupraktikat ühtlustada, esineb avaldatu klassifitseerimisel endiselt probleeme ja ebaühtsust – menetluse käigus muudetakse kvalifikatsiooni ja sellega seoses ka kohaldatavat materiaalsoiguse normi, mis omakorda võib viia teistsuguse lahendini. Riigikohtu uuemat praktikat vaadates on võimalik täheldada alama astme kohtute poolt faktiväite väärast klassifitseerimist väärtushinnanguks. Erinevate kohtuastmete heitlik ja vastuoluline kohtupraktika vähendab õigusselgust kehtiva õiguse sisu ja kohaldamise osas. Töö autori hinnangul seab avaldatu ümberklassifitseerimine menetlusosalised olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni. Kui VÕS § 1046 alusel peab kohus arvestama rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel ning lähtuma erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest, siis VÕS § 1047 alusel on määravaks avaldatud asjaolu vastavus

⁷⁷ RKTko 3-2-1-24-15, p 13.

⁷⁸ RKTko 3-2-1-166-12, p 15; RKTko 3-2-1-57-11, p 40; RKTko 3-2-1-116-10, p 39.

⁷⁹ TsMS RT I, 19.03.2015, 26.

⁸⁰ RKTko 3-2-1-5-07, p 32.

⁸¹ RKTko 3-2-1-166-12, p 15.

⁸² RKTko 3-2-1-5-07, p 32.

tegelikkusele ja avaldaja peab tõendama, et ta ei teadnud avaldamisel andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest ega pidanudki sellest teadma. Nii menetlusõiguse normide rikkumise vältimiseks kui ka ühetaolise ning õiguslikult järjepideva kohtupraktika kujundamiseks on oluline, et iga kohtuasja lahendamisel lähtutakse ühtsetest põhimõtetest ja alustest. Seetõttu on järgnevalt toodud välja kriteeriumid avaldatu klassifitseerimiseks, mida Riigikohus ja EIK on oma senises praktikas käsitlenud.

1.4. Klassifitseerimise kriteeriumid

- Kontrollitavus

Esimeseks avaldatu klassifitseerimise kriteeriumiks on kontrollitavus. Riigikohus on mitmetes lahendites kinnitanud, et faktiväide on põhimõtteliselt kontrollitav.⁸³ Erinevalt faktiväitest ei ole väärtushinnangut võimalik kontrollida. Õiguskirjanduses on selgitatud, et lauses „X on hea“ ei ole selline väärtus nagu „hea“ üldiselt objektiivselt kontrollitav – pigem väljendab see avaldaja psüühilisest olukorrast tingitud arvamust või seisukohta. Siiski saab eristada nn omaväärtust ja vahendi väärtust. Omaväärtuste puhul ei ole näiteks „hea elu“ määratlemist võimalik objektiivselt mõõta, kuid vahendi väärtust sisaldav hinnang võib olla kontrollitav – näiteks lause „See nuga lõikab hästi.“ põhjal saab kontrollida noa lõikamisvõimet.⁸⁴

Sellisteks väiteks, mille tõele vastavust ei saa kontrollida, on kohus pidanud näiteks mõistet „panka päästma“ ja leidnud, et kuna avaldatu ei ole kontrollitav, ei ole see ka kuidagi sisustatav faktiväitena.⁸⁵ Sarnaselt on ka EIK leidnud, et väljend „lõhub meie tervisesüsteemi“ („*smashing of our public health system*“) on isiku väärtushinnang asjaoludele, olgugi et liialdatud ja poleemiline.⁸⁶ Kontrollitav ei ole ka väide, mille kohaselt ei täida isik oma töökohustusi juhatuse liikmena temalt oodatava hoole ja korrektsusega. Väide oleks objektiivselt kontrollitav juhul, kui samas tekstis oleks toodud välja ka konkreetsed etteheidetavad teod.⁸⁷ Seega kui avaldatud on väited konkreetsete tegude kohta, mida on võimalik kontrollida, siis on tegemist faktiväidete, mitte väärtushinnangute avaldamisega. Kohus on seetõttu lugenud faktiväideteks laused, mille kohaselt olid seinä lõhkujateks hagejate lapsed või hagejad ise, sest see viitab hagejate või nende laste tegevusele.⁸⁸

⁸³ RKEKo 3-2-1-99-97; RKTko 3-2-1-161-05, p 10; RKTko 3-2-1-166-12, p 12; RKTko 3-2-1-24-15, p 10 jne.

⁸⁴ Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) *op.cit.*, lk 216.

⁸⁵ TlnRnKo 2-13-13099.

⁸⁶ EIKo, 25.02.2007, 3138/04, *Arbeiter vs Austria*, p 24.

⁸⁷ HMKo 2-09-14448, p 13.

⁸⁸ TlnRnKo 2-14-16318.

Kuigi kontrollitav on ainult faktiväide, on kohtupraktikas sedastatud, et ka väärtushinnangu põhjendamatus võib olla tingitud sellest, et avaldaja on oma negatiivse hinnangu kujundanud ebaõigete faktide alusel, asjaolusid selgitamata või ilmselgelt meelevaldselt, arvestamata faktilisi asjaolusid või nende puudumist.⁸⁹ Sarnane põhimõte on ka EIK praktikas, mille kohaselt peab väärtushinnangu andmiseks olema piisav faktiline alus, mis sellise hinnangu andmist õigustaks.⁹⁰ Seega võib väärtushinnang põhineda kontrollitavatel faktidel.

Kohtupraktikast võib tuua välja huvitava väärtushinnangu kontrollitavuse kriteeriumi käsitlese Riigikohtu 2007. aasta otsuses nr 3-2-1-5-07, kus ringkonnakohus sidus õiguslikku kvalifikatsiooni sisaldava lause klassifitseerimise otseselt jõustunud kohtulahendi olemasoluga. Ringkonnakohus leidis, et seni kuni väite õigsust teo toimepaneku kohta ei ole võimalik kontrollida jõustunud kohtulahendi põhjal, on õiguslikud hinnangud isiku tegevuse õiguspärasuse kohta käsitlevad väärtushinnangutena. Riigikohus aga asus seisukohale, et au ja väärikuse kaitse hagides ei ole vajalik igakordselt süütegu tuvastada – näiteks varguse puhul ei ole vajalik tuvastada süüteo toimepanemist karistusõiguslikus mõttes, vaid väidetava teo tegemist.⁹¹ Seega ei pea väite õigsuse kontrollimiseks olema sellekohast jõustunud kohtulahendit, vaid avaldaja peab suutma tõendada teo toimepanemist tegelikkuses. Riigikohtu praktikaga läheb autori hinnangul vastuollu maakohu 2010. aasta otsus nr 2-09-15198. Asjaolude kohaselt nimetas üks isik teist isikut vargaks ja maakohus leidis, et avaldatu tegelikkusele vastavust tuleb tõendada jõustunud kohtulahendi esitamisega selle kohta, kas isik on varguses süüdi mõistetud.⁹²

Samuti on Eesti kohtupraktikas seostatud avaldatu klassifitseerimist näiteks sellega, millises ajalehe rubriigis on artikkel avaldatud. Kohtu seisukoha kohaselt kinnitab avaldatu klassifitseerimist faktiväiteks see, kui väide avaldati uudiste rubriigis, mitte ajalehe arvamusrubriigis, kus ajakirjanik või toimetaja päevakajalistel teemadel oma arvamust avaldab. Täpsemini: „Uudised kajastavad fakte tegelikkusest, mitte ajalehe väärtushinnanguid.“⁹³ Töö autor on seisukohal, et lugejatel võib olla küll ootus, et ajalehes avaldatud uudised põhinevad kontrollitud andmetel ja vastavad tõele, kuid ei saa välistada, et ka uudised sisaldavad muuhulgas väärtushinnanguid. Samuti ei saa välistada, et ajalehe arvamusrubriigis ei avaldata faktiväiteid, mille parandamist või ümberlükkamist peab avaldatud andmete ebaõigsuse korral olema võimalik nõuda. Seega peab lähtuma eelkõige avaldatu sisust.

⁸⁹ RKTko 3-2-1-67-10, p 20; RKHko 3-3-1-3-12, p 42; RKTko 3-2-1-80-13, p 36.

⁹⁰ EIKo, 27.02.2001, 26958/95, *Jerusalem vs Austria*, p 43.

⁹¹ RKTko 3-2-1-5-07, p 28.

⁹² HMKo 2-09-15198.

⁹³ TlnRnko 2-12-22107, maakohu seisukoht.

Kokkuvõtvalt ei ole väärtushinnang erinevalt faktiväitest kontrollitav, kuid väärtushinnang võib põhineda kontrollitavatel faktidel. Selline käsitlus Eesti kohtupraktikas on autori hinnangul kooskõlas EIK praktikaga. Väited isiku konkreetsete ja kontrollitavate tegude kohta on faktiväited ning seda ka juhul, kui avaldatu sisaldab õiguslikku kvalifikatsiooni. Õiguslikku kvalifikatsiooni sisaldava lause puhul on vajalik teo faktidena tuvastamine ja selle tõendamiseks ei pea olema jõustunud kohtulahendit. Praktikast on aga maakohus läinud vastuollu sellise Riigikohtu seisukohaga ja nõudnud kostjalt avaldatu tegelikkusele vastavuse tõendamist jõustunud kohtulahendi esitamisega.

- Tõendatavus

Kontrollitavuse kriteeriumiga on seotud ka avaldatu tõendatavus. Riigikohus on leidnud, et väärtushinnangu puhul ei ole võimalik tõendada selle sisu tõesust või väärust⁹⁴ – väärtushinnangu tõendamine on õiguslikus mõttes absoluutselt välistatud⁹⁵ ja sellest tulenevalt ei saa väärtushinnangut ka ümber lükata⁹⁶. Faktiväide saab olla kas tõendatud või mittetõendatud, sest faktiväide ei sisalda hinnanguid, vaid fakte.⁹⁷ Kui faktiväitelause on tõene, ei saa selle eituse olla samaaegselt kehtiv,⁹⁸ mistõttu on faktiväite puhul võimalik selle ümberlukkamine või parandamine. Töö autori hinnangul on just lause eituse kehtivus kõige olulisem kriteerium, mis iseloomustab selgelt väärtushinnangu ja faktiväite sisulist erinevust.

Asjakohased selgitused ja konkreetsed näited seoses tõendatavuse kriteeriumiga on kohtunik J. Luik toonud oma eriarvamuses. Eriarvamuse kohaselt tuleb eristamise aluseks võtta väärtushinnangu ja faktiväite erinev suhe tegelikkusega ning eraldada liitotsustuses loogilis-semantilise meetodi abil väide, mille tegelikkusele vastavust saab tõendada. Näiteks on laused „A on kurjategija.“, „A on ebakompetentne.“ või „A on puupea.“ vormilises mõttes väga sarnase struktuuriga, kuid erineva sisuga – faktiväide on neist esimene, millega väidetakse, et keegi on pannud toime kuriteo, sest selle tegelikkusele vastavust saab kas jaatada või eitada ning kolmandat võimalust ei ole. Ülejäänud kaks lauset on väärtushinnangud, mis ei ole küll tõendatavad, kuid võivad olla kohtumenetluses põhjendatavad.⁹⁹ Nende näidete puhul võib paralleeli tõmmata Riigikohtu varasema kohtulahendiga, mille kohaselt on lauses „Luther oli klassikaline väljapressija nagu kõik kantpead.“ väärtushinnanguks sõna „kantpea“ ja selle tõesust avaldaja

⁹⁴ RKEKo 3-2-1-99-97; RKTK 3-2-1-5-07, p 26; RKTKo 3-2-1-24-15, p 10.

⁹⁵ RKKKo 3-1-1-80-97.

⁹⁶ RKTKo 3-2-1-63-02, p 7.

⁹⁷ RKTKo 3-2-1-83-10, p 12.

⁹⁸ Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) *op.cit.*, lk 212.

⁹⁹ Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas nr 3-2-1-161-05, *op.cit.*

tõendama ei pea,¹⁰⁰ sarnaselt nagu ei ole võimalik tõendada ka J. Luige poolt toodud väidet „A on puupea.“. J. Luige näidet, mille kohaselt tuleb lauset „A on kurjategija.“ käsitleda faktiväitena, toetab ka kohtu seisukoht: „Kui kellegi kohta väidetakse, et ta on toime pannud kuriteo, siis ainult üks seda sündmust kirjeldava fakti kahest loogilisest tähendusest (tõene või väär) on tõene.“¹⁰¹ Samuti peab silmas pidama, et avaldatud faktiväidet ei muuda olematuks ega väärtushinnanguks see, kui avaldaja kasutab kõhklevat väljendusviisi¹⁰² ja avaldatu klassifitseerimine ei sõltu ka sellest, kui võrd levinud arvamusega on tegemist. Näiteks ei käsitletud alama astme kohtud üliõpilaslehes avaldatud väidet, mille kohaselt on isik üliõpilastele ühiselamusse koha andmise eest võtnud altkäemaksu, faktiväitena. Riigikohus aga leidis, et avaldatud on andmeid, mille tõele vastavust on avaldaja kohustatud tõendama.¹⁰³

Faktiväide väljendab andmeid tegelikkuse kohta ehk kas keegi on midagi teinud või öelnud. Väärtushinnang sisaldab aga selle avaldaja isiklikku arvamust, tema seisukohta faktiväite kohta.¹⁰⁴ Seetõttu on kohus leidnud, et näiteks väited, mille kohaselt isik heideti väitlusklubist „Referendum“ välja ja on „paljastatud kui KGB koputaja“, on kohtumenetluses tõendatavad – kas isik lahkus väitlusklubist, kuna ta heideti sealt välja ning kas isik töötab KGB heaks. Kui väidete avaldaja seda tõendada ei suuda, on tegemist ebaõigete väidete avaldamisega.¹⁰⁵ Faktiväidetega on kohtu seisukoha kohaselt tegemist ka väidete puhul, mis puudutavad isiku rahvuslikku kuuluvust või tema varalist seisundit.¹⁰⁶ Tõendada ei ole aga kohtu hinnangul võimalik näiteks „looduse austamist“, „keskkonnahoiule vilistamist“ ja „seaduste täitmisest mittehoolimist“ kui fakte. Keskkonnahoiule vilistamine on kujundlik väljend. Selliseid konkreetseid tegevusi nagu „looduse austamine“ või „hoolimise“ ei ole olemas. Samas kohtuasjas on kohus lisaks veel selgitanud, et „kahtluse avaldamist“ ei saa käsitada faktiväitena, vaid see on hinnang mingi asjaolu kohta, mille olemasolu tuleb veel tõendada“.¹⁰⁷ Kohtupraktika kohaselt on väärtushinnanguga tegemist ka teise isiku tegevuse iseloomustamisel survestamisena.¹⁰⁸

Tõendatavuse kriteerium Eesti kohtupraktikas ühtib autori hinnangul EIK kohtupraktikas varasemalt väljakujunenud põhimõtetega. EIK rõhutas juba 1986. aastal tehtud kohtulahendis *Lingens vs Austria*, et kuna väärtushinnangu õigsust ei ole võimalik tõendada, siis tuleb

¹⁰⁰ RKEKo 3-2-1-99-97.

¹⁰¹ TMK 2-10-31853.

¹⁰² TlnRnKo 2-13-13099, maakohtu seisukoht.

¹⁰³ RKTko 3-2-1-63-02, p 8.

¹⁰⁴ TlnRnKo 2-12-22107; TlnRnKo 2-12-36895.

¹⁰⁵ HMKo 2-13-56077.

¹⁰⁶ HMKo 2-13-43276, p 63.

¹⁰⁷ TlnRnKo 2-08-45708.

¹⁰⁸ TlnRnKo 3-12-960.

väärtushinnanguid ja faktiväiteid hoolikalt eristada, sest tõendatavuse nõue rikuks mõttevabadust, mis on oluline osa Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK)¹⁰⁹ artikliga 10 kaitstud õigusest. Selles kohtuasjas avaldas Lingens poliitilises kontekstis teise isiku kohta väiteid nagu „alatu oportunist“ („*the basest opportunist*“), „ebamoraalne“ („*immoral*“) ja „ebaväärikas“ („*undignified*“). Siseriiklik kohus mõistis Lingensi süüdi laimamises, sest tol ajal kehtinud Austria kriminaalkoodeksi kohaselt oli avaldatu õiguspärasus seotud selle tõendatavuse nõudega ja seetõttu tuvastas EIK asjas artikkel 10 rikkumise.¹¹⁰ Ka hilisemas kohtupraktikas on EIK rõhutanud tõendatavuse elemendi olulisust väärtushinnangu ja faktiväite eristamisel ja viidanud, et kuna väärtushinnangu tõendamise nõuet ei ole võimalik täita, siis rikuks see nõue mõttevabadust.¹¹¹ EIK on oma praktikas juhtinud korduvalt tähelepanu Venemaa puudulikule kohtupraktikale, kus käsitletakse väärtushinnanguid ja faktiväiteid ühtemoodi ja nõutakse tsiviilkohtumenetluses nende tõendamist. Näiteks on EIK 2013. aasta kohtulahendis *OOO Ipress jt vs Venemaa* märkinud, et Vene siseriiklik kohus on nõudnud avaldatu tõendamist, mille kohaselt käitus isik „küüniliselt, valjult, häbitult“, mis ole kooskõlas EIÕK artikkel 10 põhimõtetega.¹¹²

Kokkuvõtvalt ei ole väärtushinnangu puhul võimalik tõendada selle sisu tõesust või väärust ja see põhimõte Eesti kohtupraktikas ühtib EIK kohtupraktikaga. Seetõttu ei ole väärtushinnanguid erinevalt faktiväitest võimalik ka parandada või ümber lükata. Väärtushinnang sisaldab avaldaja isiklikku arvamust ja seisukohta, faktiväide aga andmeid tegelikkuse kohta ehk kas keegi on midagi teinud või öelnud. Faktiväite puhul peab avaldaja tõendama avaldatud faktiväite vastavust tegelikkusele, kuid väärtushinnangu tõendatavuse nõue rikuks avaldaja õigust vabale eneseväljendusele.

- Põhjendatavus

Kolmanda kriteeriumina väärtushinnangu ja faktiväite eristamisel võib tuua väärtushinnangu põhjendatavuse. Väärtushinnang ei ole kontrollitav või tõendatav, kuid väärtushinnang on põhjendatav¹¹³ – avaldaja peab suutma esitada nii ratsionaalse põhjenduse kui vähegi võimalik¹¹⁴. Põhjendatavuse kriteeriumi järgi on väärtushinnangu ja faktiväite eristamine võimalik negatsiooni alusel. Erinevalt faktiväitest saab väärtushinnangulise lause eitus olla samaaegselt kehtiv. Kui

¹⁰⁹ EIÕK RT II 1996, 11, 34. Vastu võetud 4.11.1950. Jõustus Eesti suhtes 16.04.1996.

¹¹⁰ EIKo, 8.07.1986, 9815/82, *Lingens vs Austria*, p 46.

¹¹¹ EIKo, 17.12.2004, 49017/99, *Pedersen ja Baadsgaard vs Taani*, p 76; EIKo, 1.01.2007, 30547/03, *Ferihumer vs Austria*, p 24.

¹¹² EIKo, 22.01.2013, 33501/04, 38608/04, 35258/05 ja 35618/05, *OOO Ipress jt vs Venemaa*, p 72, 73 ja 79.

¹¹³ RKEKo 3-2-1-99-97.

¹¹⁴ Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) *op.cit.*, lk 211 ja 213.

väärtushinnangu puhul A väidab, et teatud asi on hea ja B eitab seda, siis võivad mõlemad pooled jääda oma seisukoha juurde, kaitstes seda objektiivsete põhjendustega ja lause eitus kehtib samaaegselt mõlemal juhul, mis faktiväite puhul ei ole aga võimalik.¹¹⁵ Näiteks ei ole juba eelnevalt toodud lause „A on ebakompetentne.“ puhul võimalik tõendada selle tõesust või väärust, sest isiku omadusi teise isiku või teiste isikute seisukohalt subjektiivselt kirjeldav lause võib olla kehtiv, kui on põhjendatud, et isikul puuduvad teadmised või oskused mingil alal tegutsemiseks, tuginedes sellise hinnangu aluseks olevatele asjaoludele.¹¹⁶

Väärtushinnangu põhjendatus tähendab eelkõige seda, kas väärtushinnangu avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees halvustada.¹¹⁷ Põhjendatud väärtushinnangute avaldamiseks on kohus lugenud näiteks tööandjale teiste töötajate poolt seletuskirjade kirjutamist, mille eesmärgiks on hinnata isiku võimeid ja suhtlemisalast sobivust.¹¹⁸ Samuti on kohus lugenud põhjendatuks väite avaldamise, mille kohaselt ajab korteriühistu juhatuse liige segamini seaduse ja isiklikud huvid. Avaldaja selgitas, et juhatuse liige tasus enda hagiavalduselt riigilõivu korteriühistu rahalistest vahenditest ja seetõttu oli kohtu hinnangul juhatuse liikme käitumise kohta sellise väärtushinnangu avaldamine põhjendatud.¹¹⁹ Väärtushinnangu põhjendamatus võib olla tingitud ka üksnes ebakohasest väljendusviisist.¹²⁰

Õigusfilosoofi Chaim Perelmani arvamuse kohaselt on väärtushinnang mõistuspäraselt põhjendatud ainult juhul, kui iga mõistusega inimene võib seda heaks kiita.¹²¹ Riigikohus on sedastanud, et väärtushinnang ei ole põhjendatud, kui hinnang on kujundatud ebaõigete faktide alusel, asjaolusid ei ole selgitatud ja arvestatud või arvestatud nende puudumist.¹²² Kui avaldatud väärtushinnang ei põhine üldiselt teadaolevatel faktidel („*common knowledge*“), siis peaks avaldaja välja tooma ka need faktid, millele väärtushinnang tugineb, et väärtushinnangu põhjendatus oleks selgelt mõistetav. Sellisel viisil on lugejal võimalik võrrelda avaldaja arvamust enda arvamusega.¹²³ Õiguskirjanduses on märgitud, et see on vaieldav, kas isik peaks põhjendused tooma välja samas avalduses või saab ta esitada põhjendused oma vastutuse välistamiseks hiljem.¹²⁴ Töö autor toetab seisukohta, mille kohaselt peaks eelistama põhjenduste väljatoomist

¹¹⁵ *Ibid.*, lk 212.

¹¹⁶ Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas nr 3-2-1-161-05, *op.cit.*

¹¹⁷ RKTko 3-2-1-161-05, p 12.

¹¹⁸ TrtRnKo 2-09-1846, p 7.1.

¹¹⁹ TlnRnKo 2-12-22288.

¹²⁰ RKTko 3-2-1-161-05, p 12.

¹²¹ Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) *op.cit.*, lk 217.

¹²² RKHK 3-3-1-3-12, p 42.

¹²³ Riseley, W. J. *op.cit.*, lk 188.

¹²⁴ Tampuu, T. *op.cit.* 33, lk 227.

samas avalduses, et väärtushinnangu põhjendatus oleks selgelt mõistetav. EIK praktika kohaselt on tõendamiskoormis leebem kui väärtushinnang põhineb üldiselt teadaoleval informatsioonil. Vajalik seos väärtushinnangu ja seda toetavate faktide vahel võib varieeruda erinevates kaasustes tulenevalt konkreetsetest asjaoludest.¹²⁵

Arvestades, et teise isiku omaduste kirjeldamine avaldaja seisukohalt on subjektiivne, on töö autori arvates omadussõnad põhjendatavad, mitte tõendatavad. Kohtud on aga käsitlenud hinnanguid nagu „äärmuslik“ ja „aktiivne“ faktiväidetena ning kuna kostja neid hinnanguid tõendada ei suutnud, siis kohustati kohtuotsusega kostjat avaldatu ümber lükkama. Sellise käsitlusega töö autor nõustuda ei saa. Harju Maakohtu 2013. aasta kohtulahendis nr 2-13-56077 leidis kohus, et isiku kohta avaldatud väidet, mille kohaselt on tegemist äärmusliku Ukraina natsionalistiga, on võimalik tunnistajate ütluste või muude tõenditega tõendada. Kohtuasjas küsitleti tunnistajaid, kes ei teadnud, kas isik on esinenud Eestis Ukraina teemadel aktiivselt, teinud propagandat teinud või seotud Ukraina rahvuselusega. Üks tunnistaja teadis vaid seda, et isik suhtles Ukraina kogukonnaga. Kuna asjaolu, kas isik on oma vaadetelt äärmuslik, kohtumenetluses tõendamist ei leidnud, oli kohtu hinnangul avaldatud vale faktiväide ja hagejal oli õigus nõuda selle ümberlükkamist.¹²⁶ Sarnaselt leidis ka Tallinna Ringkonnakohus oma 2014. aasta lahendis nr 2-12-36895, et isiku kohta avaldatud väide „aktiivne našist“ on faktiväide. Isik oli juhtinud Seligeri noortelaagris ühte Eesti delegatsiooni ja kohus leidis, et ainuüksi selles noortelaagris osalemine ei tõenda, et isiku näol oleks tegemist aktiivse „našistiga“, mistõttu kohus kohustas avaldatu ümber lükkama ja avaldama, et isik „ei ole ka „našist“, liiatigi aktiivne“.¹²⁷ Töö autori hinnangul on omadussõnad „äärmuslik“ ja „aktiivne“ väärtushinnangud, sest ka nende eitus võib olla samaaegselt kehtiv – isik ei ole oma tegevuses äärmuslik või aktiivne. Avaldajal on võimalik oma arvamust põhjendada. Kohtud on autori arvates läinud väärtushinnanguliste omadussõnade tõendamise nõudmisel vastuollu EIK praktikaga.

Kokkuvõtvalt ei ole väärtushinnang kontrollitav või tõendatav, kuid väärtushinnang on põhjendatav – avaldajal on võimalik oma hinnangut põhjendada. Väärtushinnangulise lause eitus saab olla samaaegselt kehtiv, mis faktiväite puhul ei ole võimalik. Autori hinnangul on lause eituse kehtivus oluline kriteerium, mis iseloomustab kõige selgemalt väärtushinnangu ja faktiväite sisulist erinevust. Väärtushinnangu põhjendatus tähendab eelkõige seda, kas avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees halvustada või kas väärtushinnang põhineb piisavatel ja õigetel

¹²⁵ EIKo 12.07.2001, 29032/95, *Feldek vs Slovakkia*, p 86.

¹²⁶ HMKo 2-13-56077

¹²⁷ TlnRnKo 2-12-36895

faktidel. Töö autori arvates on Eesti kohtupraktikas kohtus läinud mitmes lahendis kostjalt väärtushinnanguliste omadussõnade tõendamise nõudmisel vastuollu EIK praktikaga.

- Mõistliku inimese arusaam

Riigikohtu seisukoha kohaselt peab kohus vaidluse korral tuvastama, mida mõistliku inimese arusaama järgi üldsusele avaldati ja see, mida avaldaja ise silmas pidas, ei ole asjakohane,¹²⁸ kuid Riigikohus ei ole määratlenud, millest kriteeriumitest lähtuvalt on võimalik mõistliku inimese arusaama tuvastada. Sarnaselt kasutavad ka Suurbritannia kohtud kontekstipõhist analüüsi väärtushinnangu ja faktiväite eristamiseks, vaadates avaldatut läbi „lugeja prisma“ („*prism of the reader*“).¹²⁹ Kohtunik J. Luik on oma eriarvamuses märkinud, et „mõistliku inimese arusaam“ hõlmab kõiki arukalt põhjendatavaid interpretatsioone, sest iga inimene tajub, mõistab, interpreteerib ja hindab informatsiooni oma mõistmistasandil.¹³⁰

Töö autori arvates on see kriteerium avaldatu klassifitseerimisel kõige ebamäärasem. Seda, mida võib „mõistliku inimese arusaama“ all mõista, on võimalik tuletada kohtupraktikast. Näiteks märkis kohus hageja kohta avaldatud väite „seaduse läbi lükkamise“ kohta, et kuna on üldiselt teada, et seaduse ja nende muudatuste vastuvõtmine on Riigikogu pädevuses, siis ei saanud keskmisele mõistlikule lugejale artiklist tekkida muljet, et isik sõna otseses mõttes realselt ainuisikuliselt seadust muutis.¹³¹ Teises kohtuasjas leidis kohus, et kui isiku kohta avaldatakse ebatäielikke andmeid, mis loovad mõistlikule kolmandale isikule eksitava mulje, et isik on pankrotistunud ettevõttega seotud, siis mõjutab see isiku usaldusväarsust. Kuigi andmed on üksikult võetuna õiged, võivad need tulenevalt esitamise viisist ja kontekstist sisaldada isiku mainet kahjustavat väärtushinnangut. Kohus kasutas lahendis terminit „keskmine mõistlik inimene“ hindamaks, mida võib avaldatud andmetest järeldada.¹³² Samuti on kohus märkinud, et juhul kui samastada füüsiline isik juriidilise isikuga ning omistada talle eksitavalt juriidilise isiku tegevus ja vara, siis on mõistliku inimese arusaama järgi võimalik mõista, et füüsiline isik on varastanud ning jätnud riigile maksud maksmata ehk on maksuvõlglane. Üldsus ei erista, et füüsiline isik on seotud juriidilise isikuga läbi juhatuse liikme ja osaniku staatuse. Selline seos peab väites selgelt sisalduma. Koos juhatuse liikme või osanikuga avaldama peab avaldama ka

¹²⁸ RKTko 3-2-1-161-05, p 11; RKTko 3-2-1-145-07, p 13; RKTko 3-2-1-67-10, p 21; RKTko 3-2-1-80-13, p 36.

¹²⁹ Riseley, W. J. *op.cit.*, lk 187.

¹³⁰ Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas 3-2-1-67-10.
www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222530385 (28.03.2015).

¹³¹ TlnRnKo 2-08-76058, p 14.

¹³² TlnRnKo 2-10-32970.

äriühingu nime.¹³³ Töö autor nõustub, et füüsilise isiku seos juriidilise isikuga peab olema selgelt välja toodud, et vältida väärarusaama, keda on võlgnikuna silmas peetud.

Terminit „keskmise mõistliku inimene“ on kohus kasutanud ka kohtuasjas, mis puudutas ajalehe esikaanel avaldatud teksti „Kas meie telefonikõnesid kuulatakse pealt? A: pigem on see nii“. Kuna paljud lugejad võivad kohtu arvates lugeda ainult artikli pealkirja ilma artiklit läbi lugemata, siis pidas kohus eriti oluliseks, et artikli pealkirjast saaks keskmine mõistlik inimene aru, kas isik on öelnud, et poliitikute ja ärimeeste kõnesid kuulatakse pealt või sisaldab see pealkiri ajalehe enda hinnangut, mida isik on öelnud. Kuna faktilist laadi andmed avaldati kohtu hinnangul selgelt eksitaval viisil, luues mulje, et isik on midagi sellist öelnud, oli tegemist ebaõigete andmete avaldamisega ja kohus kohustas ajalehte avaldatud andmed ümber lükkama.¹³⁴ Austraalia kohtud kasutavad sarnast terminit avaldatu õigusvastasuse tuvastamisel – „tavalised mõistlikud inimesed“ („*ordinary reasonable people*“), mida võib mõista kui üldist avalikku arvamust. Siiski tekitab see termin omakorda küsimusi, mida peetakse silmas „tavalise“ ja „mõistliku“ inimese all.¹³⁵ Eesti kohtupraktikas on märgitud, et näiteks ei saa keskmise lugeja või avalikkuse arvamusega samastada veebiportaali kommentaaride avaldajate arvamust.¹³⁶

„Mõistliku inimese arusaama“ kriteeriumi võib vaadelda ka õigusfilosoofi Chaim Perelmani auditooriumiteooriast lähtuvalt, eristades erinevaid auditooriume – ideaalset auditooriumi, mis on erinevalt konkreetsest auditooriumist alati reaalselt olemas ja koosneb määratletud hulgast konkreetsest liikmetest, kui ka eraldiseisvat auditooriumi, mis koosneb kindlate tunnustega inimgrupist ja selle keskseks teemaks on väärtused.¹³⁷ Universaalne ideaalauditoorium on näiteks Perelmani „kõigi mõistlike inimeste“ auditoorium, kuhu kuuluvad isikud, kes on sel määral haritud, et suudavad ratsionaalselt arutleda.¹³⁸ Seega võib teoreetiliselt analüüsida avaldatut ka erinevat laadi subjektide ringi ehk erinevat liiki auditooriumite vaatenurgast, kellele väärtushinnang avaldati.

Töö autori hinnangul on „mõistliku inimese arusaama“ kriteerium asjakohane selgitamiseks, kas avaldatu on käsitletav humoorikas või satiirilises võtmes avaldatud naljana või tõsiseltvõetavate andmetena. M. Ernits on oma artiklis kritiseerinud Viru Ringkonnakohtu 2006. aasta otsuses nr 2-

¹³³ TlnRnKo 2-10-3954.

¹³⁴ TlnRnKo 2-12-22107.

¹³⁵ Baker, R. Defamation and the Moral Community. *Deakin Law Review* 2008, 13 (1), lk 5.

¹³⁶ HMKo 2-13-43276.

¹³⁷ Gross, A. A theory of the rhetorical audience: Reflections on Chaim Perelman. *Quarterly Journal of Speech* 1999, 85 (2), lk 210.

¹³⁸ Aarnio, A. – Narits, R (toim.) *op.cit.*, lk 217-221.

05-1110 kohtu poolt aprillinaljana avaldatud väidete klassifitseerimist faktiväideteks ja leidnud, et kui midagi naljatamisi väidetakse, siis ei ole tegemist mitte faktiväite, vaid hoopis väärtushinnanguga. Avaldatut peab tema hinnangul käsitlema faktiväitena siis, kui see on esitatud tõsimeeli.¹³⁹ Selles kohtuasjas nõustus ringkonnakohus maakohtu otsusega ja leidis, et isik saab nõuda nende 1. aprillil avaldatud tegelikkusele mittevastavate andmete ümberlukkamist:

- „XXXXXX rääkis, et „ma ei tea isegi, kuidas mul on õnnestunud võita kõik need konkursid, mingit spetsiaalset treeningut ma selleks ei tee“;
- XXXXXX sõnul pruugib tal dokumendid konkursil osalemiseks linnavalitsusele saata, kui juba tuleb võiduteade;
- XXXXXX sõnul ei jõua ta mõnikord dokumente ära saata, kui juba helistatakse, et jälle oled võitnud;
- XXXXXX sõnul ei tea ta, kas osaleb tema kuju valmistamise konkursil või mitte.“¹⁴⁰

Töö autor leiab, et tõlgendades VÕS § 1047 lõiget 4 grammatiliselt, on selle sätte alusel isikul õigus nõuda ebaõigete andmete ümberlukkamist või paranduse avaldamist, sõltumata avaldatu õigusvastasusest – sätte sõnastus ei näe ette erisust humoorikas võtmes avaldatud aprillinaljadele kohaldamisel. Grammatiliselt tõlgendades ei ole kohtud autori hinnangul materiaalõiguse normi kohaldamisel eksinud. Küll aga mõeldes VÕS § 1046 ja VÕS § 1047 eesmärgi peale, on see lahend huvitav alus teema avamiseks ja edasiseks aruteluks. Ka M. Ernits on märkinud: „Nali seisnebki sageli selles, et naljatamisi väidetu on liialdatud, moonutatud või tegelikkusele risti vastupidine.“ ja on püstitanud retoorilise küsimuse, et rahuldav oleks ka selline lahend, kus kohus kohustaks saates „Pehmed ja karvased“ poliitikule suhu pandud väiteid kummutama samas telesaates.¹⁴¹ Ka EIK leidnud, et avaldatu klassifitseerimisel tuleb arvestada muuhulgas selle satiirilist ja iroonilist tooni¹⁴² ning sarnane teema on samuti vaevanud Ameerika Ühendriikide kohtuid aastaid – ühelt poolt huumori piiramine ja teiselt poolt selle kaitsmine¹⁴³.

Kohus on klassifitseerinud naljauudise väärtushinnanguks ühes teises kohtuasjas, leides, et ajalehe naljarubriigis avaldatu puhul ei saa arvestada nende andmete tõesusega. Maakohus selgitas, et mõistlik inimene ei võta naljarubriigi uudiseid tõena. Avaldatud uudisenupu pealkirjaks oli: „Lenin on tegelikult naine ja elab Loksal“ ja lühiartikli sisuks: „Loksa naine pani endale mehe

¹³⁹ Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia, *Juridica*, 2007, nr 3, lk 169.

¹⁴⁰ VRnKo 2-05-1110.

¹⁴¹ Ernits, M., *op.cit.* 139, lk 169.

¹⁴² EIKo 29.03.2005, 75955/01, *Sokolowski vs Poola*, p 46.

¹⁴³ Little, L. E. Just a Joke: Defamatory Humor and Incongruity's Promise. *Southern California Interdisciplinary Law Journal* 2011, 21 (1), lk 95.

nime. Loksa kultuurimaja politruk Helle vahetas ära oma nime. Täna on minu nimi Vladimir Iljitš. Härrasmehena on minu esimeseks ülesandeks nimetada peatänaval asuv korvpalliväljak Helle Lootsmanni nimeliseks spordikompleksiks! Kes ideega rahul ei ole, selle küüditan igaveseks Viinistu kunstmuuseumisse.”¹⁴⁴ Kohus ei põhjendanud avaldatu klassifitseerimist põhjalikult, kuid võrreldes nende kahe artikli sisu ja arvestades andmete parandamise või ümberlükkamise kohaldamist, on autori arvates viimase artikli puhul õigustatud avaldatu käsitlemine väärtushinnanguna.

Autor leiab, et naljana avaldatud väidete klassifitseerimine väärtushinnanguks on õigustatud juhul, kui mõistliku inimese arusaama kohaselt on välistatud, et tegemist on faktiväitega. Kohus peab seda hindama. Esimese lahendi puhul oli kohus seda teinud ja leidnud: „Pole välistatud, et tavapärase keskmise mõistusega inimene sai hageja kohta artiklis toodu lugeda tõeseks.“ Autori arvates kui andmed avaldatakse keskmise mõistliku inimese jaoks eksitava viisil ja luuakse mulje, et need vastavad tegelikkusele, siis peab isikul, kelle kohta need avaldati, olema võimalus nõuda avaldatu parandamist või ümberlükkamist ehk sellisel juhul on ikkagi tegemist faktiväite avaldamisega. Kohus oli lähtunud sellest, mida võib keskmine mõistlik inimene avaldatust järeldada ja selle hinnangu tulemus oli kooskõlas kohaldatud materiaaõiguse normiga.

1.5. Väär klassifitseerimine väärtushinnanguks

Järgnevalt on analüüsitud viite esimese ja teise astme jõustunud kohtulahendit, mille osas töö autor leiab, et tulenevalt väärast klassifitseerimisest on kohus eksinud kohaldatava materiaaõiguse normiga. Kohtulahendid pärinevad ajavahemikust 2009. – 2010. Esimese kahe kohtulahendi lõppjärelusega töö autor põhimõtteliselt nõustub, kuid kolme viimase kohtulahendi puhul on autor seisukohal, et tulenevalt väärast klassifitseerimisest väärtushinnanguks on kohus jätnud kehtima ebaõiged andmed ja isiku põhjendamatu õiguskaitseta, lugedes avaldatu VÕS § 1046 alusel õiguspäraseks.

Tallinna Ringkonnakohtu 2010. aasta otsuse nr 2-08-22459 asjaolude kohaselt oli hageja korteriühistu esimees. Kostja, kes oli sama maja elanik, väitis 2006. aasta 8. veebruaril toimunud koosolekul, et hageja rikkus ühistu põhikirja, seadusi ja tekitas suure materiaalse kahju. Ülejärgmisel, 2007. aasta 15. oktoobril toimunud koosolekul väitis kostja, et hageja on „korteriühistu paljaks varastanud“. Nii esimese kui ka teise astme kohus käsitlesid 2006. aasta koosolekul avaldatut faktiväitena ja 2007. aasta koosolekul avaldatut väärtushinnanguna. Kohus

¹⁴⁴ TlnRnKo 2-05-22224.

leidis, et tulenevalt revisjonikomisjoni ja audiitori poolt läbiviidud kontrolli tulemustest ei ole kostja poolt 2006. aasta koosolekul avaldatud faktilised andmed tõesed ning seetõttu on nende avaldamine õigusvastane. Samuti, et kostja väide ühistu paljaks varastamise kohta on väärtushinnanguna õigusvastane.¹⁴⁵ Ringkonnakohtu otsus jõustus 2010. aasta 2. detsembril.

Töö autor nõustub kohtuotsuse lõppjärelusega, mille kohaselt on avaldatu õigusvastane, kuid leiab, et kohus on eksinud varastamise kohta avaldatud väite klassifitseerimisel ja on seega kohaldanud vale materiaalõiguse normi. Kohtud ei lähtunud Riigikohtu poolt korduvalt rõhutatud kriteeriumitest avaldatu klassifitseerimisel ega põhjendanud Riigikohtu üldisest praktikast erinevale seisukohale jõudmist. Maakohus märkis, et „paljaks varastamine“ on üldjuhul ebakohane väärtushinnang, sest see on meie kultuurikeskkonnas halvustava ja negatiivse tähendusega. Sellega nõustus ka ringkonnakohus, seadmata kahtluse alla avaldatu klassifitseerimist ja lisades, et antud väärtushinnangu põhjendatuse kontrollimisel omab tähtsust asjaolu, kas eelnevalt avaldatud faktiväited on tõesed või mitte.¹⁴⁶ Maakohtu lahendis puuduvad igasugused selgitused selle kohta, millel põhineb kohtu järelus, et kostja avaldas väärtushinnangu, mitte faktiväite. Seetõttu on küsitav, kas maakohtu otsuse põhjendav osa on kooskõlas TsMS § 442 lõikega 8, mille kohaselt märgitakse otsuse põhjendavas osas kohtu tuvastatud asjaolud ja nendest tehtud järeldused, samuti tõendid, millele on rajatud kohtu järeldused.

Ringkonnakohus on autori hinnangul õigesti märkinud, et väärtushinnangu põhjendatuse kontrollimisel omab tähtsust asjaolu, kas see põhineb tõestel faktiväidetest või mitte, sest nagu eelnevalt on käsitletud, ei ole väärtushinnang põhjendatud, kui see on kujundatud ebaõigete faktide alusel, asjaolusid ei ole selgitatud ega arvestatud nende puudumist. Siiski ei tohi segamini ajada avaldatu põhjendatavust ja tõendatavust. Põhjendatavuse kriteeriumile on omane, et avaldatu ja selle eitus saavad kehtida samaaegselt. Tõendatavuse kriteeriumi puhul ei ole see võimalik. Kohus on jätnud tähelepanuta, et antud juhul ei saa lause eitus olla samaaegselt kehtiv – isik kas on varastanud või ei ole varastanud. Seega on töö autori arvamuse kohaselt tegemist faktiväitega, mille tõele vastavust saab kas eitada või jaatada ning kolmandat võimalust ei ole. Väide, mille kohaselt isik on varastanud, on põhimõtteliselt kontrollitav ning selle tõesus või väärus on kohtumenetluses tõendatav, mida antud kaasuses sisuliselt kohtud ka analüüsisid. Seetõttu jääb arusaamatuks väite käsitlemine sisuliselt faktiväitel põhineva väärtushinnanguna.

¹⁴⁵ HMKo 2-08-22459, p 6 ja 9.

¹⁴⁶ TlnRnKo 2-08-22459, p 39.

Töö autori seisukohta toetab ka Riigikohus: „[...] kui isiku kohta avaldatakse, et ta on toime pannud kuritegusid, siis ei ole tegemist mitte arvamuse avaldamisega, vaid asjaolu ehk faktiväite avaldamisega.“¹⁴⁷ Kohtupraktikas on ka leitud, et tavatähenduses on väljend „varastamine” mõistetav teona, mis on suunatud teise isiku vara või varalise õiguse vastu¹⁴⁸ ja üldsus mõistab „varguse“ all samasugust tegevust nagu on kirjeldatud karistusseadustikus¹⁴⁹. Sõnaga „paljaks“ on kostja väärtustanud faktiväidet oma subjektiivse hinnanguga, kuid väärtushinnangu kasutamine lauses ei muuda kogu lauset väärtushinnanguks.¹⁵⁰ Riigikohus on märkinud juba 2007. aasta lahendis, et kui väljendid „vara omastamine“ ja „ametiseisundi kuritarvitamine“ ei ole esitatud omaette, vaid seonduvalt isikute ja koos teiste kaudsete asjaoludega, millest võib mõistlikult järeldada isikute kohta käivaid fakte, siis võib olla tegemist ka faktiväitega ning varguse puhul ei ole vajalik tuvastada süüteo toimepanemist karistusõiguslikus mõttes, vaid väidetava teo tegemist.¹⁵¹ Seega ei pea väite, mille kohaselt on isik varastanud, tõendamiseks olema jõustunud kohtulahendit, vaid avaldaja peab suutma tõendada, et isik on varastanud. Seda, et teise isiku kurjategijaks nimetamise puhul on tegemist faktiväite avaldamisega, kinnitab ka EIK praktika, mille kohaselt on selline väide vähemalt osaliselt tõendatav.¹⁵²

Teise käsitletava lahendi lõpptulemusega on võimalik autoril nõustuda juhul, kui avaldatud väited ei vasta tegelikkusele, kuid kohtulahendis andmed selle kohta puuduvad, sest klassifitseerides avaldatu väärtushinnanguks, ei nõudnud kohus kostjalt avaldatu tõendamist. Viru Maakohtu poolt 2009. aastal tehtud otsuse nr 2-07-44852 kohaselt leidis kohus, et hageja iseloomustamine muuhulgas „visiitkaardi võltsijana“, „omavoliliselt ametiruumide välisukse võtme tegijana“ ja „peenvargana (pisivargana)“ on käsitletav hageja au teotavate väärtushinnangute avaldamisena. Kohus küll viitas avaldatu kontrollitavuse, tõendatavuse ja põhjendatavuse põhimõtetele, kuid ei selgitanud, kuidas need põhimõtted käsitletud asjas kohalduvad, nentides vaid, et tegemist on väärtushinnangute avaldamisega.¹⁵³ Autori arvates on need kontrollitavad ja tõendatavad faktiväited isiku poolt toime pandud tegude kohta – kas isik on visiitkaarti võltsinud, teinud omavoliliselt ametiruumide välisukse võtme või on varastanud. Need on konkreetset väidet isiku poolt toime pandud tegude kohta.

¹⁴⁷ RKTko 3-2-1-159-14, p 10.

¹⁴⁸ TrtRnKo 2-07-10411, p 10.

¹⁴⁹ HMKo 2-10-3954.

¹⁵⁰ HMKo 2-12-24743.

¹⁵¹ RKTko 3-2-1-5-07, p 10, p 27 ja 28.

¹⁵² EIKo 20.02.2009, 12188/06, *Csanics vs Ungari*, p 40.

¹⁵³ VMKo 2-07-44852.

Järgneva kolme kohtulahendi puhul on töö autor seisukohal, et vale materiaalõiguse normi kohaldamine tõi endaga kaasa ka ebaõige lahendi. Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-07-17291 jõustus 2010. aasta 17. mail Riigikohtu lahendiga asja mitte menetleda. Asjaolude kohaselt avaldas kostja väite, et hageja on teinud katse „osta ära“ Loksa linnavalitsuse valimiskomisjoni esimees. Maakohus leidis, et kostja väited on väärtushinnangud, sest kostja annab üldise õigusliku hinnangu hageja tegevusele ja õigusliku hinnangu ümberlükkamist taotleda ei saa. Kuna kohtu seisukoha kohaselt on väljendid „äraostmise katse“ ja „äraostja“ subjektiivsed, ei ole nende tõesust võimalik kontrollida. Maakohus jättis seetõttu andmete ümberlükkamise nõude rahuldamata ega leidnud, et avaldatu oleks VÕS § 1046 alusel olnud ebakohane ega ka õigusvastane. Ringkonnakohus nõustus maakohutuga ja jättis apellatsioonikaebuse rahuldamata, täiendades vaid maakohu otsuse põhjendusi. Ringkonnakohus leidis, et kui kostja oleks kasutanud selliseid sõnu, mille seadusega määratud tähendust saab kohus kontrollida, nagu näiteks väited altkäemaksu või pistise andmise kohta, siis oleks tegemist faktiväite avaldamisega.¹⁵⁴

TsMS § 654 lõike 4 alusel peab ringkonnakohus võtma põhjendatud seisukoha poolte kõigi esitatud faktiliste ja õiguslike väidete suhtes. Apellatsioonikaebuses osundas hageja Riigikohtu seisukohale, mille kohaselt võidakse isikut üldsuse ees kujutada ka kaudsete asjaolude esitamisega, millest saab mõistlikult järeldada mingeid otseseid fakte ja ka sellisel juhul on õigus nõuda nende andmete ümberlükkamist, mis avaldatust järeldub.¹⁵⁵ Hageja seisukoha kohta ringkonnakohus põhjendatud seisukohta ei võtnud.

Analüüsitava kohtuasjas on autori arvates võtmetähtsusega kostja poolt ebamäärase ja seadusega mitte kattuva termini kasutamine. Töö autor leiab, et selline kitsendav tõlgendamine avaldatu klassifitseerimisel väärtushinnanguks ainuüksi kõnekeelse väljendi kasutamise tõttu jätab isiku vääralt ilma õigusest nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist või paranduse avaldamist, kui avaldatust on mõistlikult võimalik järeldada, et isikule omistatakse mingisuguse süüteo teoimepanemine. Autori seisukohta kinnitab ka varasem kohtulahend, mille kohaselt ei ole primaarseks faktiväite terminoloogiline väljendusvorm, vaid avaldatud fakti suhe tegelikkusega ehk kas tavatähenduslikult mõistetav teokirjeldus vastab reaalsusele.¹⁵⁶ Kohus on oma praktikas arvestanud, et kui väite avaldab isik, kellel puuduvad õigusteadmised, siis ei saa eeldada selle juriidilist läbimõeldust ega kooskõla õiguslase terminoloogiaga.¹⁵⁷ Näiteks on kohus lugenud faktiväideteks, kui isiku kohta on avaldatud, et ta on „häkker“, „spämmer“, „kriminaal“,

¹⁵⁴ TlnRnKo 2-07-17291.

¹⁵⁵ RKTko 3-2-1-161-05, p 12; RKTko 3-2-1-5-07, p 27; RKTko 3-2-1-145-07, p 13.

¹⁵⁶ TrtRnKo 2-07-10411.

¹⁵⁷ TlnRnKo 2-09-45025, maakohu seisukoht.

„kurjategija“, „majanduskurjategija“ ja „vaimuhaige“.¹⁵⁸ Samuti on kohus leidnud, et väljendi puhul „tapjad“ ei ole karistusõigust mittetundva isiku jaoks mingit vahet, kas inimene mõisteti süüdi tapmises või selles osalemises, sest isik ei erista neid õigusmõisteid.¹⁵⁹ Töö autori seisukohta toetab ka EIK praktika, mille kohaselt vaadates artiklit tervikuna, võivad lugejad konkreetses kontekstis pidada avaldatut faktiväideteks ja sellest omad järeldused, kuigi väärtushinnanguliste väidete ja faktiväidete eristamine on tihtilugu keerukas.¹⁶⁰ Sarnaselt on Riigikohus märkinud ka kõige värskemas asjakohases lahendis, et faktiväide ei pea olema avaldatud sõnaselgelt, vaid faktiväitega on tegemist ka siis, kui see järeldub artikli sisust.¹⁶¹ Seega ei nõustu autor kohtu seisukohaga, mille kohaselt avaldaja poolt seaduse sõnastusega mittekattuvate terminite kasutamise tõttu on tegemist väärtushinnangu avaldamisega.

Teine lahend, mille osas töö autor leiab, et vale materiaalõiguse normi kohaldamine tõi endaga kaasa ebaõige kohtulahendi, on Viru Maakohtu poolt 2009. aastal tehtud otsus nr 2-08-16964. Isik sattus liiklusõnnetusse ja tema nimi, perekonnanimi ning sünniaasta toodi ajaleheartiklis „Ida-Virumaal tabatud roolijoodikud“ välja kui isiku andmed, kes peeti kinni sõiduauto juhtimisel alkoholihoobes. Avaldatu põhines Politsei- ja Piirivalveameti kodulehel avaldatud andmetel. Tegelikult hageja avarii toimepanemise ajal alkoholihoobes ei olnud ja see oli ka tõendatud. Kohus käsitles avaldatut väärtushinnanguna, jättes klassifitseerimise põhjendamata, ega leidnud, et avaldatu oleks õigusvastane VÕS § 1046 tähenduses. Kohus selgitas, et sõiduki juhtimiselt tabatud alkoholihoobes isikute avaldamine ajalehes võib omada preventiivset mõju alkoholihoobes isikute autorooli istumise ärahoidmiseks. Kuna avaldajal puudus alus kahelda Politsei- ja Piirivalveameti kodulehel avaldatud andmete tõepärasuses, siis ei olnud kohtu seisukoha kohaselt andmete avaldamine õigusvastane. Kohus jättis hagi rahuldamata ja ebaõiged andmed hageja kohta kehtima, mille kohaselt on teda kinni peetud sõiduauto juhtimisel alkoholihoobes. Kostja esindaja ise oli pakkunud kohtuistungil välja võimaluse, et on nõus avaldama teate, mille kohaselt ei vasta avaldatud asjaolud tegelikkusele, kuid kohus jättis selle tähelepanuta.¹⁶² Autori arvates on see kohtulahend üks kõige paremaid näiteid avaldatu väärast klassifitseerimise tulemusest – valed andmed jäeti kehtima ja isik õiguskaitseta. Kohus ei põhjendanud avaldatu klassifitseerimist. Autori hinnangul on tegemist selgelt kontrollitavate ja tõendatavate faktiväidete avaldamisega – seda, kas isik on peetud kinni sõiduauto juhtimisel alkoholihoobes, saab kas jaatada või eitada ja

¹⁵⁸ TrtRnKo 2-13-16660.

¹⁵⁹ PMK 2-05-15682.

¹⁶⁰ EIKo 17.12.2004, 33348/96, *Cumpănă ja Mazăre vs Rumeenia*, p 99 ja 100.

¹⁶¹ RKTko 3-2-1-24-15, p 13.

¹⁶² VMKo 2-08-16964.

kolmandat võimalust ei ole. Autor leiab, et see lahend vastuolus Riigikohtu 2005. aasta otsuses toodud seisukohaga, mille kohaselt puudub ebaõigete andmete kehtima jätmiseks mõistlik õigustus.¹⁶³ Maakohus jättis aga hagi rahuldamata ja isiku õiguskaitseta.

Kolmas kohtulahend, mille tulemus võis olla ebaõige tulenevalt väärast klassifitseerimisest, oli Harju maakohtu 2009. aasta otsus nr 2-09-11675. Asjaolude kohaselt avaldas kostja väited „Linnavalitsuse otsus eraldada linnaeelarvest Keskerakonna juhatuse liikmele PV 400 000 krooni propagandafilmi tegemiseks tähendab seda, et linnavõim on asunud tegema valmiskampaaniat maksumaksja raha eest.“ ja „Tegemist on ilmselge propagandafilmi. Võib öelda, et sisuliselt Keskerakond rahastab eelarvest oma valmiskampaaniat, mis on kahtlemata väga kahetsusväärne.“. Kohus leidis, et tegemist on kostja hinnanguga opositsioonipoliitikuna Tallinna linnas võimul olevale erakonnale ning see sisaldab kostja arusaama valimiskampaaniast ja selle rahastamisest. Kohtu seisukoha kohaselt on tegemist väärtushinnangutega, mille ümber lükkamist ei saa nõuda. Sama leidis kohus ka kahe teise väite puhul, et kuna väited „aga nagu näitavad viimasel ajal esitatud süüdistused, on suur hulk Keskerakonna raha saadud ebaseaduslikul teel“ ja „nagu me teame, on kuuldavasti või väidetavalt suur osa Keskerakonna rahast saadud ka Tallinnas kuritegelikult moel“ on kostja õiguslikud hinnangud hageja rahastamisele, siis on samuti tegemist väärtushinnangutega. Kohus jättis hagi rahuldamata.¹⁶⁴

Töö autori arvates on avaldatust võimalik järeldada kolme väga selget faktiväidet:

- 1) linnaeelarvest eraldati 400 000 Keskerakonna juhatuse liikmele;
- 2) seda raha kasutati Keskerakonna valimiskampaania läbiviimiseks;
- 3) suur osa Keskerakonna rahast on saadud ebaseaduslikul teel ja Tallinnas ka kuritegelikult moel.

Need väiteid sisaldavad autori arvamusel kohaselt endas andmeid, mis on kontrollitavad ja kohtumenetluses tõendatavad, sarnaselt nagu on ka väide „Luther oli väljapressija“. Nagu eelnevalt märgitud, siis faktiväide ei pea olema avaldatud sõnaselgelt – faktiväitega on tegemist ka siis, kui see järeldub artikli sisust. Kui avaldaja ei suuda tõendada, et andmed on tõesed, siis isikul peab olema õigus nõuda nende andmete parandamist või ümberlükkamist. Kui esimesed kaks punkti võivad olla veel klassifitseerimise osas vaieldavad kui kostja arusaama valimiskampaaniast ja selle rahastamisest, siis kolmanda punkti puhul on tegemist väidetega, mida ei saa autori hinnangul käsitleda väärtushinnangutena. Samuti jääb arusaamatuks, millist

¹⁶³ RKTko 3-2-1-17-05, p 27.

¹⁶⁴ HMKo 2-09-11675.

materiaalõiguse normi kohus asjas kohaldas, arvestades, et juriidiline isik VÕS § 1046 lõike 1 alusel nõuet esitada ei saa.

Töö autori seisukohta kinnitab ka hilisem Riigikohtu lahend, mille kohaselt tuleb lauset „See on absurdne, et Tallinna linna poolt PBK-lt tellitud kolme venekeelse saate maksumus ulatub ligi poole miljoni euroni. Selge on, et sellise summa eest ei tellitud pelgalt saateid, vaid maksti kinni ka kanalil jooksvad Keskerakonna reklaamid.“ käsitleda faktiväitena. Riigikohus leidis, et tegemist on andmeid sisaldavate lausetega, mis on põhimõtteliselt kontrollitavad ja mille tõesus või väärus on kohtumenetluses tõendatav.¹⁶⁵ Sarnaselt on ka EIK pidanud kohtuasjas *OOO Ivpress jt vs Venemaa* tõendatavateks faktiväideteks süüdistusi, mille kohaselt isik on väidetavalt pidanud sidet kuritegelike struktuuridega, omastanud sotsiaalkindlustuse fondist ebaseaduslikult raha või renoveerinud riigi kulul oma korteri.¹⁶⁶ Kohtuasjas *Jalaba vs Rumeenia* märkis EIK, et väide, mille kohaselt on riigiteenistujal oma erafirma ja see ei ole tema avaliku teenistuja staatust arvestades sobilik, ehk isiku süüdistamine oma ametiga mitte sobivates tegevustes, on selgelt faktiväide.¹⁶⁷ Samuti leidis EIK kohtuasjas *Pfeifer vs Austria*, et näiteks väite puhul, mille kohaselt on tuvastatud, et isiku surm on ajendatud teise isiku tegevusest, on tegemist tõendatava faktiväite avaldamisega.¹⁶⁸ Analüüsides EIK praktika näiteid ja võttes arvesse ka Riigikohtu hilisemat praktikat, toetab see autori seisukohta, et erakonna tegevuse kohta avaldatud väited on tõendatavad ja kontrollitavad faktiväited, mitte väärtushinnangud.

Avaldatu väär klassifitseerimine väärtushinnanguks ei võimalda isikul nõuda andmete ümberlukkamist või paranduse avaldamist VÕS § 1047 lõike 4 alusel sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane. Ebaühtlane kohtupraktika avaldatu klassifitseerimisel võib viia olukorrani, kus kohus jätab VÕS § 1046 alusel vääralt kehtima ebaõige faktiväite, lugedes selle avaldamise õiguspäraseks, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Viimase kolme näite puhul on autori hinnangul selline probleem jõustunud lahendites ka esinenud. Kõige teravamalt illustreerib seda tulemust kohtulahend, kus kohus jättis kehtima isiku kohta ajalehes avaldatud andmed isikust kui tabatud roolijoodikust.

Eelnevast tulenevalt leidis töös püstitatud hüpoteesi esimene osa, mille kohaselt on Eesti kohtupraktika avaldatu klassifitseerimisel väärtushinnanguks ebaühtlane, osaliselt kinnitust. Viies analüüsitud alama astme jõustunud kohtulahendis on autori hinnangul kohaldatud vale

¹⁶⁵ RKTko 3-2-1-166-12, p 12.

¹⁶⁶ EIKo, 22.01.2013, 33501/04, 38608/04, 35258/05 ja 35618/05, *OOO Ivpress jt vs Venemaa*, p 72, 73, 76 ja 79.

¹⁶⁷ EIKo 18.02.2012, 43912/10, *Jalaba vs Rumeenia*, p 37 ja 37.

¹⁶⁸ EIKo 15.11.2007, 12556/03, *Pfeifer vs Austria* p 47-49.

materiaalõiguse normi. Arvestades, et esimese ja teise astme lahendite hulgast on valik tehtud ligi saja analüüsitud kohtulahendi hulgast¹⁶⁹, ei saa väita, et tegemist oleks valdava probleemiga. Samuti ei tuvastanud töö autor selle probleemi esinemist alates 2011. aastal jõustunud alama astme kohtute otsustes. Seega on Eesti kohtupraktika avaldatu klassifitseerimisel autori hinnangul üldjoontes ühtlane ja hüpotees leidis vaid osaliselt kinnitust. Analüüsitud lahenditest võib välja tuua selle, et alama astme kohtud ei olnud käsitletud Riigikohtu poolt korduvalt rõhutatud kriteeriume või olid nendele kriteeriumitele küll viidanud, kuid ei olnud autori hinnangul nende kohaldamist piisavalt selgitanud ega põhjendanud. Õiguslikku järjepidevust kohtupraktika kujundamisel aitaks luua ühtsetest kriteeriumitest lähtumine ja nende kriteeriumite kohaldamise põhjendamine konkreetses kaasuses.

¹⁶⁹ Peatükis 1.5 analüüsitud lahendid on valitud ligi saja lahendi hulgast. Märkides maa- ja ringkonnakohtu lahendite otsingusse (www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/main.html) lahendi kuupäeva väljale „01.01.2009“ ja lahendi sisu otsingusse „VÕS § 1046“ on leitavad 16.04.2015 seisuga 99 lahendit.

2. Ebakohase väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamine

2.1. Väärtushinnangu ebakohasus

Kohus on sedastanud: „Negatiivse väärtushinnangu avaldamine ei ole taunitav, seadus taunib ebakohase väärtushinnangu avaldamist.“¹⁷⁰ Ebakohane väärtushinnang on määratlemata õiguspõhiste, mida on sisustatud kohtupraktikas. Kohtupraktikast võib tuua välja kaks väga selget tunnust väärtushinnangu ebakohasuse tuvastamiseks – väärtushinnangul puudub faktiline alus ja/või väärtushinnangu väljendusviis on ebasünnis.

2.1.1. Faktilise aluse puudumine

Riigikohtu seisukoha kohaselt võib väärtushinnangu ebakohasus olla tingitud sellest, et avaldaja on oma negatiivse hinnangu kujundanud kas ebaõigete faktide alusel, asjaolusid selgitamata või ilmselgelt meelevaldselt, arvestamata faktilisi asjaolusid või nende puudumist.¹⁷¹ Teadlikult valede andmete kasutamine on pahausksuse üheks tunnuseks.¹⁷² Sarnase seisukoha on kujundanud ka EIK, leides, et väljendusvabadusse sekkumise proportsionaalsus võib sõltuda sellest, kas väärtushinnangul on olemas piisav faktiline baas, sest ka väärtushinnang võib olla ülemäärane, kui selle toetamiseks puudub faktiline alus. Kohtuasjas *Jerusalem vs Austria* võttis linnavolikogu liige ühel istungil sõna seoses toetuste andmisega ühendusele, mis aitas vanemaid, kelle lapsed olid sattunud seksti. Siseriiklik kohus leidis, et avaldatud väidete puhul nagu „fašistlik suunitlus“ („*fascist tendencies*“) ja „totalitaarne iseloom“ („*totalitarian character*“) on tegemist faktiväidetega, mida kaebaja ei suutnud tõendada. EIK aga leidis, et tegemist oli pigem väärtushinnangutega ja hindama peaks, kas sellisteks väärtushinnanguteks olid olemas piisavad faktilised alused. EIK arvamuse kohaselt oli siseriiklik kohus ületanud oma hindamisruumi piire ja sekkunud ebaproportsionaalselt kaebaja sõnavabadusse, nõudes kaebajalt avaldatu tõendamist, kuid jättes sealjuures ta ilma tõhusast võimalusest tõendeid esitada, mis võiksid avaldatud väiteid kinnitada. Kaebaja oli pakkunud kohtule dokumentaalseid tõendeid, mis oleksid EIK hinnangul olnud *prima facie* asjakohane näitamaks, et avaldatud väärtushinnang oli õiglane kommentaar

¹⁷⁰ HMKo 2-13-43276, p 50.

¹⁷¹ RKTko 3-2-1-67-10, p 20; RKHKo 3-3-1-3-12, p 42; RKTko 3-2-1-80-13, p 36.

¹⁷² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17 p 5.

(„*fair comment*“).¹⁷³ Seega kattub üldine põhimõte Eesti kohtupraktikas väärtushinnangu faktilise aluse olemasolu osas EIK praktikaga.

Faktilise aluse puudumisega seonduvalt on Eesti kohtupraktikas kohus leidnud, et netikommentaar, milles avaldati lootust, et hagejad „jäävad viimaks [...] vahele. Maksuvangla terendab!“ ei sisalda faktiväiteid, kuid avaldatud kommentaarist on võimalik järeldada, et isikute maksualane tegevus või käitumine ei ole norme järgiv. Kohtu seisukoha kohaselt ei ole sellise hinnangu avalikus internetiruumis avaldamine ilma vastavasisuliste faktideta põhjendatud ja tegemist on õigusvastase väärtushinnanguga.¹⁷⁴ Ka kohtuasjas nr 3-12-960 leidis ringkonnakohus, et väärtushinnangu avaldamise aluseks olev faktiline alus ei olnud piisav. Halduskohus asus seisukohale, et Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus avaldatud väide, mille kohaselt isik survestas Tallinna vene koole esitama linnavolikogule taotlusi vene õppekeelega jätkamiseks, oli põhjendatud. Halduskohus võttis arvesse isiku sõnavõtte meediaväljaannetes ja koolides, samuti erinevatel üritustel ning leidis, et Kaitsepolitsei hinnang põhines isiku enda tegevusel. Seega ei olnud halduskohtu seisukoha kohaselt tegemist ebakohase väärtushinnangu avaldamisega. Ringkonnakohus leidis aga ülekuulatud tunnistajate ütluste põhjal vastupidiselt, et avaldatud oli ebakohane väärtushinnang, sest ütluste kohaselt ei tundnud tunnistajad isiku poolt surve avaldamist. Ringkonnakohus ei selgitanud, miks jäeti otsuses arvestamata need põhjendused, millel põhines halduskohtu seisukoht.¹⁷⁵ Töö autor ei nõustu ringkonnakohtu lähenemisega ja leiab, et meediaväljaannetes avaldatu ja isiku enda sõnavõttud olid sellise hinnangu kujundamiseks faktilise alusena piisavad ning avaldatud väärtushinnang ei olnud ülemäärane. Samuti märkis ringkonnakohus oma otsuses, et väärtushinnangut on võimalik põhjendada ja seetõttu jääb arusaamatuks, miks ringkonnakohus Kaitsepolitsei ameti põhjendusi oma otsuses ei käsitlenud.

Väärtushinnangud ei tohi olla puhtalt spekulatiivsed või väljamõeldised, vaid neil peab olema üldine faktiline baas, millest võivad erinevad inimesed teha erinevaid järeldusi.¹⁷⁶ Näiteks käsitletakse ilma igasuguse faktilise viiteta väidet, et poliitik on korrumpeerunud, nii Saksamaal kui ka Šveitsis ilmselt väärtushinnanguna – Saksamaal tõenäoliselt õiguspärase ja Šveitsis õigusvastasena. Saksamaal loetakse avaliku elu tegelase kohta avaldatud väärtushinnang õigusvastaseks juhul, kui selle peamine eesmärk on kahjustada isiku mainet, mis antud juhul ei tundu olevat täidetud. Šveitsis on lubatud selliste väärtushinnangute avaldamine, mis tunduvad

¹⁷³ EIKo, 27.02.2001, 26958/95, *Jerusalem vs Austria*.

¹⁷⁴ TMK 2-12-14995.

¹⁷⁵ TlnRnKo 3-12-960, p 19 ja 20.

¹⁷⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 45, p 8.

olevat faktiliselt põhjendatud. Kuna antud väite toetamiseks tunduvad faktid puuduvat, siis ei ole ajakirjandusvabadus piisav õigustus poliitiku maine rikkumiseks.¹⁷⁷ Eesti kohtupraktika kohaselt käsitletakse sellist lauset ilmselt faktiväitena, sarnaselt nagu Riigikohus on lugenud faktiväiteks lause „Luther oli väljapressija“, mille tõesust peab avaldaja tõendama.¹⁷⁸ Töö autor nõustub EIK käsitlusega, mille kohaselt on väärtushinnangu faktilise aluse olemasolu mõõdupuuks hinnangu sisu – mida tõsisem on süüdistus, seda kindlamad peavad olema ka selle avaldamise aluseks olevad faktid ehk väärtushinnangu faktiline alus peab olema proportsionaalne süüdistuse tõsiduse suhtes.¹⁷⁹

Kui väärtushinnang põhineb õigel faktilisel alusel, siis ei ole selle avaldamine üldjuhul õigusvastane ning seda ka juhul, kui hinnang võib põhimõtteliselt kahjustada isiku au ja head nime.¹⁸⁰ Kuigi tõeste väidete avaldamine võib kahjustada isiku õigusi sama palju kui valede väidete avaldamine, on tõeste väidete avaldamine õigustatud, sest sellisel juhul ei olnud isikul kujunenud mainele õigustki.¹⁸¹ Siiski ei välista väärtushinnangu ebakohasust selle põhinemine õigel faktiväitel. Ka tõeste andmete avalikustamine allub kindlatele nõuetele ja nende rikkumisel võib avalikustamine olla õigusvastane, näiteks tulenevalt õige faktiväite esitamise viisist ja kontekstist.¹⁸² See viib teise väärtushinnangu ebakohasuse tunnuseni, milleks on väärtushinnangu ebasünnis väljendusviis.

Väärtushinnangu faktilise baasi olemasolu eest vastutamisel on praktikas tekkinud küsimus – kes on avaldaja, kes peaks faktide olemasolu kontrollima, eelkõige näiteks meediaväljaannete puhul? Riigikohtu seisukoha kohaselt on avaldamine kolmandatele isikutele teatavaks tegemine ja avaldajaks on isik, kes teeb andmed kolmandatele isikutele teatavaks. Avaldajaks ei ole seega üksnes meediaväljaanne, vaid vastutada võib ka isik, kes esitab andmed meediaväljaandele.¹⁸³ Järelikult vastutavad väärtushinnangu faktilise baasi olemasolu ja selle avaldamise viisi ning konteksti kohasuse eest nii väärtushinnangu avaldaja kui ka väärtushinnangu avaldamiseks edastanud isik. EIK on ajakirjandusliku sõnavabaduse puhul leidnud, et kui ajakirjanduses avaldatud väidete aluseks olevad tõendid on ebapiisavad, kuid teema arutamine on avalikes huvides, siis on määrav, kas ajakirjanik oli oma tegevuses professionaalne ja käitus heas usus.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Brüggeimeier G., Colombi Ciacchi A. ja O’Callaghan P. *op.cit.*, lk 143-144.

¹⁷⁸ RKEKo 3-2-1-99-97.

¹⁷⁹ EIKo, 17.12.2004, 49017/99, *Pedersen ja Baadsgaard vs Taani*, p 78.

¹⁸⁰ RKTko 3-2-1-152-09, p 15.

¹⁸¹ De Villers, M. Substantial Truth in Defamation Law. *American Journal of Trial Advocacy* 2008, 32 (1), lk 98-99.

¹⁸² RKTko 3-2-1-80-13, p 36 ja 39.

¹⁸³ RKTko 3-2-1-95-05, p 25.

¹⁸⁴ EIKo 2.02.2012, 5126/05, *Yordanova ja Toshev vs Bulgaaria*, p 48.

Eesti kohtupraktika kohaselt ei vabasta faktide kontrollimise kohustusest ka varem avaldatud artiklite refereerimine, sest eeldatavasti ei ole selline teave usaldusväärne, kuna avaldajal puudub võimalus küsitleda algallikat ja kontrollida, kas juba avaldatud teave on moonutatud või mitte.¹⁸⁵ Isikul on võimalik valida, kas avaldada kolmanda isiku väiteid või mitte ja kolmanda isiku poolt väidetatu avaldamine ei muuda faktiväidet väärtushinnanguks.¹⁸⁶

Seega peab väärtushinnangut toetama teatav faktiline alus, millega avaldajal on võimalik oma hinnangut põhjendada. Üldised põhimõtted faktilise aluse vajaduse osas Eesti kohtupraktikas kattuvad EIK praktikaga. Kui on alust kahelda faktide õigsuses, faktilisi asjaolusid ei ole selgitatud või need puuduvad, siis võib kohus lugeda avaldatud väärtushinnangu ebakohaseks. Avaldaja peab vastutama ka siis, kui ta ainult avaldas teise isiku poolt edastatud väärtushinnangu. Mida tõsisem on süüdistus, seda kindlamad peavad olema ka selle avaldamise aluseks olevad faktid. Silmas peab pidama, et ka õigetest andmetel põhinev hinnang võib olla ebakohane tulenevalt selle esitamise viisist ja kontekstist ning sellega on seotud väärtushinnangu ebakohasuse teine kriteerium – ebasünnis väljendusviis.

2.1.2. Ebasünnis väljendusviis

Riigikohus on leidnud, et väärtushinnangud on ebakohased, kui nende vulgaarne, inimväärikust alandav ja inimest mõnitav tähendus on mõistlikule lugejale ilmne.¹⁸⁷ Seega võib väärtushinnangu ebakohasus ilmned ka ebasünnisast väljendusviisist.¹⁸⁸ *Modus operandi* ehk kasutatava viisi või meetodi häbistav, alandav ja naeruvääriv iseloom on pahausksuse üheks tunnuseks, nagu on ka teadlikult õigustatud kriitika tarbetu ületamine, eesmärgiga teist inimest kahjustada.¹⁸⁹ Keelelises väljenduses ebakohase väärtushinnangu avaldamist ei ole võimalik VÕS § 1047 lõike 3 alusel õigustada, sest need hinnangud on oma sisu või vormi tõttu konkreetses kultuurikeskkonnas halvustava tähendusega¹⁹⁰ ja ei järeldu avaldatud andmetest, vaid on koostatud ja avaldatud isiklike õiguste kahjustamise eesmärgil.¹⁹¹ Ka EIK praktikas on märgitud, et solvav väljendusviis ei ole kaitstud õigusega vabale eneseväljendusele, kui see sisaldab põhjendamatu halvustamist ja selle avaldamise ainukeseks eesmärgiks on solvata.¹⁹²

¹⁸⁵ TlnRnKo 2-12-36895.

¹⁸⁶ RKTko 3-2-1-145-07, p 15.

¹⁸⁷ RKTko 3-2-1-43-09, p 16.

¹⁸⁸ RKTko 3-2-1-80-13, p 36; RKTko 3-2-1-67-10, p 20, RKTko 3-2-1-161-05, p 12.

¹⁸⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17 p 5.

¹⁹⁰ RKTko 3-2-1-63-02, p 7; RKTko 3-2-1-11-04, p 10.

¹⁹¹ RKTko 3-2-1-43-09, p 16.

¹⁹² EIKo 21.02.2012, 32131/08 ja 41617/08, *Tuşalp vs Türki*, p 48.

Väärtushinnangu ebasünda vormiga seonduvaid üks tuntumaid kohtulahendeid Eesti kohtupraktikas on Riigikohtu otsus nr 3-1-1-80-97, mille kohaselt nimetati kannatanut „rongaemaks“ ja „abielulõhkujaks“. Riigikohus leidis, et kuigi need sõnad ei ole ei vulgaarsed ega ka mitte ebatsensuursed, hõlmab ebasünnis vorm oma sisult negatiivsete ja halvustavate piltlike väljendite kasutamist. Kohtu seisukoha kohaselt ei ole sünonüümide puudumine piisav õigustus, sest tõenäoliselt puuduvad eesti keeles sünonüümid mitmetel vulgaarsetel ja ebatsensuursetel sõnadel, kuid see ei saa nende sõnade kasutamist õigustada.¹⁹³ Töö autor jagab Riigikohtu seisukohta. Ka EIK nõustus, et antud asjaoludel oli siseriiklikel kohtutel õigus sekkuda sõnavabadusse, et kaitsta isiku mainet või õigusi EIÕK artikkel 10 tähenduses.¹⁹⁴

Seega peab väärtushinnangu avaldaja olema kantud heast tahtest ja üldisest huvist ning väärtushinnangu vorm ei tohiks kalduda vulgaarsusesse või teadlikku solvamisse, teotamisse või inimväärkuse alandamisse, sihipärase sooviga kellegi mainet oluliselt kahjustada.¹⁹⁵ Kohus on märkinud, et ebakohane on näiteks ka teise isiku tegevuse utreeritud mittereaalne iseloomustamine „[...] nagu nt eduka, kuid ahne kalamehe nimetamine röövpüüdjaks, kui antud isik ei riku kehtestatud norme.“¹⁹⁶ Samuti ei ole kohtu hinnangul teise isiku suhtes selliste väljendite avaldamine lubav ja õigustatud nagu „nürimeelne“, „kade“, „vihkav“ ja „laste tigiduses vihkama õpetamine“¹⁹⁷ või näiteks „malts ja saast, kaabakas, alatu limukas“¹⁹⁸. Ebakohase väljendusena on käsitletud ka teise isiku ogaraks nimetamist, kuigi tegemist ei ole äärmiselt solvava või vulgaarse väljendiga.¹⁹⁹ Siiski peab teadvustama, et kõik šokeerivad või solvavad väärtushinnangud ei ole õigusvastased.²⁰⁰ Au teotamine on tugevam rünne kui solvamine ja selle kaitse alt jääb välja objektiivne ja heas usus tehtud kriitika ning seda ka teravkeelse sõnastuse kasutamisel.²⁰¹

Nagu eelnevalt märgitud, siis väärtushinnangu avaldamise viisi ning konteksti kohasuse eest vastutavad nii väärtushinnangu avaldaja kui ka väärtushinnangu avaldamiseks edastanud isik. Praktikas on tekkinud küsimus seoses selgelt ebasünnis väljendusviisis avaldatud internetikommentaaridega. Kohtuasjas *Delfi AS vs Eesti* jaatas EIK portaalipidaja vastutamise

¹⁹³ RKKo 3-1-1-80-97.

¹⁹⁴ EIKo, 6.02.2001, 41205/98, *Tammer vs Eesti*, p 70.

¹⁹⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17 p 5 ja § 45 p 8.

¹⁹⁶ TlnRnKo 2-07-17291.

¹⁹⁷ TlnRnKo 2-14-16318.

¹⁹⁸ TlnRnKo 2-10-3954.

¹⁹⁹ HMKo 2-09-14448, p 23 ja 26.

²⁰⁰ Liiv, E. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. *Juridica* 2008, nr 7, lk 478.

²⁰¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17 p 3 ja 5.

kohustust. Kuna käsitletud kommentaarid ei sisaldanud andmeid, mille kontrollimist oleks portaalipidajalt olnud ülemäärane nõuda, vaid ebakohaseid väärtushinnanguid, mis avaldati au ja hea nime kahjustamise eesmärgil, ei olnud kohtute arvates selgelt õigusvastase sisuga kommentaaride avaldamise ennetamise nõudmine portaalipidajalt ülemäärane.²⁰² Seega kinnitasid kohtud portaalipidaja kohustust omal initsiatiivil sellistele ebasündsals viisil avaldatud kommentaaridele reageerida, kuid silmas peab pidama, et kohtuasi on saadetud EIK suurkojale edasi ja on hetkel veel menetluses. Siiski tõi see lahend endaga kaasa mitmeid arutelusid regulatsiooni edasise arengu osas ka rahvusvaheliselt. Näiteks nenditi Ühendkuningriigi õiguses võimalikku vajadust kehtestada portaalipidajale (nn „*secondary internet publisher*“) suurem vastutus.²⁰³

Kokkuvõtvalt on autori arvates Eesti kohtupraktika põhimõtted ebasündsas väljendusviisi tuvastamise osas kooskõlas EIK praktikaga. Seda kinnitavad ka kaks töös käsitletud kohtulahendit, *Tammer vs Eesti* ja *Delfi AS vs Eesti*, kus EIK on leidnud, et riigi poolt on olnud sõnavabaduse piiramine õigustatud. Ebasündsas väärtushinnangu avaldamist ei ole võimalik õigustada, see on avaldatud isiklike õiguste kahjustamise eesmärgil. Ka EIK praktika toetab sama põhimõtet, mille kohaselt ei ole põhjendamatult halvustav väljendusviis, ainsa eesmärgiga solvata, kaitstud õigusega vabale eneseväljendusele. Küll aga kaitseb õigust vabale eneseväljendusele objektiivne ja heas usus tehtud kriitika ning kõik šokeerivad või solvavad väärtushinnangud ei ole õigusvastased.

2.2. Isiklikud õigused ehk rikkumise liik

VÕS § 1046 lõike 1 kohaselt tuleb õigusvastasuse tuvastamisel arvestada ka rikkumise liiki. Rikkumise liigi (ehk millist isiklikku õigust ja millisel viisil rikuti)²⁰⁴ juures on peetud silmas isikuõiguste kaitse sfääre, mis on individuaal-, privaat- ja intiimsfäär, aga samuti seda, kas tegemist on jätkuva või korduva isikuõigusi rikkuva teoga.²⁰⁵ Seaduses kasutatakse paralleelselt mõisteid „isiklikud õigused“²⁰⁶ ja „isikuõigus“²⁰⁷, mille juriidiline kontekst viitab, et tegemist on sünonüümidega. Ka VÕSi ingliskeelses tõlkes on mõlema mõiste puhul kasutatud sama terminit -

²⁰² RKTko 3-2-1-43-09; EIKo 10.10.2013, 64569/09, *Delfi AS vs Eesti*, p 74.

²⁰³ Cox, N. *Delfi AS v Estonia: The Liability of Secondary Internet Publishers for Violation of Reputational Rights under the European Convention on Human Rights*. *Modern Law Review* 2014, 77 (4), lk 629.

²⁰⁴ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, lk 658, § 1046, p 3.1.

²⁰⁵ RKTko 3-2-1-43-09, p 4, maakohtu seisukoht.

²⁰⁶ VÕS § 1045 lõige 1 punkt 4, § 1046 ja § 1047 lõige 1.

²⁰⁷ VÕS § 131, § 134 lõige 2 ja 6 ning § 1055.

„*personality rights*”.²⁰⁸ Sarnane mõiste („*Persönlichkeitsrecht*“) on samuti kasutusel Saksa õiguses, kuid seal on selle mõiste alused ja piirid määratud kohtupraktikaga.²⁰⁹ Kuigi Eesti õiguslikus regulatsioonis ei ole kumbagi mõistet, „isikuõigus“ või „isiklikud õigused“, otseselt defineeritud, on nende sisu võimalik tuletada seaduse sätete sõnastusest ja kohtupraktikast. VÕSi kohaselt on isikuõiguse rikkumine lisaks isiku au teotamisele ka tema nime või kujutise õigustamatu kasutamine ja eraelu puutumatus rikkumine. Samuti on isikuõiguse rikkumine isikult vabaduse võtmine, kehavigastuste tekitamine ja tervise kahjustamine.²¹⁰ Seega on VÕSis ette nähtud paindlik regulatsioon ja isikuõiguste ammendavat loetelu seaduse tasandil kehtestatud ei ole.

Ebakohast väärtushinnangut puudutav kohtupraktika Eestis on peamiselt seotud au teotamisega,²¹¹ kuid leidub ka kohtuasju, mis puudutavad väärtushinnangu avaldamisega isiku eraelu puutumatus rikkumist ja isiku nime või kujutise õigustamatut kasutamist, mis hõlmab nii isiku pildi kui ka tema liikuva pildi kasutamist.²¹² Kohtupraktika kohaselt kuuluvad isiklikud õigused üksnes füüsilisele isikule.²¹³ VÕS § 1046 näeb selgelt ette isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasuse. Seetõttu jääb kummastavaks Riigikohtu poolt ühtse kohtupraktika kujundamise eesmärgil antud selgitus, mille kohaselt võib ebaõige faktiväite avaldamine olla VÕS § 1046 alusel õigusvastane ka siis, kui see ei ole isiku au teotav.²¹⁴ Riigikohus ei täpsustanud, kas selle lausega oli mõeldud ebaõige faktiväite avaldamisega mõne muu isikliku õiguse rikkumise võimalikkust isiku au teotamise asemel. Töö autor leiab, et VÕS § 1046 alusel ei ole võimalik tuvastada avaldatu õigusvastasust, kui ühtegi isiklikku õigust ei ole rikutud, sest antud paragrahv sätestab selgelt isiklike õiguste kaitse.

Kohtupraktikas on sedastatud, et isik peab olema avaldatust äratuntav ja avaldatu peab olema suunatud konkreetse isiku vastu. Juhul kui avaldatu on suunatud näiteks juhatuse kui kollektiivi või hoopiski asjade vastu, siis ei ole tegemist isiklike õiguste rikkumisega.²¹⁵ Kohus ei ole aga välistanud isiklike õiguste rikkumist näiteks juhul, kui avaldatud väited puudutavad isiku isa, sest

²⁰⁸ Riigi Teatajas avaldatud VÕSi mitteametlik ingliskeelne tõlge Law of Obligations Act. www.riigiteataja.ee/en/eli/513062014001/consolide (28.03.2015).

²⁰⁹ Hirvoja, M. *op.cit.*, lk 48.

²¹⁰ VÕS § 131, § 134 lõige 2 ja 6, § 1055, § 1046 ja § 1047.

²¹¹ Tampuu, T., *op.cit.* 33, lk 223.

²¹² TKTKo 3-2-1-152-09; TKTKo 3-2-1-159-14.

²¹³ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, lk 646 p 3.5.

²¹⁴ RKTKo 3-2-1-161-05. p 16. Riigikohtu lahendi sõnastus: „Muu hulgas märgib kolleegium ka seda, et ebaõige faktiväite avaldamine võib VÕS § 1045 lg 1 p 4, VÕS § 1046 ja VÕS § 1047 lg-te 1 ja 3 järgi olla õigusvastane ka siis, kui see ei ole isiku au teotav (mainet kahjustav).“.

²¹⁵ HMK 2-10-7701; VMK 2-06-19659.

EIK praktika kohaselt on era- ja perekonnaeluna käsitletavat väga erinevad suhted.²¹⁶ Sellegipoolest peab isik, kelle vastu on avaldatu suunatud, olema selgelt tuvastatav. Juhul kui ajaleheartiklis on avaldatud ainult isiku eesnimi ja vanus, siis ei pruugi see isiku tuvastamiseks olla piisav.²¹⁷ Küll aga võib see olla piisav konkreetses kontekstis. Näiteks on kohus leidnud, et ajaleheartikli avaldamisega väikelinnas, Jõhvis, rikuti isiku õigust eraelu puutumatusse, sest ajaleheartiklis sisaldus kohtuotsuse täpne refereering koos kannatanu eesnime ja perekonnanime esitähga, mis võimaldas tema tuvastamist.²¹⁸ Samuti võib olla isik tuvastatav juhul, kui tema nime kirjutamisel ei ole järgitud eesti keele grammatilisi reegleid. Kohtu hinnangul oli internetikommentaaris, kus viidati „tõnukuusleritele“ ja „guidotammedele“ „esvikast“, peetud vastuvaidlematult silmas konkreetselt hagejaid, olenemata nimede kirja-pildist. Kohtu arvates peab hindama väärtushinnangu avaldamise ideed ja eesmärki, mida soovitakse lugejatele edasi anda, mitte kommentaaris sisalduva teksti grammatilist õigsust.²¹⁹ Töö autor nõustub, et õiguse tõlgendamisel ja rakendamisel peaks lähtuma muuhulgas teleoloogilisest tõlgendamisest, et isikute õiguskaitsevõimalusi ei kitsendataks põhjendamatult arvestades seaduse eesmärki.

Väärtushinnangu vorm ei pea aga olema ilmtingimata sõnaline – see võib olla ka mittesõnaline, näiteks karikatuur²²⁰ või foto, sealhulgas ka suuline, nagu näiteks laul vms²²¹. Ka isiku kujutise avaldamisel tuleb silmas pidada, et isikul on õigus otsustada, millal ja kellele tema kujutist avalikustatakse. Kui isik on kujutisel äratuntav, on üldjuhul vajalik tema nõusolek. Lisaks isiku näojoonte arusaadavalt kujutamisele võib kohtu hinnangul isiku äratuntavus tuleneda ka selgitavast tekstist või sündmuse kontekstist, mille kohta foto avaldati. Samuti võib see tuleneda mõnest detailist, mis on isikule eriti isikupärane, näiteks tema nina- või kõrvade kujust. Seetõttu ei pruugi isiku silmade kinnikatmine, mida praktikas tihti kasutatakse, muuta isikut tuvastamatuks.²²² Isiku kujutamise kasutamisel tema nõusoleku küsimise või isiku tuvastamatuks muutmise võimalustele on EIK juhtinud tähelepanu ka kohtuasjas *Peck vs Ühendkuningriik*.²²³ Isiku kujutise kasutamine ilma tema nõusolekuta ei ole õigusvastane, kui isik ise asetab ennast teadlikult olukorda, mille puhul võib eeldada, et tema kujutist kasutatakse avalikkusele nähtavalt, näiteks osaledes seltskonnaüritusel, mille vastu tunneb huvi niinimetatud kollane ajakirjandus.²²⁴

²¹⁶ PMKo 2-07-43917.

²¹⁷ VMKo 2-08-16964.

²¹⁸ RKTko 3-2-1-138-02, p 9.

²¹⁹ TMK 2-12-14995.

²²⁰ RKKKo 3-1-1-80-97.

²²¹ Tampuu, T., *op.cit.* 33, lk 223 ja 226.

²²² HMKo 2-08-28642.

²²³ EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs Ühendkuningriik*, p 80.

²²⁴ RKTko 3-2-1-152-09, p 14.

Avaldamise vormi osas eristatakse näiteks Inglismaal seda, kas avaldatu on püsivas vormis (*libel*) või mittepüsivas vormis (*slander*).²²⁵ Ka EIK on arvestanud avaldamise vormi rikkumise raskuse tuvastamisel. Kui isiklike õigusi kahjustavad laused on öeldud suuliselt või tulises vaidluses, siis sellistesse väljendustesse on EIK suhtunud leebemalt, võttes arvesse, et kirjaliku väljendusviisi puhul on isikul parem võimalus oma sõnade kaalumiseks. Samuti kui sõnavahetus leiab aset ilma meedia juuresolekuta, siis on isiku õiguste kahjustamine minimaalne.²²⁶ Sarnaselt on ka Riigikohus märkinud avaldamise vormi osas, et kui halvustavad väärtushinnangud avaldatakse massimeedias, siis on alust eeldada, et isiku mainet kahjustatakse oluliselt.²²⁷ Seega võib avaldamise vorm olla seotud rikkumise raskuse tuvastamisega.

Lisaks rikutavale isiklikule õigusele peab kohus arvestama ka rikkumise viisi. Rikkumise viisi juures peetakse silmas seda, millises vormis ja millisele subjektide ringile väärtushinnang avaldati, sest õigusvastasuse tuvastamisel võib see olla oluline. Näiteks on PS kommentaarides selgitatud erisust isiku väärkuse ja tema hea nime ehk maine riive puhul – kui väärkuse riive võib leida aset nii mitteavalikult kitsas isikute ringis kui ka avalikkuse ees, siis isiku maine riive eeldab aga avalikku sekkumist suure hulga inimeste ees, mõjutades avalikku arvamust.²²⁸ Sarnaselt on märgitud ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes laimamise ja solvamise erisust – kui solvamise all mõistetakse isiku sisemise au (autunne või väärikus) kahjustamist, siis laimamise all aga isiku välise au (maine) kahjustamist.²²⁹ T. Tampuu on toonud näite, et kui üks isik süüdistab teist nelja silma all lillede varastamises, siis on tegemist väärkuse alandamisega.²³⁰ Seega võib isiku väärkuse kahjustamine toimuda avalikkusele mitteteatavaks saanud viisil.²³¹ Isiku maine kahjustamine VÕS § 1046 lõike 1 tähenduses eeldab aga au teotava informatsiooni avalikustamist kui teotunnust ehk toimingut, mis kahjustab isiku mainet avalikkuse ees.²³² Kuna üldjuhul ei eristata kohtupraktikas isiku au teotamist käsitlevate lahendite puhul, kas kahjustatud on isiku väärikust või mainet, siis on mõneti ebaselge, kas kohus on seda hinnanud ja arvestanud ning kas ja kui suur on subjektide ring, kellele väärtushinnang avaldati. Sellegipoolest peab

²²⁵ Tammiste, H., *op.cit.*, lk 138.

²²⁶ Smet, S., Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict. American University International Law Review 2011, 26 (1), lk 213.

²²⁷ RKTko 3-2-1-11-04, p 19.

²²⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17, p 3.

²²⁹ J. Sootak, Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009, lk 651.

²³⁰ Tampuu, T., *op.cit.* 33, lk 230; vt ka HMKo 2-09-15198.

²³¹ TrtRnKo 2-12-25455.

²³² HMKo 2-09-14448, p 19.

väärtushinnangu avaldamine olema tõendatud. Kohus jätab hagi rahuldamata, kui hageja ei ole väärtushinnangu avaldamist tõendanud.²³³

Kokkuvõttes peab kohus tuvastama, millist isiklikku õigust ja millisel viisil rikuti. Ebakohast väärtushinnangut puudutav kohtupraktika Eestis on peamiselt seotud au teotamisega, kuid leidub ka kohtuasju, mis puudutavad väärtushinnangu avaldamisega isiku eraelu puutumatus rikkumist ja isiku nime või kujutise õigustamatut kasutamist. Isik peab olema äratuntav ja avaldatu peab olema suunatud konkreetselt tema vastu. Avaldamise vorm võib olla ka mittesõnaline. Nii Eesti kui ka EIK kohtupraktikas on arvestatud avaldamise vormi rikkumise raskuse tuvastamisel, näiteks avaldamisel massimeedias.

2.3. Rikkumise põhjus, ajend, eesmärk ja raskus

VÕS § 1046 lõike 1 kohaselt tuleb õigusvastasuse tuvastamisel arvestada rikkumise põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. Rikkumise põhjuse ja ajendi puhul on võimalik hinnata seda, kas kannatanu ise on rikkumise põhjustanud või ajendanud ning kas kahju tekitaja reaktsioon sellele ehk tegu, mille õiguspärasust hinnatakse, oli adekvaatne ja lubatav.²³⁴ Seega peab kohus analüüsima, väärtushinnang oli põhjustatud isiku enda tegevusest. Sarnaselt on ka EIK leidnud, et kui maine kahjustamine on põhjustatud kaebaja enda tegevusest, ei saa ta tugineda EIÕK artiklile 8 ehk õigusele eraelu puutumatusle, sest kaebaja oleks pidanud oma käitumise tagajärge ette nägema.²³⁵ Näiteks on ringkonnakohus arvestanud isiku varasemat käitumist ja selle kajastamist meedias ka mittevaralise kahju väljamõistmisel. Kohus leidis, et kuna isiku poolt toime pandud kuritegusid on ka eelnevalt meedias kajastatud, siis ei ole alust arvata, et temast oleks olnud ühiskonnas positiivne kuvand, mida kahjustati ebakohaseid väärtushinnanguid sisaldavate internetikommentaaride avaldamisega.²³⁶

Kui isik ei ole aga andnud põhjust halvustava tähendusega hinnangu andmiseks, siis loeb kohus sellele tema au teotamiseks.²³⁷ Halvustava väärtushinnangu avalikustamist ei pruugi õigustada ka isikute omavahelised varasemad kokkupuuted, isegi kui need on negatiivsed. Selleks, et kohtul oleks võimalik hinnata, kas avaldatud väärtushinnang on kõiki asjaolusid arvesse võttes

²³³ TrtRnKo 2-10-5971. Hageja väitis kohtuasjas lause avaldamist „Karask pangu oma suumulk kinni!“, kuid ei suutnud selle avaldamist tõendada.

²³⁴ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, lk 658, § 1046, p 3.1.

²³⁵ EIKo 27.07.2004, 55480/00 ja 59330/00, *Sidarbras ja Džiautas vs Leedu*, p 49.

²³⁶ TlnRnKo 2-10-46710.

²³⁷ RKTko 3-2-1-63-02, p 7.

õigustatud, peab avaldaja seda selgitama ja põhjendama.²³⁸ Näiteks leidsid maa- ja ringkonnakohtus kohtuasjas 2-10-3954, et teise isiku õiguste kahjustamine oli tingitud sellest, et kostja ei saavutanud kohtusüsteemis oodatud tulemust. Selline käitumine õigustatud kriitika teadliku ja tarbetu ületamisega massimeedia vahendusel ei olnud aga põhjendatud.²³⁹ Vastureaktsioon peab olema oma eesmärgi suhtes proportsionaalne. Riigikohtu kriminaalkolleegium on käsitlenud sellega seonduvalt hädakaitse kohaldamist. Ringkonnakohtus leidis, et karistusseadustiku § 28 alusel võib põhimõtteliselt olla õigustatud ka tegu, millega tõrjutakse rünnet isiku aule ja väarikusele. Riigikohtus nõustus sellega, muutes seeläbi oma varasemat praktikat, kuid leidis siiski ringkonnakohtust erinevalt, et solvangu tõrjumine rusikatega ei ole antud juhul säästvaim kaitsevahend ja seetõttu oli hädakaitse piire ületatud.²⁴⁰ Töö autor nõustub Riigikohtu lähenemisega. Ka õiguskirjanduses on asutud sarnasele seisukohale ja leitud, et teise isiku kahjustamine õigusvastase ähvarduse mõjul ei ole õigustatud VÕS § 1045 lõike 2 punkti 3 alusel, sest sellisel juhul ei ole tegemist ohtliku olukorraga.²⁴¹

Lisaks on Riigikohtus võtnud arvesse väärtushinnangu avaldamise hetkel valitsevat õhustikku, mis võis ajendada isikut sellist väärtushinnangut avaldama. Näiteks nõustus Riigikohtus kohtuasjas 3-2-1-127-08 maakohtuga ja luges kahju heastatuks vabandusega, võttes arvesse, et väärtushinnangud esitati kitsale isikute ringile kohtumenetluse õhustikus, kus pooltel võis olla raske oma tundeid kontrollida.²⁴² Sarnaselt kohtuistungile on kohus leidnud, et ka korteriühistu üldkoosolekul võib olla raske oma emotsioone ja tundeid kontrollida, kuid on märkinud, et sellegipoolest tuleb korteriühistu üldkoosolekul kaaskodanike head nime austada.²⁴³

Väärtushinnangu avaldamise põhjendatud eesmärgiks võib olla vajadus avaldada kiiresti ja mõjusalt avalikkust puudutavat teavet.²⁴⁴ Samuti on Riigikohtus lugenud põhjendatud eesmärgiks ka üldsuse teavitamise isiku poolt toime pandud tõsisest õigusrikkumisest, eelkõige tulevikus selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks.²⁴⁵ Riigikohtu seisukohta tõlgendades on õiguspärane avaldada toimepandud teo kohta tõendatud väiteid enne samasisulise kohtuotsuse jõustumist. Siiski tuleb tähele panna, et riigi poolt avaldatu ei läheks vastuollu PS §-s 22 sätestatud süütuse presumptsiooniga, mille kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui

²³⁸ TMK 2-12-14995.

²³⁹ TlnRnKo 2-10-3954.

²⁴⁰ RKTko 3-1-1-111-04, p 4.1, 11 ja 19.

²⁴¹ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, lk 655, § 1045, p 3.10.4.

²⁴² RKTko 3-2-1-127-08, p 16.

²⁴³ VMKo 2-08-16245.

²⁴⁴ TlnRnKo 2-13-13099.

²⁴⁵ RKTko 3-2-1-159-14, p 15; RKTko 3-2-1-152-09, p 13.

tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Süütuse presumptsiooni põhimõtte järgimine on eelduseks ausale õigusmõistmisele, et vältida hoiaku kujunemist „kõik on niigi selge“.²⁴⁶ PS kommenteeritud väljaande kohaselt ei laiene süütuse presumptsiooni toime eraisikute käitumisele ja eraisikutel on võimalik kasutada tsiviilõiguslikke kaitsevahendeid.²⁴⁷ Autori arvates võiks ka eraõiguses olla isikuõiguste kaitse süütuse presumptsiooni osas tugevam, arvestades ühelt poolt tänapäeva massimeedia vahendeid teabe kiireks ja laiaulatuslikuks levitamiseks, mis ei tunne riigipiire ning teiselt poolt kohtumenetluse kestust. Ka M. Ernits on märkinud: „[...] ajakirjandus väldiks paljusid vaidlusi, kui kasutaks sellistes olukordades rohkem omadussõnu nagu „kahtlustatav“, „süüdistatav“, „väidetav“ või „oletatav“.“²⁴⁸ Võimaliku lahendusena võiks autori arvates meediaväljaannete puhul kaaluda kohtuvälise menetluse võimaluste tõhustamist.

Lisaks peab kohus arvestama rikkumise raskust. Riigikohtu seisukoha kohaselt ei ole mõistlik ega põhjendatud lugeda au teotamiseks väärtushinnanguid, mis riivavad isiku au tühisel määral.²⁴⁹ Sarnase seisukoha on oma praktikas võtnud ka EIK, märkides, et isiku eraelu kaitsva EIÕK artikli 8 rikkumiseks, mille alla kuulub isiku au ja maine kaitse, peab rünnak isiku au või maine kahjustamiseks olema tehtud teatud raskustasemel ja viisil.²⁵⁰ Näiteks suhtub EIK leebemalt sellistesse väljendustesse, mis on avaldatud iroonilises või satiirilises võtmes, sest sarnaselt paroodiale on need juba oma olemuselt liialdavad ja provotseerivad. Võttes arvesse homoorikat tooni, riivab see vähesel määral isiku isiklikke õigusi ja selle keelamine ei oleks väljendusvabaduse suhtes proportsionaalne.²⁵¹ Kuigi paroodia võib sageli avaldada tugevat emotsionaalset mõju parodeeritavale, ei pruugi see aga kahjustada tema mainet.²⁵² Saksamaal loetakse arvamuse avaldamine õigusvastaseks ainult juhul, kui avaldamise peamine eesmärk on kahjustada isiku mainet („*Schmähkritik*“).²⁵³

Kokkuvõtvalt on kohtul võimalik väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel arvestada, kas isik ise on rikkumise põhjustanud või ajendanud või on see tingitud pingelisest olukorrast, kus avaldajal võib olla raske oma emotsioone kontrollida. Sarnaselt on ka EIK praktikas leitud, et isik ei saa tugineda eraelu puutumatus kaitsele, kui olukord on põhjustatud tema enda käitumisest. Siiski peab kannatanu reaktsioon olema oma eesmärgi suhtes proportsionaalne – näiteks ületab

²⁴⁶ TrtRnKo 2-07-10411.

²⁴⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 22 p 11.

²⁴⁸ Ernits, M., *op.cit.* 139, lk 158.

²⁴⁹ RKTko 3-2-1-11-04, p 11.

²⁵⁰ EIKo, 9.04.2009, 28070/06, *A vs Norra*, p 64.

²⁵¹ Smet, S. *op.cit.*, lk 211 ja 212.

²⁵² King, J. H. Defamation Claims Based on Parody and Other Fanciful Communications Not Intended to Be Understood as Fact. *Utah Law Review* 2008, (3), lk 877.

²⁵³ Brüggemeier G., Colombi Ciacchi A. ja O'Callaghan P. *op.cit.*, lk 143-144.

solvangu tõrjumine rusikatega hädakaitse piire ega ole säästvaim kaitsevahend. Põhjendatud eesmärk võib olla näiteks üldsuse teavitamine isiku poolt toime pandud tõsisest õigusrikkumisest, eelkõige tulevikus selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks. Kohus peab rikkumise raskust kaaluma ja seda on rõhutatud ka EIK praktikas.

2.4. Erinevate hüvede ja huvide võrdlev hindamine

Avaldatud väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel peab kohus VÕS § 1046 alusel lähtuma erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest ning neid omavahel kaaluma. Ühelt poolt kaitstakse ebakohase väärtushinnangu avaldamise eest isiku isiklike õigusi, milleks on näiteks isiku au ja hea nimi, kujutis, eraelu või muu isiklik õigus. Teiselt poolt vajab kaitset ka õigus vabale eneseväljendusele. Immanuel Kant on öelnud: „Väline jõud, mis võtab inimestelt vabaduse omi mõtteid avalikult teatavaks teha, võtab neilt ka vabaduse mõtelda“.²⁵⁴ Väljendusvabaduse olulisust on EIK rõhutanud juba 1976. aastal tehtud kohtulahendis *Handyside vs Ühendkuningriik*, mille kohaselt on väljendusvabadus demokraatliku ühiskonna alustalaks. Väljendusvabaduse kaitsealasse kuuluvad lisaks informatsioonile ja ideedele, millesse suhtutakse soosivalt või ükskõikselt, ka sellist laadi ideed, mis on solvavad, šokeerivad või häirivad, sest ilma pluralismi, tolerantsuse ja avatuseta ei ole demokraatlikku ühiskonda.²⁵⁵

Väljendusvabadust kaitsevad PS § 45, EIÕIK artikkel 10, ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti²⁵⁶ artikkel 19 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta²⁵⁷ artikkel 11. PS § 45 kohaselt on igal inimesel õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Riigikohus on sedastanud, et mistahes põhiõiguse realiseerimisvõimalused saavad piiramatult kesta vaid seni, kuni ei takistata mõne teise põhiõiguse realiseerimist.²⁵⁸ Ka Ringkonnakohus on märkinud: „Ükski põhiõigus ei oma teiste ees eelist.“²⁵⁹ PS §-s 45 sätestatud õigust vabale eneseväljendusele võib seadusega piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. PS § 19 alusel on igal inimesel õigus vabadusele ja isikupuutumatussele. Selle all võib mõista ka isiku õigust oma

²⁵⁴ Ernits, M., *op.cit.* 30, lk 16 (Ernits, M. tõlge saksakeelsest tsitaadist: „(Also kann man wohl sagen, das) diejenige ausere Gewalt, welche die Freiheit, seine Gedanken öffentlich mitzuteilen, den Menschen entreist, ihnen auch die Freiheit zu denken nehme.“)

²⁵⁵ EIKo, 7.12.1976, 5493/72, *Handyside vs Ühendkuningriik*, p 49.

²⁵⁶ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11. Vastu võetud 26.09.1991. Jõustus Eesti suhtes 21.01.1992.

²⁵⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. RT II 2006, 13, 35.

²⁵⁸ RKKKo 3-1-1-80-97.

²⁵⁹ TlnRnKo 2-07-5657, p 26.

kujutisele.²⁶⁰ Ka PS § 19 kohaselt peab igaüks oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. Riigikohus on rõhutanud selle olulisust ka ajakirjandusliku sõnavabaduse kasutamisel.²⁶¹ Ajakirjandusliku sõnavabadusega seonduvaid pingsaid arutelusid meediavabaduse ja isiklike õiguste omavaheliste konfliktide üle peetakse nii Saksamaal kui ka Inglismaal, eelkõige seoses tabloidväljaannetega.²⁶²

PS § 17 kohaselt on kaitstud isiku au ja hea nimi. Mõiste „au ja hea nimi“ väljendab Riigikohtu seisukoha kohaselt ühiskonna positiivset hinnangut inimesele kui isiksusele ning inimese suhtumist iseendasse.²⁶³ Väljendusvabaduse reaalseks piiriks on mõtteline joon, mille ületamisel algab teise isiku au ja väärkuse teotamine.²⁶⁴ Seega ei välista PS § 17 au ja hea nime riiveid üldiselt, vaid üksnes keelab nende teotamise.²⁶⁵ Ka EIÕK artikli 10 alusel võib sõnavabadust piirata riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste reputatsiooni või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks, kui see õigus tuleneb seadusest, sellel on õiguspärane eesmärk ja see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik.

PS kommenteeritud väljaande kohaselt ollakse üldjuhul seda meelt, et sõnavabaduse ja eraelu, sh au ja väärkuse kaitse põrkumisel tuleb lõppkokkuvõttes eelistada väljendusvabadust, vaba diskussiooni ja arvamusevahetust kui demokraatlikule ühiskonnale olulisemat väärtust, viidates ka EIK kohtuasjale *Handyside vs Ühendkuningriik*.²⁶⁶ Õiguskirjanduse kohaselt jääb sarnaselt ka Saksamaal isiklike õiguste ja meedia õiguste omavahelise konflikti korral üldjuhul valitsema väljendus- ja meediavabadus, vähemalt selles osas, mis puudutab avaliku elu tegelasi.²⁶⁷ Vastupidiselt eelnevale on Riigikohtu kriminaalkolleegium aga otsuses nr 3-1-1-80-97 leidnud, et enamlevinud on seisukoht, mille kohaselt tohib inimkeskses ühiskonnas piirata põhiõiguste konfliktolukordades just kõige vähem inimväärkust, mille üheks elemendiks on muuhulgas õigus heale nimele.²⁶⁸ Töö autor nõustub siinkohal K. Otsa seisukohaga, mille kohaselt ei tõrju

²⁶⁰ Tammer, S. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. *Juridica* 2011, nr 9, lk 652.

²⁶¹ RKTko 3-2-1-123-97; RKTko 3-2-1-138-02, p 9; RKTko 3-2-1-18-13, p 14.

²⁶² Märten, J. J. Personality Rights and Freedom of Expression: A Journey through the Development of German Jurisprudence under the Influence of the European Court of Human Rights. *Journal of Media Law* 2012, 4 (2), lk 333.

²⁶³ RKTko 3-2-1-123-97.

²⁶⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, sissejuhatus, p 5.1.2.

²⁶⁵ RKTko 3-2-1-43-09, p 15.

²⁶⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. *op.cit.*, § 17, p 6.

²⁶⁷ Riseley, W. J. *op.cit.*, lk 143-144.

²⁶⁸ RKKko 3-1-1-80-97, I osa.

isikuõigused ja väljendusvabadus põhiõigustena üksteist välja, vaid nõuavad tasakaalustamist – infoühiskonnas sõltub inimväärikus samavõrd väljendusvabadusest kui isikuõiguste kaitsest ja väärtuseid ei ole sobilik omavahel jäigalt vastandada.²⁶⁹

- Erinevate osapoolte huvid

Kohtupraktikas on olnud mitmeid kaasuseid, kus kohus on avaldatud väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel kaalunud erinevate osapoolte või kolmandate isikute huve. Kohtuasjas nr 3-2-1-67-10 paigutas inkassofirma tänavale plakati võlgnike nimedega, kes ei täida oma kohustusi. Muuhulgas avaldati ka hageja kui võlgnikust äriühingu juhatuse liikme nimi. Riigikohtu seisukoha kohaselt võib võlgniku kohta avaldada kohaseid väärtushinnanguid juhul, kui avaldamisega soovitakse saada võlgnikult kätte tasumata võlg eeldusel, et võlgnik on tegelikult kostjale võlgu, võlgnikule on võla tasumise kohustust meelde tuletatud ja avaldamisel on järgitud sündsuse piire ega ole vastuollu mindud heade kommetega.²⁷⁰

Kohtu arvates peaks võlausaldaja ja võlgniku huvide kaalumisel võlasuhtest eelduslikult tulenema kohustus teise poole huvidega arvestamiseks vähemalt sellises ulatuses, et ei avaldataks teise poole mainet kahjustavaid andmeid või ebakohaseid väärtushinnanguid, muuhulgas võimaliku võlgnevuse kohta.²⁷¹ Selline tegevus, millega mõjutatakse võlgnikke kohustusi täitma, on heade kommete vastuolus eelkõige siis, kui see on suunatud maine kahjustamisele, mitte võla kättesaamisele.²⁷²

Sarnaselt on kohus kaalunud võlausaldaja ja võlgniku huve ka pankrotihalduri tegevuse hindamisel. Kohus leidis, et kuna pankrotihalduri poolt hakis esitatud väidete eesmärgiks oli võlausaldajate huvide kaitsmine, siis ei olnud väited, mille kohaselt tegutsesid isikud pahatahtlikult ja teadlikult, õigusvastased. Pankrotihalduri hinnang põhines faktilistel asjaoludel, mida kohtumenetluses ümber ei lükatud. Kuigi kohus jättis selles menetluses võlausaldajate huvide kahjustamisega seotud hagi rahuldamata, ei muutnud kohtu arvates see asjaolu pankrotihalduri poolt avaldatut õigusvastaseks. Teistsuguse õigusliku hinnangu andmist ei saa käsitleda kui alusetu ja tegelikkusele mittevastava hagi esitamist või pahatahtlike väidete avaldamist.²⁷³

²⁶⁹ Ots, K. *op.cit.*, lk 106.

²⁷⁰ RKTko 3-2-1-67-10 p 4, p 6 ja p 22; RKTko 3-2-1-4-12; viidatud ka RKTko 3-2-1-80-13, p 37

²⁷¹ RKTko 3-2-1-80-13, p 17.

²⁷² TlnRnKo 2-10-17351, maakohtu seisukoht.

²⁷³ VMKo 2-09-594.

- Avalik huvi

Avalik huvi on üks määratlemata õigusmõistetest, mille tunnuste loetelu on sedavõrd lai ja ajas muutuv, et selle ammendav defineerimine on võimatu.²⁷⁴ Ka EIK on märkinud, et see, mida võib pidada avalikuks huviks, sõltub konkreetsetest asjaoludest. Näiteks on EIK jaatanud avaliku huvi olemasolu poliitiliste teemade või kuritegude kajastamisel. Üldist huvi pakkuvateks küsimusteks ei loeta EIK seisukoha kohaselt aga riigi presidendi abieluprobleemide või kuulsa laulja rahaliste probleemide kajastamist.²⁷⁵

Kohus on sedastanud, et õigusvastasuse tuvastamisel on oluline, kas „[...] rikkuja annab väljendatuga teada informatsiooni avalikkusele huvipakkuvas poliitilises, majanduslikus või sotsiaalses küsimuses või rahuldab vajadust keelepeksu, odava meelelahutuse järele, peab silmas eranditult oma huvisid.“²⁷⁶ Avalikuks huviks ei ole seega väited, millest üldsus ei saa vajalikku informatsiooni ehk sellisel juhul ei kaalu avalik huvi üles isikuõiguste kaitse eesmärki.²⁷⁷ Näiteks on ringkonnakohus pidanud avalikuks huviks väiteid isiku kohta, kes valitseb pensionifonde, sest fondide majandustulemustest sõltub paljude inimeste investeringute tõhusus ning ka inimeste sissetulek pensionipõlves pikemas perspektiivis. Kohtu hinnangul on finantsasutuste usaldusväärsusest olulisem inimeste huvi saada teavet pensionivaraga toimuda võiva kohta.²⁷⁸

Isikuandmete kaitse seaduse²⁷⁹ § 11 lõike 2 alusel võib isikuandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta töödelda ajakirjanduslikul eesmärgil ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. EIK on mitmetes lahendites rõhutanud, et ajakirjandusel on avalikku huvi pakkuvate teemade kajastamisel „avaliku valvekoera“ (“*public watchdog*”) roll²⁸⁰ ja ajakirjandusvabadus hõlmab endas ka veidi liialdatud või isegi provokatiivset kajastamist.²⁸¹ Küll aga peavad ajakirjanikud avalikku huvi pakkuvate teemade kajastamisel käituma heas usus ning tagama täpse ja usaldusväärse informatsiooni avaldamise, mis on kooskõlas ajakirjanduseetikaga.²⁸²

Avaliku huvi puudumise on Riigikohus tuvastanud kohtuasjas nr 3-2-1-152-09. Kohtulahendi kohaselt peatati politsei operatsiooni käigus hageja sõiduauto, et anda talle teada auto

²⁷⁴ Ikkonen, K. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. *Juridica* 2005, nr 3, lk 187.

²⁷⁵ EIKo 7.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *von Hannover vs Saksamaa* (nr 2), p 109.

²⁷⁶ HMKo 2-09-22760, p 15; samaselt ka lahendis TlnRnKo 2-10-3954.

²⁷⁷ TlnRnKo 2-10-3954.

²⁷⁸ TlnRnKo 2-13-13099.

²⁷⁹ IKS RT I, 12.07.2014, 51.

²⁸⁰ EIKo 20.06.1999, 21980/93, *Bladet Tromsø ja Stensaas vs Norra*, p 59.

²⁸¹ EIKo 17.12.2004, 49017/99, *Pedersen ja Baadsgaard vs Taani*, p 71.

²⁸² EIKo 23.10.2012, 19127/06, *Jucha ja Zak vs Poola*, p 46.

mittetöötavast lähitulest. Uudistesaares, kus kajastati selle operatsiooni tulemusi, näidati ka hagejast videolõiku. Riigikohus ei nõustunud alama astmete kohtute seisukohaga, et selline kujutise kasutamine on õiguspärane, kuna avalikkusel on õigus maanteel toimunud operatsioonist teada saada ning avalikus liikluses osalemisest tulenevalt on isikul suurem kohustus taluda kriitikat ja tema käitumise jälgimist. Riigikohtu seisukohalt on ilma isiku nõusolekuta tema kujutise kasutamine üldjuhul lubatav vaid selle isiku endaga seotud aktuaalse päevasündmuse kajastamiseks, kui see on vajalik ja selle kaalub üles avalikkuse huvi. Antud juhul ei olnud ükski eeldustest täidetud. Riigikohus selgitas: „Avalikkuse huvi võinuks kolleegiumi arvates eelkõige jaatada juhul, kui hageja oleks pannud toime tõsise õigusrikkumise, millest teavitamine on üldsuse huvides, eelkõige selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks tulevikus“, tuues näitena, et see oleks lubatav olnud juhul kui politsei oleks koostanud lähitule mittetöötamise tõttu protokollid.²⁸³ Töö autor nõustub Riigikohtu selgitustega ja leiab, et selline käsitlus alama astmete kohtute poolt ei olnud asjakohane, mille kohaselt toob ainuüksi liikluses osalemine isikule kaasa suurema kohustuse taluda kriitikat ja annab õiguse jälgida tema käitumist. Igapäevases liikluses osalemist ei saa autori arvates lugeda tegevuseks, millega isik ise paneb ennast teadvalt sellisesse olukorda, mille alusel võiks eeldada, et tema kujutist kasutatakse avalikkusele nähtavalt.

- Avaliku elu tegelane

Sarnaselt nagu „avalik huvi“ on ka „avaliku elu tegelane“ määratlemata õigusmõiste. Avaliku elu tegelasena võib mõista isikut, kelle vastu on avalikkusel õigustatud huvi tema saavutuste, tuntuse, elustiili, elukutse või ameti tõttu.²⁸⁴ Eesti ajakirjanduseetika koodeksis on püütud avaliku elu tegelase olemust selgitada järgnevalt: „Poliitilist ja majanduslikku võimu ning avalikkusele olulist informatsiooni valdavaid inimesi käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena, kelle tegevuse üle on ajakirjanduse tavalisest suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud. Samuti käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena neid, kes teenivad elatist enda isiku või loomingu eksponeerimisega.“²⁸⁵

Töö autori arvates on avaliku elu tegelast on kõige paremini võimalik defineerida kohtupraktika abil. Kohtupraktika kohaselt on avaliku elu tegelane näiteks minister, kelle isiksuse ja poliitilise ning ametialase tegevuse vastu on üldsusel õigustatud kõrgendatud huvi.²⁸⁶ Samuti on avaliku elu

²⁸³ RKTko 3-2-1-152-09, p 13.

²⁸⁴ Weaver, R. L. Defamation, Free Speech, and Democratic Governance. New York Law School Law Review 2006, 50 (1), lk 89.

²⁸⁵ Eesti ajakirjanduseetika koodeks www.eall.ee/eetikakoodeks.html p 1.6.

²⁸⁶ RKTko 3-2-1-123-97; TlnRnko 2-12-22107.

tegelane linnapea²⁸⁷, abilinnapea²⁸⁸ ja linnavalitsuse või -volikogu liige²⁸⁹ ja Inimõiguste Ühiskondliku Teabekeskuse direktor²⁹⁰. Kohus on märkinud, et kõrgem talumiskohustus võib olla näiteks ka mittetulundusühingu juhatuse liikmel.²⁹¹ EIK praktikas on peetud avaliku elu tegelaseks muuhulgas suurärimeest tänu tema positsioonile ühiskonnas²⁹² ja kõrgel ametikohal töötavat riigiteenistajat²⁹³.

Riigikohus on märkinud, et avaliku elu tegelaseks ei ole kedagi tunnistanud põhjusel, et ta on avaliku elu tegelase abikaasa, elukaaslane, laps või muu talle lähedane isik.²⁹⁴ Isiku perekondliku sideme alusel tema käsitlemine avaliku elu tegelasena on tekitanud probleeme Ameerika Ühendriikide kohtupraktikas. Viimase 50 aasta jooksul ei ole Ameerika Ühendriikide Ülemkohus leidnud selget meetodit avaliku elu tegelase määratlemisel. See on aga tekitanud segadust alama astme kohtutes, mille lahendites on avaliku elu tegelase staatust seoses perekondliku sidemega liiga kergekäeliselt omistatud.²⁹⁵

Avaliku elu tegelaseks ei saa isikut lugeda ainuüksi ka seetõttu, et meediaväljaanded tema tegevust ulatuslikult kajastavad. Avaliku elu tegelane ei ole näiteks Õpilasesinduste Assamblee peasekretär, kelle ametikoht ei anna talle veel olulist ühiskondlikku positsiooni või mõjuvõimu.²⁹⁶ Sarnaselt ei ole avaliku elu tegelane oma ameti tõttu ka korteriühistu juhatuse esimees, kuid Riigikohtu 2006. aasta otsuse nr 3-2-1-161-05 kohaselt peab korteriühistu juhatuse esimees arvestama võimalusega, et korteriühistu liikmed võivad tema tegevust põhjendamatult kritiseerida. Riigikohtu seisukoha kohaselt ei pruugi korteriühistu juhatuse esimehe kohta ebaõigete faktiväidete või ebakohaste väärtushinnangute avaldamisega tehtud kriitika olla õigusvastane.²⁹⁷ Ka õiguskirjanduses on leitud, et korteriühistu juhatuse liige peab mingi piirini taluma korteriühistu liikmete põhjendamatut kriitikat ja solvanguid ning seda tuleb õigusvastasuse tuvastamisel arvestada.²⁹⁸ Näiteks võttis maakohus seisukoha, et korteriühistu esimehe nimetamine „lolliks“ ja „lurjuseks“ seoses tema tegevusega ühistu esimehena ei ole õigusvastane, sest kostja ei ületanud

²⁸⁷ HMKo 2-13-42178.

²⁸⁸ TlnRnKo 2-12-36895.

²⁸⁹ TlnRnKo 2-05-22224 ja TlnRnKo 2-05-17529.

²⁹⁰ RKTko 3-2-1-61-98.

²⁹¹ HMKo 2-09-14448 p 22.

²⁹² EIKo 14.12.2006, 10520/02, *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria (nr 2)*, p 36.

²⁹³ EIKo 18.02.2012, 43912/10, *Jalaba vs Rumeenia*, p 35.

²⁹⁴ RKKKo 3-1-1-80-97.

²⁹⁵ Strasser, M. P. Family Affair - Domestic Relations and Involuntary Public Figure Status. *Lewis & Clark Law Review* 2013, 17 (1), lk 69.

²⁹⁶ HMKo 2-09-22760, p 16.

²⁹⁷ RKTko 3-2-1-161-05, p 15.

²⁹⁸ Tampuu, T., *op.cit.* 33, lk 222.

väärtushinnangut andes seda piiri, milleni ühistu esimees peaks suutma korteriühistu liikmete põhjendamatu kriitikat ja solvanguid taluda. Ringkonnakohus leidis 2008. aastal tehtud otsuses vastupidiselt, et nende väljendite kasutamine on põhjendamatu ja ületab talumiskohustuse piiri.²⁹⁹ Autori arvates on ringkonnakohtu otsuse kooskõla Riigikohtu varasema seisukohaga küsitav – kas selliste väljendite põhjendamatu kasutamine ületas korteriühistu juhatuse esimehe talumiskohustuse piiri või mitte. Alama astme kohtud ei arvesta alati korteriühistu juhatuse esimehe või juhatuse liikme staatust õigusvastasuse tuvastamisel. Näiteks jättis maakohus 2010. aasta otsuses nr 2-08-22459 täiesti tähelepanuta, et hagejaks oli korteriühistu esimees. Kohus analüüsis ainult seda, kas väärtushinnang oli VÕS § 1046 alusel õigusvastane, võttes arvesse, et kostja tegutses kõigi korteriühistu liikmete huvide kaitseks, poolte vahel on esinenud varasemalt vaidlusi ning hageja ei muutnud ühistu juhatuse tööd piisavalt läbipaistvaks, kuid leidis, et need põhjendused ei õigusta hageja au teotamist.³⁰⁰ Sarnaselt jäeti see tähelepanuta ka kohtuasjades 2-10-1509³⁰¹ ja 2-09-15198³⁰², kus hagejaks oli korteriühistu juhatuse liige.

Avaliku elu tegelane peab olema valmis taluma sellist kriitikat, mis ei ole täiel määral põhjendatud või kohane, arvestades üldsuse suuremat tähelepanu.³⁰³ Tema kriitikataluvus peab olema kõrgem ka humoorikas ja satiirilises võtmes avaldatu suhtes. Seetõttu ei ole kohus pidanud õigusvastaseks näiteks linnavalitsuse liikme kohta karikatuuri avaldamist, kuna isiku näopildi kasutamine koomiksis oli mõeldud huumori, mitte solvamisena.³⁰⁴ Eesti kohtupraktika poliitikute käsitlemisel ühtib üldiselt EIK praktikaga, kus on sedastatud, et poliitiku puhul on lubatud kriitika piirid tunduvalt laiemad kui tavakodaniku puhul. Poliitik asetab teadlikult iga oma sõna ja teo nii ajakirjanike kui ka laiemas mõttes üldsuse tähelepaneliku vaatluse alla ning seetõttu peab ta olema tolerantsem. EIÕK artikli 10 kaitse laieneb küll kõigile isikutele, ka poliitikutele, isegi kui nad ei tegutse eraisikuna, kuid sellistel juhtudel tuleb selle kaitse ulatust kaaluda avaliku arutelu huvidest lähtudes.³⁰⁵ Poliitikud peavad sellega arvestama, eelkõige kui nad avaldavad kriitilistel teemadel avalikult arvamust.³⁰⁶ Näiteks on EIK leidnud, et kubernerite käitumise kohta väärtushinnangu „ebanormaalne“ avaldamine ei ületa lubatud kriitika piiri.³⁰⁷ Sarnaselt poliitikutele on kõrgem kriitikataluvuse kohustus ka ametiülesandeid täitvatel riigiametnikel ja EIK on viidanud Venemaa

²⁹⁹ TrtRnKo 2-07-31071.

³⁰⁰ HMKo 2-08-22459.

³⁰¹ TlnRnKo 2-10-1509.

³⁰² HMKo 2-09-15198.

³⁰³ Varul P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi M., *op.cit.* 34, § 1046, lk 660, p 3.3.

³⁰⁴ TlnRnKo 2-05-22224.

³⁰⁵ EIKo 8.07.1986, 9815/82, *Lingens vs Austria*, p 42.

³⁰⁶ EIKo, 27.02.2001, 26958/95, *Jerusalem vs Austria*, p 38.

³⁰⁷ EIKo 31.07.2007, 72683/01, *Chemodurov vs Venemaa*, p 28.

kohtupraktikale, mis sellega alati ei arvesta.³⁰⁸ Seega on väljendusvabadus on kõige avaram avaliku, eelkõige poliitilise elu küsimustes ja kõige piiratum eraelu sfääris.³⁰⁹ Poliitilisel debatil on demokraatlikus ühiskonnas keskne roll.³¹⁰ Ringkonnakohus on märkinud, et poliitiku suhtes on lubatud sündsusepiire mitteületav karm ja otsekohene kriitika, eesmärgiga teavitada üldsust avalikku huvi pakkuvast teemast.³¹¹ Näiteks on kohus leidnud, et Riigikogu liige peab taluma ajakirjanduses sellist kriitikat, mille kohaselt võis ta oma tegevusega saavutada seadusemuudatuse vastuvõtmise.³¹² Samuti on avalikkusel põhjendatud huvi saada teada näiteks ka seda, kas poliitikul on võimalik tulenevalt tema elukohast kandideerida kohalikel valmistel või mitte ja sellega seoses on poliitiku eraelu riive tema tegeliku elukoha andmete avaldamisega õigustatud.³¹³

Siiski ei tähenda ajakirjanduse kõrgendatud huvi avaliku elu tegelase vastu seda, et avaliku elu tegelasi ei olegi võimalik solvata. Täpsemalt: „[...] avalikkus ei ole õigustatud ootama avaliku elu tegelaste au alandamist, ja seda eriti ajakirjanduse vahendusel ning ebasündsas vormis.“³¹⁴ Sarnaselt on ka Avaliku Sõna Nõukogu kaebuse lahendamisel leidnud: „Väär on toimetuse ettekujutus, et avaliku elu tegelane peab ära kannatama igasuguse mõnitamise ja teotamise, olenemata selle asjakohasusest ja põhjendatusest. Põhjendatuks saab pidada üksnes niisuguseid kannatusi, mis tekivad inimesele seoses tema enda tegevusega, mille üle arutlemine ajakirjanduses on avalikkuse huvides, sest see mõjutab ühiskonnaelu üldiselt.“³¹⁵ Mainet kahjustaval väärtushinnangul peab olema faktiline alus, olenemata sellest, kas see on avaldatud poliitiku või muu avaliku elu tegelase kohta.³¹⁶ EIK asjas *Jalaba vs Rumeenia* leidis siseriiklik kohus, et isiku süüdistamine korruptsioonis ja ebaseaduslikus tegevuses on tõsist laadi süüdistus, mis võib mõjutada tema ametikohustuste täitmist ja kahjustada tema mainet ning sellised väited peavad olema tõendatud.³¹⁷ Ka avaliku elu tegelasel on õiguspärane ootus olla kaitstud alusetute kuulujuttude levitamise eest, mis puudutab tema eraelu. EIK on leidnud, et seetõttu ei ole näiteks õigustatud sellised süüdistused, mille kohaselt on isikul abieluvälised suhted ja ta kulutab nendele riigi raha.³¹⁸

³⁰⁸ EIKo, 22.01.2013, 33501/04, 38608/04, 35258/05 ja 35618/05, *OOO Ivpress jt vs Venemaa*, p 79

³⁰⁹ TlnRnKo 2-08-76058, maakohtu seisukoht.

³¹⁰ Hoxhaj, O. Freedom of Expression. *Juridical Tribune* 2013, 3 (2), lk 170.

³¹¹ TlnRnKo 2-08-76058.

³¹² TlnRnKo 2-08-76058.

³¹³ HMKo 2-13-43276, p 61.

³¹⁴ RKKKo 3-1-1-80-97.

³¹⁵ Avaliku Sõna Nõukogu lahend nr 385.

³¹⁶ EIKo 14.01.2014, 22231/05, *Lavric vs Rumeenia*, p 42.

³¹⁷ EIKo 18.02.2012, 43912/10, *Jalaba vs Rumeenia*, p 37 ja 37.

³¹⁸ EIKo 30.05.2013, 21724/03, *OOO 'Vesti' ja Ukhov vs Venemaa*, p 65.

Kokkuvõtvalt peab kohus lähtuma VÕS § 1046 alusel erinevate hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest ning leidma tasakaalu isikuõiguste ja vaba eneseväljendusõiguse vahel. Väljendusvabaduse piiriks on mõtteline joon, mille ületamisel algab teise isiku õiguste rikkumine. Erinevate huvide hindamisel on kohus kaalunud erinevate osapoolte ja avalikkuse huve. Samuti on kohus võtnud arvesse, kas väärtushinnang on avaldatud avaliku elu tegelase kohta, kuna avaliku elu tegelasel on kõrgendatud talumiskohustus. Riigikohus on leidnud, et kõrgendatud talumiskohustus on ka korteriühistu esimehel, kes ei ole küll avaliku elu tegelane oma ameti tõttu, kuid kelle tegevust võivad korteriühistu liikmed kritiseerida ka põhjendamatult ning see kriitika ei pruugi olla õigusvastane. Alama astme kohtud Riigikohtu seisukohta oma praktikas alati ei arvesta, kuid sellele on oluline juhtida tähelepanu, sest mitmed ebakohase väärtushinnangu avaldamisega seotud kaasused Eesti kohtupraktikas puudutavad just korteriühistu tegevusega seonduvat.

Analüüsinud kohtupraktikat, nõustub töö autor M. Ernitsa seisukohaga, mille kohaselt on Eestis avalik väljendusvabadus kohtute poolt üldiselt hästi kaitstud³¹⁹ ja leiab, et Eesti kohtupraktika on EIK praktikas sedastatud põhimõtetega üldjoontes kooskõlas. Magistritöös püstitatud hüpoteesi teine osa ei leidnud kinnitust. Autor ei tuvastanud, et Eesti kohtupraktika oleks avaldatu õigusvastasuse tuvastamisel ebahühtlane, kuid mõningaid erandeid siiski leidub, mis on ilmselt tingitud lahendite puudulikkusest põhjendamisest. Näiteks otsustas ringkonnakohus 2011. aastal tehtud otsuses nr 2-10-1509 maakohu otsuse põhjendusi muuta ja leidis, et avaldatud ei ole üksnes faktiväiteid, vaid ka väärtushinnanguid, selgitamata, kas avaldatud väärtushinnangud on õigusvastased või mitte. Kohus nentis vaid, et väärtushinnangu puhul on tõendatavate asjaolude ring kvalitatiivselt erinev ja jättis apellatsioonikaebuse rahuldamata. Maakohus leidis, et avaldatu on õigusvastane, kuna kostja ei suutnud avaldatud andmete tõele vastavust tõendada. Seetõttu on võimalik, et ringkonnakohus jõudis osaliselt ebaõige tulemuseni, jättes analüüsimata avaldatu õigusvastasuse VÕS § 1046 alusel, sest erinevalt faktiväitest ei ole väärtushinnang tõendatav, mis oli määravaks avaldatu õigusvastasuse tuvastamisel maakohus. Ringkonnakohus ei pea oma otsust TsMS § 654 lõike 6 alusel põhjendama juhul, kui ta jätab esimese astme kohtu otsuse muutmata ja järgib esimese astme kohtu otsuse põhjendusi. Käesolevas kaasuses muutis kohus maakohu põhjendusi, kuid kohtulahendis igasugused selgitused avaldatu õigusvastasuse kohta VÕS § 1046 tähenduses puuduvad.³²⁰ Seega jääb arusaamatuks lõppjärelduse kehtivus, võttes arvesse, et õigusvastasuse tuvastamise alused on väärtushinnangu ja faktiväite puhul erinevad.

³¹⁹ Ernits, M., *op.cit.*, 139, lk 172.

³²⁰ TlnRnKo 2-10-1509.

Teine selline näide on maakohtu 2009. aasta otsus nr 2-07-44852. Seaduse kohaselt on ebakohane väärtushinnang õigusvastane. Kohus väärtushinnangu ebakohasust lahendis ei käsitlenud – sellist mõistet lahend ei sisalda. Väärtushinnang on põhjendatav, kuid ka sellekohased selgitused nimetatud lahendis puuduvad. Kohus selgitas vaid üldiselt, et avaldaja peab arvestama ja austama teiste isikute õigusi ja järgima seadust. Kohtu arvates ei õigusta avaldatut see, et väited esitati kitsale isikute ringile kohtumenetluse õhustikus, kus pooltel võib olla raske oma tundeid kontrollida.³²¹ Töö autori hinnangul on otsuse põhjendav osa puudulik. Kohus on viidanud küll erinevatele sätetele, kuid ei ole selgitanud, kuidas need selles asjas kohalduvad.

Samuti leidub kohtupraktikas ka selline lahend, milles ei ole isegi viidatud asjas kohaldatud materiaalsoiguse normile. Kohtuotsuses nr 3-12-960 kohustas ringkonnakohus Kaitsepolitseiametit avaldama pressiteate, mille kohaselt oli Kaitsepolitseiameti aastaraamatus avaldatud väide ebakohane väärtushinnang ja selle avaldamine õigusvastane. Kohtuotsuses puuduvad selgitused, millise materiaalsoiguse normi alusel kohus väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastas.³²²

Tegemist on vaid mõne näitega kohtupraktikast, kuid kohtupraktikat analüüsid on töö autor täheldanud, et kohtulahendite selgituste põhjalikkus arvestades VÕS § 1046 sätestatud nõudeid varieerub. TsMS § 442 lõike 8 alusel märgitakse otsuse põhjendavas osas kohtu tuvastatud asjaolud ja nendest tehtud järeldused, tõendid, millele on rajatud kohtu järeldused. VÕS § 1046 seab täpsed nõuded, mida kohus peab õigusvastasuse tuvastamisel arvestama ja kaaluma. Kohtu selgitused ei tohiks jääda pelgalt viideteks erinevatele sätetele ja lahenditele, vaid kohus peaks piisava täpsusega põhjendama, kuidas need vastavas kaasuses kohalduvad.

³²¹ VMKo 2-07-44852.

³²² TlnRnKo 3-12-960.

Kokkuvõte

Magistritöös analüüsiti ebakohase väärtushinnangu klassifitseerimist ja õigusvastasust Eesti kohtupraktikas VÕS § 1046 tähenduses. Töö esimeseks eesmärgiks oli leida konkreetsete kriteeriumid väärtushinnangu ja faktiväite eristamiseks. Teiseks eesmärgiks oli tuua esile esimese ja teise astme jõustunud kohtulahendid, kus kohus on autori hinnangul eksinud kohaldatava materiaaõiguse normi osas. Töö kolmandaks eesmärgiks oli võrrelda Eesti kohtupraktikat väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel EIK kohtupraktikaga. Magistritöös püstitatud hüpoteesiks oli väide, et Eesti kohtupraktika on avaldatu klassifitseerimisel väärtushinnanguks ja selle õigusvastasuse tuvastamisel ebaühtlane.

Väärtushinnangu ja faktiväite eristamine on vajalik vastava materiaaõiguse normi kohaldamiseks, mille alusel kohus tuvastab avaldatu õigusvastasuse ning hindab nõutud õiguskaitsevahendi kasutamise võimalikkust. Õigusvastasuse tuvastamise alused on väärtushinnangu ja faktiväite puhul erinevad. Samuti erinevad mõneti ka kohaldatavad õiguskaitsevahendid – väärtushinnangu ümberlukkamist ega paranduse avaldamist nõuda ei saa, sest selline informatsioon ei sisalda andmeid. Autor on juhtinud tähelepanu väärtushinnangu, mille kohaselt on kohus nõudnud kostjalt avalikku vabandamist, kuigi vabandama kohustamiseks puudub õiguslik alus.

Riigikohus on püüdnud avaldatu klassifitseerimisega seonduvat praktikat ühtlustada, kuid endiselt esineb erinevate kohtuastmete lahendites probleeme ja ebaühtlust. Üheks probleemiks on muuhulgas see, et menetluse käigus muudetakse kvalifikatsiooni ja sellest tulenevalt ka kohaldatavat materiaaõiguse normi, mis omakorda võib viia teistsuguse lahendini. Autori arvates seab avaldatu ümberkvalifitseerimine menetlusosalised olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni, arvestades väärtushinnangu ja faktiväite õigusvastasuse tuvastamise erinevusi. Menetlusõiguse normide rikkumise vältimiseks ning ühetaolise ja õiguslikult järjepideva kohtupraktika kujundamiseks on oluline, et iga samaliigilise kohtuasja lahendamisel lähtutakse ühtsetest põhimõtetest ja alustest. Seetõttu on töö autor toonud kohtupraktikast välja neli kriteeriumi, mis võivad olla abiks avaldatu klassifitseerimisel – kontrollitavus, tõendatavus, põhjendatavus ja mõistliku inimese arusaam. Autorile teadaolevalt ei ole avaldatu klassifitseerimise kriteeriume varem põhjalikult käsitletud.

Esimeseks kriteeriumiks on avaldatu kontrollitavus. Erinevalt faktiväitest ei ole väärtushinnang kontrollitav. Väited konkreetsete ja kontrollitavate tegude kohta on faktiväited. Kontrollitavuse kriteeriumiga on seotud ka teine klassifitseerimise kriteerium – tõendatavus. Väärtushinnangu

sisu tõesust ega väärust ei ole võimalik tõendada. Faktiväite puhul peab avaldaja tõendama avaldatud väite vastavust tegelikkusele, kuid väärtushinnangu puhul rikuks EIK praktika kohaselt tõendatavuse nõudmine avaldaja õigust vabale eneseväljendusele. Väärtushinnangulise lause eitus võib olla samaaegselt kehtiv, kuid faktiväite puhul ei ole see võimalik – faktiväite tegelikkusele vastavust saab kas jaatada või eitada ning kolmandat võimalust ei ole. Autori hinnangul on lause eituse kehtivus oluline tunnus, mis iseloomustab kõige selgemalt väärtushinnangu ja faktiväite sisulist erinevust

Kolmandaks klassifitseerimise kriteeriumiks on väärtushinnangu põhjendatavus. Väärtushinnang ei ole kontrollitav ega tõendatav, kuid väärtushinnang on põhjendatav. Väärtushinnangu põhjendus tähendab eelkõige seda, kas väärtushinnang põhineb piisavatel ja õigetel faktidel või kas avaldajal oli mõistlik õigustus teist isikut üldsuse ees halvustada. Töö autori arvates on kohus eksinud mitmes lahendis väärtushinnanguliste omadussõnade tõendamise nõudmisel nagu „äärmuslik“ ja „aktiivne“, sest omadussõnad väljendavad avaldaja subjektiivset arvamust teise isiku omaduste kohta, mille põhjendatud eitus võib olla samaaegselt kehtiv. Autor toetab seisukohta, mille kohaselt peaks eelistama väärtushinnangu põhjenduste väljatoomist samas avalduses, et väärtushinnangu põhjendus oleks selgelt mõistetav, juhul kui väärtushinnang ei põhine üldiselt teadaolevatel faktidel.

Neljandaks väärtushinnangu ja faktiväite eristamise kriteeriumiks on mõistliku inimese arusaam. Kohus peab tuvastama, mida võib mõistliku inimese arusaama kohaselt avaldatust järeldada. Näiteks on naljana avaldatud väidete klassifitseerimine väärtushinnanguks töö autori arvates õigustatud juhul, kui mõistliku inimese arusaama kohaselt on välistatud, et tegemist on faktiväitega. Autor leiab, et kui andmed avaldatakse eksitaval viisil ja mõistliku inimese arusaama kohaselt võib jääda mulje, et need andmed vastavad tegelikkusele, siis on tegemist faktiväite avaldamisega. Isikul, kelle kohta faktiväited avaldati, peab olema võimalus nõuda nende andmete parandamist või ümberlükkamist.

Nende kriteeriumite alusel on autor analüüsinud viite esimese ja teise astme jõustunud kohtulahendit, mille osas on leidnud, et kohus on klassifitseerinud avaldatu väärtushinnanguks ning sellest tulenevalt kohaldanud ka vale materiaalõiguse normi. Töös püstitatud hüpoteesi esimene osa, mille kohaselt Eesti kohtupraktika on avaldatu klassifitseerimisel väärtushinnanguks ebaühtlane, leidis osaliselt kinnitust. Suur osa Riigikohtu praktikast, mis puudutab ebakohast väärtushinnangut VÕSi tähenduses, on seotud just avaldatu klassifitseerimise probleemiga. Ka kõige uuemad asjakohased Riigikohtu lahendid puudutavad faktiväite väära

klassifitseerimist väärtushinnanguks. Väärtushinnanguks klassifitseerimine ei võimalda isikul kasutada õigust nõuda avaldatud andmete ümberlukkamist või paranduse avaldamist sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane. Ebaühtlane kohtupraktika avaldatu klassifitseerimisel võib viia olukorrani, kus kohus jätab VÕS § 1046 alusel kehtima ebaõige faktiväite, lugedes selle õiguspäraseks, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Autori hinnangul esines see probleem viiest analüüsitud kohtuotsusest kolmes otsuses. Kõige teravamalt ilmestab seda kohtulahend, kus kohus jättis hagi rahuldamata ja isiku kohta ajaleheartiklis avaldatud ebaõiged andmed isikust kui tabatud roolijoodikust kehtima. Arvestades, et analüüsitud kohtulahendid on valitud ligi saja kohtulahendi hulgast, ei saa väita, et tegemist oleks üldise probleemiga. Samuti ei tuvastanud töö autor selle probleemi esinemist alates 2011. aastast jõustunud kohtulahendites. Seega on autori hinnangul Eesti kohtupraktika avaldatu klassifitseerimisel üldiselt ühtlane, mistõttu leidis ka hüpotees vaid osaliselt kinnitust. Paremat õiguslikku järjepidevust kohtupraktika kujundamisel aitaks luua ühtsetest kriteeriumitest lähtumine ja nende kriteeriumite kohaldamise põhjendamine igakordselt konkreetsetes kaasuses.

Magistritöö kolmandaks eesmärgiks oli võrrelda Eesti kohtupraktikat EIK kohtupraktikaga ning leida sarnaste kaasuste lahendamisel ühtsed alused. Sellega on seotud töös püstitatud hüpoteesi teine osa, mille kohaselt on Eesti kohtupraktika väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel ebaühtlane. Üldised põhimõtted väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel kattuvad autori hinnangul EIK praktikaga. Seda kinnitavad ka kaks kohtulahendit, *Tammer vs Eesti* ja *Delfi AS vs Eesti*, kus EIK on leidnud, et riigi poolt on olnud sõnavabaduse piiramine avaldatud väärtushinnangute osas õigustatud.

Õigusvastane on ainult ebakohane väärtushinnang ja kohus peaks selgitama, milles seisneb väärtushinnangu ebakohasus. Kohtupraktikast võib tuua välja kaks väga selget tunnus ebakohasuse tuvastamiseks – väärtushinnangul puudub faktiline alus ja/või väärtushinnangu väljendusviis on ebasünnis. Kuigi EIK praktikas sellist terminit nagu „ebakohane väärtushinnang“ ei kasutata, ühtivad need mõlemad tunnused EIK praktikas rõhutatud põhimõtetega. Väärtushinnangut peab toetama teatav faktiline alus, millega avaldajal on võimalik oma hinnangut põhjendada. Kui on alust kahelda faktide õigsuses, faktilisi asjaolusid ei ole selgitatud või need puuduvad, siis võib kohus lugeda avaldatud väärtushinnangu ebakohaseks ja avaldaja peab vastutama ka siis, kui ta ainult avaldas teise isiku poolt edastatud väärtushinnangu. Mida tõsisem on süüdistus, seda kindlamad peavad olema ka selle avaldamise aluseks olevad faktid. Kui väärtushinnang põhineb üldiselt teadaoleval informatsioonil, siis on tõendamiskoormis leebem. Silmas peab pidama, et ka õigetest andmetel põhinev hinnang võib olla ebakohane tulenevalt selle

esitamise viisist ja kontekstist. Ebasünda väljendusviisi osas on Eesti kohtupraktika üldised põhimõtted autori hinnangul kooskõlas EIK praktikaga. Ebasünda väärtushinnangu avaldamist ei ole võimalik õigustada – see on avaldatud isiklike õiguste kahjustamise eesmärgil. EIK praktika toetab sama põhimõtet, mille kohaselt ei ole põhjendamatult halvustav ja solvav väljendusviis kaitstud vaba eneseväljenduse õigusega. Küll aga kaitseb õigust vabale eneseväljendusele objektiivne ja heas usus tehtud kriitika ning kõik šokeerivad või solvavad väärtushinnangud ei ole õigusvastased.

Kohus peab samuti tuvastama, millist isiklikku õigust ja millisel viisil rikuti. Ebakohast väärtushinnangut puudutav kohtupraktika Eestis on seotud peamiselt au teotamisega, kuid leidub ka kohtuasju, mis puudutavad väärtushinnangu avaldamisega isiku eraelu puutumatus rikkumist ja isiku nime või kujutise õigustamatut kasutamist. Isik peab olema äratuntav ja avaldatu peab olema suunatud konkreetselt tema vastu. Avaldamise vorm võib olla ka mittesõnaline ja seda on nii Eestis kui ka EIK kohtupraktikas arvestatud rikkumise raskuse tuvastamisel. Lisaks peab kohus väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel arvestama, kas isik ise on rikkumise põhjustanud või ajendanud. Sarnaselt on ka EIK praktikas leitud, et isik ei saa tugineda eraelu puutumatus kaitsele, kui olukord on põhjustatud tema oma käitumisest. Avaldatu võib olla tingitud pingelisest olukorrast, kus avaldajal on raske oma emotsioone kontrollida, kuid vastureaktsioon peab alati olema oma eesmärgi suhtes proportsionaalne. Näiteks ületab solvava väärtushinnangu tõrjumine rusikatega hädakaitse piire. Väärtushinnangu avaldamise põhjendatud eesmärk võib olla vajadus avaldada kiiresti ja mõjusalt avalikkust puudutavat teavet või näiteks üldsuse teavitamine isiku poolt toime pandud tõsisest õigusrikkumisest, eelkõige tulevikus selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks. Kohus peab kaaluma rikkumise raskust ja seda põhimõtet on rõhutatud ka EIK praktikas.

Kohus peab VÕS § 1046 alusel lähtuma ka erinevate hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest ning leidma tasakaalu isikuõiguste ja vaba eneseväljendusõiguse vahel. Väljendusvabaduse piiriks on mõtteline joon, mille ületamisel algab teise isiku õiguste rikkumine. Erinevate huvide hindamisel on kohus kaalunud nii erinevate osapoolte, näiteks võlausaldaja ja võlgniku, kui ka avalikkuse huve. Samuti on kohus võtnud arvesse, kas väärtushinnang on avaldatud avaliku elu tegelase kohta, kuna avaliku elu tegelasel on kõrgendatud talumiskohustus. Riigikohus on leidnud, et kõrgendatud talumiskohustus on näiteks ka korteriühistu esimehel, kes ei ole küll avaliku elu tegelane oma ameti tõttu, kuid kelle tegevust võivad korteriühistu liikmed kritiseerida ka põhjendamatult ja see kriitika ei pruugi olla õigusvastane. Alama astme kohtud Riigikohtu seisukohta oma praktikas alati ei arvesta, kuid sellele on oluline juhtida tähelepanu, sest mitmed

ebakohase väärtushinnangu avaldamisega seotud kaasused Eesti kohtupraktikas puudutavad just korteriühistu tegevusega seonduvat. Avaliku elu tegelase kõrgem talumiskohustus ei hõlma aga näiteks väärtushinnanguid, mis on avaldatud ebasündsal viisil, millel puudub faktiline alus või mille riive eraelu puutumatusel ei ole õigustatud.

Töös püstitatud hüpoteesi teine osa, mille kohaselt on Eesti kohtupraktika väärtushinnangu õigusvastasuse tuvastamisel ebahühtlane, ei leidnud kinnitust. Siiski leidub mõningaid erandeid, mis on autori arvates tingitud lahendi puudulikkusest põhjendamise tõttu. VÕS § 1046 seab täpsed nõuded, mida kohus peab õigusvastasuse tuvastamisel arvestama ja kaaluma. Kohtupraktikat analüüsides on töö autor täheldanud, et kohtulahendite põhjendava osa selgituste põhjalikkus on varieeruv. Kohtuotsuses sisalduvad põhjendused ei tohiks autori hinnangul jääda pelgalt viideteks erinevatele põhimõtetele, sätetele ja lahenditele – kohus peaks selgitama piisava täpsusega, kuidas need viited konkreetses kaasuses kohalduvad, et nendel põhinevad kohtu järeldused oleksid selgelt mõistetavad.

Käesolevat magistritööd on võimalik arendada edasi, analüüsides ebakohase väärtushinnanguga isikule tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist või juriidilise isiku õiguskaitse vajadust tema maine kahjustamise korral ebakohase väärtushinnanguga.

Classification and Unlawfulness of Undue Value Judgment in Estonian Case Law

Resume

The aim of this thesis was to analyze the classification and unlawfulness of undue value in Estonian case law in the meaning of Law of Obligations Act § 1046. The first purpose of this thesis was to find the specific criteria to distinguish the value judgment and factual statement. The second purpose was to bring out some of decisions in force, made by court of first instance and court of appeal, where in author's opinion wrong substantive law was applied. The third purpose of this thesis was to compare Estonian case law to a case law of the European Court of Human Rights (ECHR) establishing the unlawfulness of a value judgment. The hypothesis of this thesis was that Estonian case law classifying disclosure as value judgment and establishing the unlawfulness of a value judgment is inconsistent.

It is necessary to make the difference between value judgments and factual statements in order to apply relevant substantive law, based on which court can establish the unlawfulness of disclosure and evaluate the validity of the legal remedy demanded. According to the first purpose, the author has identified four measures from case law that can be useful for distinction – verifiability, substantiation, justification and the understanding of a reasonable person. Based on this criteria, author has analyzed five decisions, made by court of first instance and court of appeal, where in author's opinion factual statement was falsely classified by court as a value judgment and consequently wrong substantive law was applied.

The first part of the hypothesis, according to which the Estonian case law classifying disclosure as value judgment is inconsistent, was partially confirmed. A big part of the Supreme Court's relevant case law is connected to the classification problem. Also, the latest Supreme Court's decisions concern false classification to a value judgment. False classification to a value judgment will leave the plaintiff without opportunity to demand refutation or correction of the information, regardless of whether the disclosure of the information is unlawful or not. Inconsistent case law can lead to a situation, according to which court may leave wrong information in force, counting it as legitimate under Law of Obligations Act § 1046 considering other legal rights protected by law and the rights of third parties or public interests.

In author's opinion, this problem has occurred in three decisions from five decisions analyzed. Most critically it is illustrated by a court decision on refusal to satisfy, in which court left false information about a person caught allegedly as a drunk driver published in a newspaper article in force. Taken into account, that the choice was made from about one hundred decisions, it cannot be claimed, that the false classification would be a general problem. Also, the author did not identify the occurrence of the problem in the courts decisions that are in force from 2011. Therefore in author's opinion Estonian case law classifying disclosure is generally consistent and so the hypothesis was only partially confirmed. Using similar criteria and justifying the use of the criteria in specific case would help to create a better legal consistency.

The third purpose of this thesis was to compare Estonian case law to a case law of ECHR establishing the unlawfulness of a value judgment, in order to find similar bases solving on similar cases. This is connected with the second part of the hypothesis, according to which Estonian case law establishing the unlawfulness of a value judgment is inconsistent. Only the "undue value judgment" is considered unlawful. From case law two clear characteristics can be pointed out to detect the "undue" of a value judgment – if the value judgment has no factual basis and/or the way of expression is indecent. "Undue" of a value judgment is an undefined legal concept and the term is not used in ECHR case law. In author's opinion the general principles establishing the unlawfulness in ECHR case law match the Estonian case law. This is also confirmed by two decisions, *Tammer v. Estonia* and *Delfi AS v. Estonia*, where ECHR found, that interference of applicant's freedom of expression by the state was justified and there has not been a breach.

The author of the thesis did not identify the Estonian case law to be inconsistent establishing the unlawfulness of a value judgment. Although, there are some exceptions, which are in author's opinion due to the poor substantiation. Law of Obligations Act § 1046 sets specific requirements, which the court must consider and weigh making the decision. Analyzing the case law, the author has noticed, that in the reasons part of the decision the thoroughness of the explaining statements vary in different cases. The reasoning contained in the decision should not be merely references to different principles, provisions and decisions – the court should explain with sufficient accuracy how these references apply to this specific case, so that the reasoning the court is based on would be clearly understandable.

This thesis can be developed further, analyzing the compensation for non-proprietary damage caused by disclosure of undue value judgment or the necessity to protect a legal person's reputation from harming it with the disclosure of an undue value judgment.

Kasutatud allikad

Teaduslikud allikad

1. Aarnio, A. – Narits, R. (toim.) Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: 1996 Juura.
2. Ardia, D. S. Reputation in a Networked World: Revisiting the Social Foundations of Defamation Law. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 2010, 45 (2), lk 26-328.
3. Baker, R. Defamation and the Moral Community. *Deakin Law Review* 2008, (13) 1, lk 1-36.
4. Brüggemeier G., Colombi Ciacchi A. ja O'Callaghan P. The Common Core of European Private Law. *Personality Rights in European Tort Law*. Cambridge University Press Cambridge: 2010.
5. Cox, N. Delfi AS v Estonia: The Liability of Secondary Internet Publishers for Violation of Reputational Rights under the European Convention on Human Rights. *Modern Law Review* 2014, 77 (4), lk 619-629.
6. De Villers, M. Substantial Truth in Defamation Law. *American Journal of Trial Advocacy* 2008, 32 (1), lk 91-124.
7. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne. www.pohiseadus.ee (28.03.2015).
8. Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. *Juridica* 2007, nr 1, lk 16-19.
9. Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. *Juridica* 2007, nr 3, lk 155-172.
10. Gross, A. A theory of the rhetorical audience: Reflections on Chaim Perelman. *Quarterly Journal of Speech*. 1999, 85 (2), lk 203-211.
11. Hirvoja, M. Tõrjuv kahjuhüvitis Eesti ja Saksa võlaõiguses mittevahalise kahju hüvitamisel ning nende seos karistusliku kahjuhüvitise kontseptsiooniga. *Juridica* 2011, nr 1, lk 47-58.
12. Hoxhaj, O. Freedom of Expression. *Juridical Tribune* 2013, 3 (2), lk 168-177.
13. Ikkonen, K. Avalik huvi kui määratlemata õigusemõiste. *Juridica* 2005, nr 3, lk 187-199.
14. Kanger, L. Riigikohtu õigusteave osakonna kohtupraktika analüüs. Kahju hüvitamise nõue riigivastutuse seaduse alusel, www.riigikohus.ee/vfs/775/Analyy%20Riigivastutus (28.03.2015)
15. King, J. H. Defamation Claims Based on Parody and Other Fanciful Communications Not Intended to Be Understood as Fact. *Utah Law Review* 2008, (3), lk 875-946.
16. Kull, I., Lahe, J., Ots, J., Torga, M. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. *Juridica* 2009, nr 8, lk 555-569.
17. Kõve, V. Tsiviilvaidluste kohtuväline lahendamine Eestis. *Juridica* 2005, nr 3, lk 152-166.

18. Leppik, M., Vutt, M. Õigus aule kui igäihe õigus. Kui palju au on autul? Mõned ebatraditsioonilised remargid au ja väärkuse aspektidest ja subjektidest. www.riigikohus.ee/vfs/1573/Oigus%20aule%20kui%20igauhe%20oigus_Vutt_Leppik.pdf (28.03.2015)
19. Liiv, E. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. *Juridica* 2008, nr 7, lk 473-481.
20. Little, L. E. Just a Joke: Defamatory Humor and Incongruity's Promise. *Southern California Interdisciplinary Law Journal* 2011, 21 (1), lk 95-166.
21. Märten, J. J. Personality Rights and Freedom of Expression: A Journey through the Development of German Jurisprudence under the Influence of the European Court of Human Rights. *Journal of Media Law* 2012, 4 (2), lk 333-349.
22. Ots, K. Üksikisiku seisund meedia suhtes ning vastulause esitamise õigus. *Juridica* 2008, nr 2, lk 102-118.
23. Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika, Tartu 2005, www.nc.ee/vfs/21/RK_teadustooade_kogumik_2005.pdf (28.03.2015)
24. Riseley, W. J. In Fact, it's a Matter of Opinion: determining a distinction between fact and opinion withing the New Zeland defence of honest opinion. *Victoria University of Wellington Law Review* 2014, 45 (1), 185-211.
25. Smet, S. Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict. *American University International Law Review* 2011, 26 (1), lk 183-236.
26. Sootak, J., Pikamäe, P., Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009.
27. Strasser, M. P. Family Affair - Domestic Relations and Involuntary Public Figure Status. *Lewis & Clark Law Review* 2013, 17 (1), lk 69-112.
28. Tammer, S. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. *Juridica* 2011, nr 9, lk 652-663.
29. Tammiste, H. Mittevaralisest kahjust Eesti kohtupraktikas. *Juridica* 2004, nr 2, lk 129-141.
30. Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012.
31. Tampuu, T. Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded. *Juridica* 2012, nr 2, lk 344-364.
32. Tikk, E. Nõmper, A. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007.
33. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

34. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006.
35. Weaver, R. L. Defamation, Free Speech, and Democratic Governance. New York Law School Law Review 2006, 50 (1), lk 57-80.
36. Wood, J. K. Truth, Lies, and Stolen Valor: A Case for Protecting False Statements of Fact under the First Amendment. Duke Law Journal 2011, 61 (2), lk 469-510.

Täiendavad allikad

37. Avaliku Sõna Nõukogu lahend nr 385
www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=385 (28.03.2015)
38. Eesti ajakirjanduseetika koodeks www.eall.ee/eetikakoodeks.html (28.03.2015)
39. Eesti keele seletav sõnaraamat www.eki.ee/dict/ekss/ (28.03.2015)
40. Karistusseadustiku eelnõu (119 SE) algtekst
www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991610003 (28.03.2015)
41. Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas 3-2-1-161-05
www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222489770 (28.03.2015)
42. Kohtunik J. Luige eriarvamus kohtuasjas 3-2-1-67-10
www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222530385 (28.03.2015)
43. Punab, M. Ebaõigete ja au teotavate andmete avaldamine ja sellega tekitatud mittevaraline kahju, bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2009
www.just.ee/sites/www.just.ee/files/ebaoigete_ja_au_teotavate_andmete_avaldamine_ja_sellega_tekitatud_mittevaraline_kahju.pdf (28.03.2015)
44. Riigikogu õiguskomisjoni 2000. aasta 18. aprilli istungi protokoll nr 34
www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003671399 (28.03.2015)
45. Riigivastutuse seadus (7 SE) eelnõu algtekst ja seletuskiri
<http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d89f1dbe-0242-ebe9-90db-ff1ba5364ac9/Riigivastutuse-seadus/> (08.05.2015)
46. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (121 SE) algtekst ja seletuskiri
www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600043 (28.03.2015)

47. VÕSi mitteametlik ingliskeelne tõlge. Law of Obligations Act
www.riigiteataja.ee/en/eli/513062014001/consolide (28.03.2015)

Õigusaktid

48. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11. Vastu võetud 26.09.1991. Jõustus Eesti suhtes 21.01.1992
49. EIÕK RT II 1996, 11, 34. Vastu võetud 4.11.1950. Jõustus Eesti suhtes 16.04.1996
50. Kriminaalkodeks RT 1992, 20, 288.
51. Tsiviilseadustiku üldosa seadus RT I 1994, 53, 889
52. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. RT II 2006, 13, 35.
53. Võlaõigusseaduse, tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse rakendamise seadus, RT I, 04.02.2011, 9.
54. Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 27.04.2011, 2.
55. Riigivastutuse seadus RT I, 13.09.2011, 11.
56. Võlaõigusseadus RT I, 11.04.2014, 13.
57. Isikuandmete kaitse seadus RT I, 12.07.2014, 51.
58. Karistusseadustik RT I, 23.12.2014, 16.
59. Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, RT I, 19.03.2015, 26.

Riigikohtu lahendid

60. RKEKo 3-2-1-99-97
61. RKHko 3-3-1-3-12
62. RKKKo 3-1-1-80-97
63. RKTKo 3-1-1-111-04
64. RKTKo 3-2-1-11-04
65. RKTKo 3-2-1-116-10
66. RKTKo 3-2-1-123-97
67. RKTKo 3-2-1-127-08
68. RKTKo 3-2-1-138-02
69. RKTKo 3-2-1-145-07
70. RKTKo 3-2-1-152-09
71. RKTKo 3-2-1-159-14
72. RKTKo 3-2-1-161-05

73. RKTko 3-2-1-166-12
74. RKTko 3-2-1-17-05
75. RKTko 3-2-1-18-13
76. RKTko 3-2-1-24-15
77. RKTko 3-2-1-4-12
78. RKTko 3-2-1-43-09
79. RKTko 3-2-1-5-07
80. RKTko 3-2-1-53-07
81. RKTko 3-2-1-57-11
82. RKTko 3-2-1-61-98
83. RKTko 3-2-1-63-02
84. RKTko 3-2-1-67-10
85. RKTko 3-2-1-80-13
86. RKTko 3-2-1-83-10
87. RKTko 3-2-1-95-05

Teise astme kohtulahendid

88. TlnRnKo 2-05-17529
89. TlnRnKo 2-05-22224
90. TlnRnKo 2-07-17291
91. TlnRnKo 2-07-5657
92. TlnRnKo 2-08-22459
93. TlnRnKo 2-08-45708
94. TlnRnKo 2-08-76058
95. TlnRnKo 2-09-45025
96. TlnRnKo 2-10-1509
97. TlnRnKo 2-10-17351
98. TlnRnKo 2-10-32970
99. TlnRnKo 2-10-3954
100. TlnRnKo 2-10-46710
101. TlnRnKo 2-10-62561
102. TlnRnKo 2-12-22107
103. TlnRnKo 2-12-22288
104. TlnRnKo 2-12-36895

105. TlnRnKo 2-13-13099
106. TlnRnKo 2-14-16318
107. TlnRnKo 3-10-2285
108. TlnRnKo 3-12-960
109. TrtRnKo 2-07-10411
110. TrtRnKo 2-07-31071
111. TrtRnKo 2-09-1846
112. TrtRnKo 2-10-5971
113. TrtRnKo 2-12-25455
114. TrtRnKo 2-13-16660
115. VRnKo 2-05-1110

Esimese astme kohtulahendid

116. HMK 2-10-7701
117. HMKo 2-08-22459
118. HMKo 2-08-28642
119. HMKo 2-09-14448
120. HMKo 2-09-15198
121. HMKo 2-09-22760
122. HMKo 2-10-3954
123. HMKo 2-12-24743
124. HMKo 2-13-42178
125. HMKo 2-13-43276
126. HMKo 2-13-56077
127. PMK 2-05-15682
128. PMK 2-07-43917
129. TMK 2-10-31853
130. TMK 2-12-14995
131. VMK 2-06-19659
132. VMKo 2-08-16245
133. VMKo 2-08-16964
134. VMKo 2-09-594

EIK kohtulahendid

135. EIKo 7.12.1976, 5493/72, *Handyside vs Ühendkuningriik*
136. EIKo 8.07.1986, 9815/82, *Lingens vs Austria*
137. EIKo 20.06.1999, 21980/93, *Bladet Tromso ja Stensaas vs Norra*
138. EIKo 6.04.2000, 35382/97, *Comingersoll S.A. vs Portugal*
139. EIKo 6.02.2001, 41205/98, *Tammer vs Eesti*
140. EIKo 27.02.2001, 26958/95, *Jerusalem vs Austria*
141. EIKo 12.07.2001, 29032/95, *Feldek vs Slovakkia*
142. EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs Ühendkuningriik*
143. EIKo 27.07.2004, 55480/00 ja 59330/00, *Sidarbras ja Džiautas vs Leedu*
144. EIKo 17.12.2004, 49017/99, *Pedersen ja Baadsgaard vs Taani*
145. EIKo 17.12.2004, 33348/96, *Cumpănă ja Mazăre vs Rumeenia*
146. EIKo 29.03.2005, 75955/01, *Sokolowski vs Poola*
147. EIKo 14.12.2006, 10520/02, *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria (nr 2)*
148. EIKo 1.01.2007, 30547/03, *Ferihumer vs Austria*
149. EIKo 25.02.2007, 3138/04, *Arbeiter vs Austria*
150. EIKo 31.07.2007, 72683/01, *Chemodurov vs Venemaa*
151. EIKo 15.11.2007, 12556/03, *Pfeifer vs Austria*
152. EIKo 20.02.2009, 12188/06, *Csanics vs Ungari*
153. EIKo 9.04.2009, 28070/06, *A vs Norra*
154. EIKo 2.02.2012, 5126/05, *Yordanova ja Toshev vs Bulgaaria*
155. EIKo 7.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *von Hannover vs Saksamaa (nr 2)*
156. EIKo 18.02.2012, 43912/10, *Jalaba vs Rumeenia*
157. EIKo 21.02.2012, 32131/08 ja 41617/08, *Tuşalp vs Türki*
158. EIKo 23.10.2012, 19127/06, *Jucha ja Zak vs Poola*
159. EIKo 22.01.2013, 33501/04, 38608/04, 35258/05 ja 35618/05, *OOO Ivpress jt vs Venemaa*
160. EIKo 30.05.2013, 21724/03, *OOO 'Vesti' ja Ukhov vs Venemaa*
161. EIKo 10.10.2013, 64569/09, *Delfi AS vs Eesti*
162. EIKo 14.01.2014, 22231/05, *Lavric vs Rumeenia*